

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

1920-1921 YILLARINDA TRABZON'DA BOLŞEVİK PROPAGANDA
GİRİŞİMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ AKYILDIZ

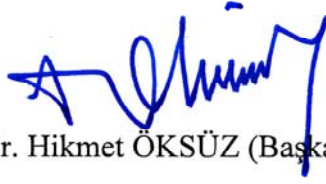
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ

TEMMUZ 2013

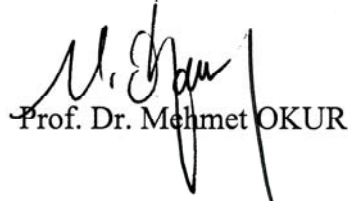
TRABZON

ONAY

Ali Akyıldız tarafından hazırlanan 1920-1921 Yıllarında Trabzon'da Bolşevik Propaganda Girişimleri adlı bu çalışma^{24.7.13}..... tarihinde (Savunma Sınavı Tarihi) yapılan savunma sınavı sonucunda(oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim dalında dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ (Başkan/Danışman)

Prof. Dr. Mehmet OKUR

Doç. Dr. Rahmi ÇİÇEK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. ... / ... /

.....
Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Ali AKYILDIZ
09.05.2013

ÖNSÖZ

Türk İstiklal Harbinde, Trabzon önemli bir yere sahiptir. Trabzon, İstiklal Harbi yıllarında Rusya merkezli Bolşevik propagandaya maruz kalmıştır. Rusya farklı araç yöntemlerle Anadolu'da yapmaya çalıştığı propaganda faaliyetlerinde Trabzon'u merkez üs olarak belirlemiştir. Yakın tarihimize yön veren Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa ve Enver Paşa gibi önemli şahsiyetler Bolşevizm konusunda Trabzon şehriyle yakından ilgili olmuşlardır. Kısa sayılabilecek bir sürede gerçekleşen propaganda faaliyetleri, değerlendirildiğinde Trabzon tarihi için bir önem arz ettiği anlaşılmış olur. Propaganda faaliyetleri 1920 yılının ikinci yarısı ile 1921 yılının ilk on ayında gerçekleşmiştir. Anadolu'daki Türk tarihinin en hassas dönemlerinden biri olan İstiklal Harbi döneminde bu propagandayı sonuçsuz bırakmak büyük başarıdır. Trabzon şehrinin bu başarıda etkisi fazla olmasına rağmen, konuya araştırmacılar tarafından yeterli ilgi gösterilmemiştir. İstiklal Harbi döneminde Bolşevik propagandayı Trabzon eksenli olarak ele almayı amaçlayan bu çalışma, Trabzon tarihinin az bilinen bu yönünü ele alan ilk çalışmadır.

Tez çalışmamda tüm yoğunluğuna rağmen hiçbir zaman desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ'e çok teşekkür ederim. Yine çalışmam esnasında bana destek olan değerli arkadaşlarım Arş. Gör. Yücel DURSUN'a, Arş. Gör. Recep ÇELİK'e ve Arş. Gör. Engin Çağdaş BULUT'a şükranlarımı sunarım.

Temmuz 2013

Ali AKYILDIZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X
GİRİŞ.....	1-5

BİRİNCİ BÖLÜM

1 BOLŞEVİK PROPAGANDA VE TRABZON	6-46
1.1 Milli Mücadele Döneminde Trabzon.....	6
1.2 Bolşevizm ve Propaganda.....	8
1.3 Trabzon'da Komünist Faaliyetler.....	11
1.3.1 Rusya Konsolosluğu Aracılığıyla Yapılan Faaliyetler.....	15
1.3.2 İttihatçılar ve Bolşevik Propagandanın Trabzon Üzerindeki Akisleri.....	17
1.3.3 Komünist Oluşumlar ve Türkiye Komünist Fırkası Aracılığıyla Gerçekleşen faaliyetler.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

2 TRABZON'DA BOLŞEVİK PROPAGANDA ARAÇLARI VE TBMM HÜKÜMETİ'NİN YÜRÜTTÜĞÜ STRATEJİLER.....	47-79
2.1 Basının Kullanılması.....	47
2.1.1 İstikbal Gazetesi'nin Bolşevizm'e yaklaşımı.....	49
2.1.2 İstikbal Gazetesi'nin Bolşevizm'e Cephe Alması	53
2.1.3 İstikbal Gazetesine Göre Mustafa Suphi Olayı.....	58
2.2 Azeri Propagandacıların Kullanılması.....	61
2.3 Esir Türk Askerlerinin Kullanılması.....	63
2.4 Bayan Propagandacıların Kullanılması	65

2.5	Ticari Aktiviteler Yoluyla Yapılan Propagandalar	67
2.6	Gençlerin Kullanılması	68
2.7	TBMM Hükümeti'nin Bolşevizm'e Karşı Yürüttüğü Stratejiler.....	70
SONUÇ		80
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....		84
EKLER		92
ÖZGEÇMİŞ		98

ÖZET

Rusya'da yönetimi ele geçiren Bolşevikler, Milli Mücadele döneminde Anadolu'ya komünist rejim ihraç etmek istemişlerdir. Bolşevikler bu amaçla farklı yöntemler kullanmıştır. Anadolu üzerinde yapılmaya çalışılan komünist propagandanın yoğunlaşmış olduğu yerlerin başında Trabzon gelmektedir. Çalışmanın amacı, yapılmaya çalışılan propagandanın Trabzon üzerindeki etkisini ortaya koymak ve komünist propagandanın nasıl etkisiz hale getirildiğini ele almaktır. Çalışmada Arşiv kaynakları, gazeteler, TBMM zabıtları ve ikinci elden kaynaklardan yararlanılarak bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Trabzon'un tarihine kısaca değinilerek, konunun tanımı yapılmıştır. Birinci bölümde komünist propagandanın neden Trabzon üzerinde yoğunlaştığının ve propagandayı yönlendiren merkezler üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde komünist propagandanın araç ve yöntemleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca komünist propagandaya karşı Milli Mücadele önderlerinin yürüttüğü strateji üzerinde durularak Bolşevik propagandanın nasıl etkisiz hale getirildiği değerlendirilmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre Trabzon üzerindeki propaganda sürecini ikiye ayırabiliriz. Birinci dönem, 1920 yılının ikinci yarısından Eylül ayına kadarki dönemdir. Bu dönemde komünist propagandanın en etkin olduğu zaman dilimi Temmuz-Eylül ayları arasındaki süreçtir. Çünkü bu dönemde İttihatçıların Ruslarla ilişkileri; TBMM'nin cephe problemleriyle uğraşması, propaganda faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. Propagandanın ikinci dönemi 1920 yılının Ekim ayı ve sonrası ile 1921 yılının ilk on ayını kapsar. Bu dönemde Trabzon'da yürütülen propaganda faaliyetleri gizli yapılmaya çalışılmıştır. Çünkü bu süreçte komünist propagandaya karşı sert tedbirler alınmaya başlanmıştır. Milli Mücadele önderleri Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa aldıkları önlemlerle propaganda faaliyetlerinin engellenmesinde önemli etkiye sahip olmuşlardır. Neticede 1922 ve sonraki yıllarda etkin bir Bolşevik faaliyet gerçekleşmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Trabzon, Bolşevik Propaganda

ABSTRACT

The Bolshevic who took the control of Russia, wanted to transfer the communist regime to Anatolia. They used different methods for the sake of this purpose. The propaganda concentrated on Trabzon. The purpose of this thesis is to show the effect of this propaganda on Trabzon and how communism became ineffective. This work is written by using Archive source, newspapers, documents of Turkish Grand National Assembly(TGNA) and derivative source, therefore collectivity is supplied in this work

This work has two parts. The history of Trabzon is mentioned briefly and the issue is defined in the entrance. In the first part; it is explained why the communist propagandas were dense in Trabzon and centre in which they are controlled. In the second part; the means and methods of communist propaganda are explained. It also explained which strategies were applied by National Struggle leaders against communist propagandas and how the Bolshevic propaganda became ineffective

In accordance to information from the search we can classify this progress on Trabzon into two terms. The first term is between the second half of 1920 and September. In this term communist propagandas were very effective in Trabzon because the relationship between the Committee of Union and Progress and Russia and the battles of TGNA in many fronts made the propagandas easy, the second term covers the first ten months of 1921. The propagandas were tried to be hidden in this term because there were solid precautions against communism. National Struggle leaders, especially Mustafa Kemal, Kazım Karabekir have an important role on prohibition of propagandas. As a result there wasn't any effective Bolshevic effort in 1922 and later

Key Words: National Struggle, Trabzon, Bolshevism Propaganda

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1.	Doğu Halkları Kongresi'ne Trabzon'dan Katılan Delegelerin Listesi.....	36
2.	Türkiye Komünist Fırkası Birinci Kongresi'ne Trabzon'dan Katılan delegeler	39
3.	İstikbal Gazetesi'ne göre Mustafa Suphi ile Trabzon'a gelenlerin listesi.....	60
4.	İstikbal Gazetesi'nden Haberle.....	61

KISALTMALAR LİSTESİ

a. g. e.	: adı geçen eser
a. g. m.	: adı geçen makale
a. g. t.	: adı geçen tez
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Hızr.	: Hazırlayan
KTÜ	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TÜSTAV	: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
TKF	: Türkiye Komünist Partisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb	: Ve benzeri, ve benzerleri
Ves.	: Vesika
Yay.	: Yayınları
Z.C.	: Zabıt Ceridesi

GİRİŞ

İlk çağlardan beri çeşitli güçlerin hakimiyet mücadelesine sahne olan Trabzon, tarih boyunca önemini korumuştur. Fatih Sultan Mehmet'in 1461'de fethiyle Türk hakimiyetine giren şehir, Osmanlı coğrafyasının iktisadi ve ticari yönden önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. 18.yy'ın ikinci yarısından itibaren Avrupalı devletler Karadeniz'de serbest dolaşma, ticaret yapma hakkını elde etmiştir.¹ Bu gelişme Trabzon'un uluslararası ticari potansiyelini arttırmıştır. Bunu takiben Trabzon'da birçok konsolosluk açılmıştır. Doğu Karadeniz'in başkenti konumundaki Trabzon, limanı ve coğrafi konumu sayesinde bölgedeki diğer şehirleri geride bırakmıştır. Tarihi İpek Yolunun bu önemli liman şehri ticari potansiyeli ve konumu nedeniyle zamanla uluslararası bir kimlik kazanmıştır. Nitekim 19. yy'da İran, Avusturya, Almanya, İtalya, Belçika, İspanya, İngiltere, Rusya, Fransa gibi ülkelerin konsoloslukları açılmıştır.² Konsoloslukların varlığı şehrin öneminin de bir kanıtıdır. Bu sayede şehir dış dünyayla bağlantılı önemli bir liman kentine dönüşmüştür. Limana gelip giden gemiler yalnızca ticari emtia taşımıyordu, getirdikleri dergi, kitap ve gazetelerle Trabzon'un dünya ile entegre olmuş şehir haline dönüşmesine katkı sağlamaktaydılar. Tarihi İpek Yolu'nun bu önemli liman şehri, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla büyük zararlar görmüştür.

I. Dünya Savaşı, Trabzon'un askeri önemini arttırmıştır. Şavaşın başında Trabzon, askeri ulaşım merkezi olarak önemli işlev görmüştür. Kafkas ve doğu cepheleri için İstanbul ile en kestirme yol Trabzon limanıydı. Türk ordusunun yiyecek ve donatım eşyasındaki sıkıntı artınca buna çare bulmak için bölge valileri Erzurum'da toplandı. Elazığ, Bitlis, Trabzon ve Erzurum valileri 14 Ekim 1915'teki toplantıda Trabzon'dan her gün 50 ton yiyeceğin Erzurum'a gönderilmesi için Bayburt'a yollanmasına karar verdi.³ Karadan yapılan sevkiyatın deniz ayağında ise Trabzonlu kayıkçılar rol aldı. Çünkü Rus donanması Osmanlı kıyılarına ve donanmasına büyük zarar vermiştir. Osmanlı Devleti

¹Mübahat Kütükoğlu, "XIX Yüzyılda Trabzon Ticareti", **Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, (Haz. M. Sağlam vd.), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları, 1998, s. 98

²Trabzon 1892 vilayet salnamesinde yukarıda adı geçen ülkelerin konsolosluklarından bahsedilmiştir. Bkz: **Trabzon Vilayet Salnamesi 1892**, cilt 14, Hazırlayan: Kudret Emiroğlu, Ankara: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı yayınları, Mayıs 2005, s. 591

³ Mahmut Goloğlu, **Trabzon Tarihi Fetihden Kurtuluşa**, Ankara: Kalite Matbası, 1975, s. 253

hareket kabiliyetini yitirince savaş şartlarının da zorlamasıyla Trabzonlu kayıkçılar erzak ve cephane taşınmasında rol aldılar. Bu durum onların hedef haline gelmesine neden olmuş ve kayıklar Ruslar tarafından bombalanmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti Trabzonlu kayıkçıların zararının %45'ini karşılayarak hazineden onlara 2.686.500 kuruş yardım yapmıştır.⁴ Trabzonlu kayıkçıların askeri sevkiyattaki bu ilk tecrübelerinin Milli Mücadele yıllarına büyük katkısı olacaktır. Zira Milli Mücadele'nin ana ikmal unsurlarından birini bu kayıklar oluşturmuştur.

I. Dünya Savaşı'ndaki yoğun gayretlere rağmen Osmanlı Devleti birçok cephede başarısızlığa uğramıştır. Bu cephelerden biri de Kafkas Cephesi'dir. Kafkas Cephesi'ndeki Sarıkamış yenilgisi Karadeniz sahillerini savunmasız bırakmıştır. Nitekim 7 Nisan 1916'da Rize'ye asker çıkaran Ruslar, 18 Nisan 1916'da Trabzon'a girmişlerdir.⁵ Rus kuvvetlerinin araç gereç ve donanma üstünlüğü Karadeniz kıyılarının işgalini kolaylaştırmıştır. Bu işgaller Trabzon ve çevre bölgelerde yoğun acılarla birlikte muhacirlik günlerinin başlamasına neden olmuştur. Savaş şartlarında açlık ve yokluklarla mücadele edilirken düşmandan uzaklaşma gayreti Trabzon ve bölge insanının iç ve kıyı kesimden Samsun'a doğru göç etmesine sebep olmuştur.

İşgal sırasında Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey⁶ vilayet idaresi görevini Ordu kazasına taşımıştır. Muhacir Trabzonluların durumuyla yakından ilgilenerek onlara giyecek, yiyecek ve barınacak yer sağlamaya çalışmıştır.⁷ Nitekim işgal kuvvetlerinin Trabzon Askeri Bölge Şef Vekili Sergey Rudoffoviç Minstlov, anılarında Trabzon'da işgal sonrasında sadece yaşlı Türkler, Rum ve Ermenilerin kaldığını belirtmiştir.⁸ Şehirde kalan Rum ve Ermeniler, Rus askerini büyük coşkuyla karşıladılar. Trabzon Rum Metropolitdi Hrisantos, Rus komutanın izniyle şehirde çoğunluğu Rumlardan oluşan belediye meclisi kurdu. Rumlardan, Rus komutanın arabasının çığneyip geçmesi için Uzun Sokağın 15 metrelik

⁴ Önder Duman, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Karadeniz'de Osmanlı Kayık Taşımacılığı", **Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Trabzon: Serender Yayınları, 2007, 2, s.144

⁵ Sabahattin Özel, **Milli Mücadelede Trabzon**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay, 1991, s.6

⁶ Cemal Azmi Bey İttihat Terakkinin ileri gelenlerindedir. İstanbul polis müdürlüğü görevi yapan Azmi Bey Birinci Cihan Harbinde Trabzon valiliği görevinde bulunmuştur. Harpten sonra İltica ettikleri Almanya'da Sadrazam Talat Paşa gibi Ermeniler tarafından öldürülmüştür. Bkz: Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, Remzi Kitabevi, 17. Basım, 2005, s.196

⁷ Goloğlu, a.g.e., s. 261

⁸ Enver Uzun, **S. P. Rudoffoviç Minstlov'un Trabzon Günlüğü**, Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2008, s. 47

kısmına Türk bayrakları döşediler.⁹ Bu uygulama Rumlar tarafından İzmir'in işgalinde de tekrarlanmıştır.

Trabzon'daki Rus işgali, Pontusçu Rumların¹⁰ ve Ermenilerin toprak edinme hayalini canlandırmıştı. Bu amaçla çeteler kuran azınlıklar Türk köylerine ve halkına büyük zararlar vermiştir. Yunanistan, Trabzon'a bir Salibi Ahmer Heyeti göndererek Trabzon'daki Rumları silahlı bir ayaklanmaya hazırlamıştı.¹¹ Doktor ve zabıtlardan oluşan bu heyet Yunanistan'ın Pontus hayaline hizmet ederken Ermeni çeteleri çıkarları doğrultusunda terör faaliyetine girişmişti. Bazı Rus subayları da çetelere destek vermekteydiler. Bu Rus Subayları, Hıristiyan çetelerini kumanda ederek Müslüman köylerine saldırtmıştır.¹² Bunun yanı sıra Rumlar kırka yakın dernekleri vasıtasıyla yasal olmayan yöntemlerle amaçlarını gerçekleştirmeye çalışıyorlardı.¹³ Bu faaliyetlere karşı işgal yıllarında Trabzon'da İslam ahaliyi korumak için Bakü Cemiyet Hayriyesi bir şube açarak şehirdeki 350 yetim çocuğu Batum ve Tiflis'teki sığınaklara yerleştirmiştir. Bakü Cemiyeti, muhacirlerin erzak ihtiyaçlarının karşılanması, tıp merkezlerinin seri bir şekilde oluşturulması için mücadele etmiştir.¹⁴ Trabzon'un bu zor ve karanlık günleri Rusya'da gerçekleşen 1917 Ekim İhtilali ile hafiflemiştir.¹⁵

⁹ Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, **Trabzonun Yakın Tarihi**, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi, 1986, s. 9

¹⁰ Pontus Cemiyeti, Merzifon Amerikan kolejinde okuyan Rumlar tarafından 1904 yılında temeli atılmıştır. Trabzon Metropolit'i yolu ile cemiyet Atina'daki Küçük Asya Cemiyetine 1909 tarihinde bağlanmıştır. Pontus Komitesinin maksadı eski Yunanlıların Pont Euxin dedikleri Trabzon, Ordu, Giresun, Samsun, Batum gibi sahil vilayetlerini içine alan geniş bölgede hakim olmaktır. Ayrıntı için bkz: Kazım Karabekir, **İstihbarat**, Ankara: Berikan Yayınları, 2001

¹¹ Asuman Demircioğlu, "Trabzon Milli Uyanışında Faik Ahmet Beyin Rolü ve Önemi", **Trabzon ve Çevresi Uluslar Arası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri 3-5 Mayıs 2001**, Yayına Haz. Mithat Kerim Aslan ve Hikmet Öksüz, C. I, 2001, s. 655

¹² Goloğlu, a.g.e., s.260

¹³ Tarakçıoğlu, a.g.e., s. 19

¹⁴ Bakü Cemiyet Hayriyesi, fakir ve muhtaç Müslümanlara yardım amacıyla 10 Ekim 1905'de Bakü'de kurulmuştur. Cemiyet, I. Dünya Savaşında Rus işgaliyle Trabzon ve Çevresindeki ahalinin kötü duruma düşmesi üzerine bölgeye temsilciler göndererek yardım faaliyetlerinde bulunmuştur. Cemiyetin faaliyetlerine Rus ordusunda görevli Azeriler de destek vermiştir. Ayrıntı için bkz: Betül Arslan, **I. Dünya Savaşında Azerbeycan Türklerinin Anadolu Türkleri'ne Kardeş Kömeği(yardımları) ve Bakü Müslüman Cemiyet Hayriyesi**, Ankara: Atatürk Kültür Araştırma Merkezi Yayınları, 2000.

¹⁵ Sosyalizm fikrini benimseyenler Çarlık Rusya'da hızla örgütlendiler. Sosyalizm, iktidar ve üretim araçlarının halk tarafından kontrol edildiği bir toplum fikrine dayanan düşünce sistemidir. Sosyalizmin kökenleri sanayileşme dönemindeki siyasal ve sosyal eşitlik isteğinden doğmuştur. Sosyalizm, komünizmin hazırlayıcısı bir başka deyişle ön aşamasıdır. Komünist düşünce, Karl Marx ve Friedrich Engels'in kaleme aldığı komünist parti manifestosu ile birlikte sistemli hale gelmiştir. Komünizm, toplumsal örgütlenme üzerine kurumsal bir sistem ve tüm malların ortak mülkiyetine dayalı politik harekettir. Bu harekette ayrıcalıklı zengin burjuvazi sınıfı ortadan kaldırılması, üretim araçlarına sahip olmayan emeği sömürülen ezilen halk kesimi olan proletarya sınıfının yönetimi ele alması hedeflenmiştir. Komünizm için ayrıntılı bkz. Marx ve Engels, **Komünist Manifesto**, İstanbul: Ulak Yayınları, Çeviren: K. Türe, 2010; Rusya'da I. Dünya

Rusya'daki devrimle Çarlık rejimi yerini Bolşeviklere bırakmıştır. Ruslar, 18 Aralık 1917'de Osmanlı Devletiyle imzaladıkları Erzincan Mütarekesiyle Anadolu'daki birlikleri resmen geri çekmeyi kabul ettiler. Bu gelişmeyle birlikte Enver Paşa, Rus işgalindeki yerlerin ancak askeri kuvvetlerle kurtarılabileceğine hükmederek Vehip Paşa'ya ileri hareket emrini verdi. 3. Kafkas Ordusu ileri harekete geçerek sahil kısmını temizledi, birliklerin Trabzon'a girmesi ise 24 Şubat 1918'de gerçekleşti.¹⁶ Böylelikle yaklaşık iki yıl süren işgal yılları Trabzon için son bulmuş oldu. İşgalin son bulması muhacirler için de zorlu dönüş yolunun başlaması demektir. Muhacirler şehre geri geldiklerinde Trabzon manzarası hüznün ve elemliydi, şehir ıssız ve viran haldeydi. Rumların oturduğu iki mahallede tahribat izi görülmezken Trabzon'un diğer yerlerinde tahribat fazlaydı.¹⁷ Trabzon'daki yıkımın fazla olmasının en önemli sebeplerinden biri de işgal sırasında Rus askerlerinin yağma faaliyetleriydi.

Bolşevikler Rusya'da yönetimi ele geçirdikleri halde ülkeye tamamıyla hakim olmaları ve iç savaşı sonuçlandırmaları 1922 yılına kadar sürdü. Çünkü Çarlık taraftarları, Çarlık ordusunun hayatta kalan askeri liderleri Kornitov ve Denikin önderliğindeki gruplarla Bolşeviklere karşı savaşmışlardır. İtilaf devletleri bu mücadelede Çarlık taraftarlarını desteklemişlerdir. Ayrıca Menşevikler de muhalif tarafa geçmişlerdi. Bütün bu zorluklara rağmen Bolşevikler ülke yönetiminin kontrolünü ele geçirdiler. Bolşevikler için bu süreçte Türkiye dostluğu hayati önem taşımaktaydı. Zira Milli Mücadele önderleri Bolşeviklerin düşmanları ile savaşmaktaydı. Bolşevikler Anadolu'daki Milli Mücadele yönetimini kendi yanlarına çekerek komünist yapmak için propaganda faaliyetlerine girişmişlerdir.

savaşı öncesinde başlayan ekonomik sıkıntılar, savaşın getirdiği yükümlülükler nedeniyle daha da ağırlaşmıştır. Bu durum ülkede komünist fikrin yayılmasını kolaylaştırdı. Neticede Rusya'da, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi kurulmuştur. Rusya'nın ilk komünist fikirlerini yürüten bu parti kendi içerisinde de fikri tartışmalar yaşamıştır. Parti içerisinde ülkede hemen devrimin yapılmasını isteyen Vladimir İliç Lenin'in başını çektiği gruba Rusçada çoğunluk anlamına gelen Bolşevikler adı verildi. Partide azınlıkta olan grup ise Menşevik olarak adlandırıldı. Bkz: Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yöntemler**, 7. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1995, s. 301; Halkın bu siyasi çözüm arayışı ve ekonomik zorlukların artmasıyla Şubat 1917'de Petograd'ta isyan gerçekleşti. Şubat Devrimi olarak adlandırılan bu hareket Ekim Devriminin ön aşaması olarak kabul edilir. Bkz: Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih(1789-1999)**, 5. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000, s. 534; Lenin'in önderliğinde Bolşevikler hızla örgütlendi. Nitekim Lenin liderliğindeki ayaklanma ile Ekim 1917'de Petograd'taki kışlık saray ele geçirildi. Böylece Rusya'da Çarlık rejimi son bulmuştur. Bkz: Oral Sender, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 10. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2010, s. 26

¹⁶Goloğlu, a.g.e., s. 266

¹⁷ Muzaffer Lermioğlu, **Akçabat Tarihi ve Birinci Genel Savaşta Hicret**, İstanbul: Kardeşler Basımevi, 1949, s. 325

Milli Mücadele döneminde Anadolu, Sovyet Rusya merkezli Bolşevik rejimi propagandasına maruz kalmıştır. Sovyet Rusya'nın amacı kendi gibi yeni kurulan bu devleti komünist yapmaktır. Bolşevik propaganda özellikle Trabzon üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışmamız, Bolşevik propagandanın neden Trabzon üzerinde yoğunlaştığı, araçlarının neler olduğu ve nasıl etkisiz hale getirildiği üzerine odaklanmıştır. Özellikle 1920 yılının ikinci yarısında artan propaganda 1921 yılında alınan tedbirler ve kazanılan zaferlerin de etkisiyle tamamıyla etkisiz hale getirilmiştir. Tezin birinci bölümünde Bolşevik propagandanın neden Trabzon üzerinde yoğunlaştığı ve propagandanın kimler tarafından gerçekleştirildiği üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Bolşevik propaganda araçları üzerinde durulmuştur. Ayrıca Bolşevik propagandaya karşı TBMM Hükümeti rehberliğinde Milli Mücadele önderlerinin takip ettiği stratejiler ve alınan tedbirler üzerinde durulmuştur.

Çalışmada Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Türk İnkılap Tarihi Enstitü Arşivi ve Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı Arşivi'nden faydalanılmıştır. Ayrıca Trabzon'da dönemin en etkin gazetesi olan İstikbal Gazetesi taranmıştır. Dönemin diğer gazetelerinden de faydalanılmıştır. Meclis Zabıtlarının konu ile ilgili bölümleri incelenmiştir. Milli Mücadele döneminde yaşayan kişilerin hatıralarından (Sami Sabit Karaman, Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, Ebubekir Hazım Tepeyran, Hamit Kapancı vb) yararlanılmıştır. Milli Mücadele döneminin önderlerinin eserleri de konunun araştırılmasında kullanılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve Ali Fuat Cebesoy'un eserleri bu meyandadır. Tarihi kaynak değeri taşıyan kitaplar ve tez gibi telif eserlerden de faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1 BOLŞEVİK PROPAGANDA VE TRABZON

1.1 Milli Mücadele Döneminde Trabzon

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları Osmanlı Devleti'nin yıkılışını hızlandırmakla birlikte yeni bir mücadelenin de başlangıcını oluşturmuştur. İtilaf Devletleri savaştan sonra aralarındaki gizli anlaşmalara göre Anadolu'yu işgale başlamışlardı. Türk halkının işgallere karşı canını, vatanını, namusunu korumak için örgütlendiği bu dönem Milli Mücadele olarak isimlendirilir. Mustafa Kemal Paşa'nın, Samsun'a çıkmasıyla başlatılan bu süreç Anadolu halkının işgallere karşı ortaya koyduğu haklı direnci simgelemiştir. Milli Mücadele Dönemi, yöresel direnişin örgütlenecek bir merkezde toplandığı ve yurdun düşmandan temizlendiği Anadolu Türk tarihinin en önemli aşamalarından birini oluşturmuştur. İşgallere karşı Türk halkının ortaya koyduğu direniş ruhunda Karadeniz önemli bir noktadadır.

Milli Mücadele'de Trabzon halkı örgütlenecek kurtuluş hareketini desteklediği gibi batı cephesine silah araç gereç ikmalinde önemli rol oynamıştır. İşgal kuvvetlerinin donanmaları bu faaliyetleri engellemek için Karadeniz'i kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Bu nedenle Trabzon limanı gözetim altında tutulduğu gibi, zaman zaman da saldırıya uğramıştır. Nitekim 28 Temmuz 1921'de Yunan donanmasına ait torpido Trabzon'un Değirmendere ve Boztepe mahallerini bombalamıştır. Türk topçusunun karşılık verdiği bu saldırı can kaybı verilmeden atlatılmıştır.¹⁸ Bu saldırıdan bir hafta sonra düşman gemisinin geleceği istihbaratını alan Trabzon Vilayeti gerekli tedbirleri almıştır. Halk güvenli yerlere giderken bir kısım ahali Zağnos, Kuzgundere vadisine gitmiştir. Düşman torpidosu beklendiği gibi gelmiş bir saldırı gerçekleştirilmeden Trabzon sahilinden ayrılmıştır.¹⁹ Karadeniz'in kontrolü için yapılan bu faaliyetler, Trabzon halkının direniş ruhunu kıramamıştır.

¹⁸ Rahmi Doğanay, **Milli Mücadelede Karadeniz 1919-1922**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2001, s.119

¹⁹ Mesut Çapa ve Veysel Usta, **Milli Mücadelede Trabzon Vilayetiyle Yazışmalar**, Trabzon: Trabzon Valiliği Yayınları, 1995, s.182

Trabzon'da Rus işgali döneminde faaliyette bulunan Rum ve Ermeniler Milli Mücadele döneminde bir kez daha bağımsızlık hayaliyle harekete geçmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığı zaman Ermeni faaliyetleri yanında, Pontus Cemiyeti'nin bütün Karadeniz Bölgesi'nde teşkilatlanmış olduğunu belirtmektedir.²⁰ Avrupa devletlerinin himayesinde hareket eden Rum ve Ermeniler, Trabzon bölgesinin hakimiyetinin kendilerinde olmasını istemekteydiler. 1920 yılı sonlarında Amerikan Başkanı Wilson, Tirebolu ile birlikte Trabzon'u Ermenistan'a bırakan sınır çizilmesini öngörmüştür.²¹ Bilindiği üzere Doğu Karadeniz üzerinde Rum ve Ermeniler rekabet halindeydi. Ermeniler bu bölgeyi Ermenistan toprağı haline dönüştürmek isterken Rumlar Pontus Devleti hayaliyle mücadele etmişti. Pontusçu Rumlar Trabzon Metropoliti Hrisantos rehberliğinde hareket etmişlerdir. Hrisantos Paris Barış Konferansı'na²² verilmek üzere Rum Pontus Devletinin kurulması için rapor hazırlamıştır. Ayrıca bölgede Rum çeteleri oluşturularak silahlandırılmıştır.²³ Rum cemaati çıkardıkları gazetelerle de basın yoluyla propaganda faaliyetlerini arttırmıştır.²⁴ Bu faaliyetler Trabzon'a gelen Ermeni ve Rum muhacirlerin göçüyle canlı tutulmaya çalışılmıştır.

Rusya'daki Bolşevik İhtilali, Karadeniz sahillerine birçok mültecinin gelmesine neden olmuştur. Komünizme karşı olan ya da Çar yanlısı kişiler soluğu Karadeniz sahillerinde aldılar. Bu göçe maruz kalan şehirlerden biri de Trabzon'dur. Şehre; Rus, Rum ve Ermeni muhacirler gelmiştir. Emniyet Umum Müdürlüğü'nden Trabzon ve Karadeniz'in mülki amirliklerine gönderilen Mart 1920'deki belgede Rus, Rum ve Ermeni mültecilerin Batum yolu ile Karadeniz sahillerine geleceğı bunların karaya çıkarılmamasını, göçmenlerin Yunanistan gibi memleketlere gönderileceğı bildirilmiştir.²⁵ Erzurum'da yayın yapan Albayrak Gazetesi de "Kafkas haberleri" başlığı altında Rusya sahillerinden fazlaca Ermeni muhacirin Batum'a gelerek hastane ve birçok resmi binaya yerleştirildiğini bu nedenle Batum'da hazırlıklar yapıldığını bildirmekteydi.²⁶ Batum,

²⁰ Kemal Atatürk, **Nutuk**, Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2005, s.2

²¹ Özel, a.g.e, s. 227

²² Paris Barış Konferansı, Birinci Dünya savaşı sonunda yenilen devletlerle yapılacak barış anlaşmalarının esaslarını belirlemek için toplanmıştır. Savaşın kazanan devletlerinin iradesi doğrultusunda kararlar alınmıştır. Bkz: Uçarol, a.g.e., s. 511

²³ Goloğlu, **Milli Mücadelede Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa**, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları,1981, s. 11

²⁴ Rumların çıkardığı Epohi ve Faros Anatólis gazeteleri Pontus iddialarının sözcülüğünü yapmışlardır. Bkz: Hüseyin Albayrak, **Trabzon Basın Tarihi**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Mâtbaacılık, 1994, s. 277

²⁵ BOA, DH.ŞFR., no: 107, gömlek 46

²⁶ Albayrak, 19 Ağustos 1919, 52.

Anadolu'ya gelecek muhacirlerin toplandıkları istasyon merkezi haline gelmiştir. Nitekim On Beşinci Kolordu Kumandanlığı'nın 1921 Nisan tarihli hazırladığı raporda Bolşevizm'den kaçan muhacir Rumların Trabzon'a geldiği, İngiliz mümessilinin ateşli bir Rum taraftarı olduğu gelen nüfusun Pontus hedefini canlı tutmak amacını taşıdığı uyarısı yapılıyordu. Ayrıca Trabzon'da nüfus²⁷ istatistik verilerine göre Rum nüfusun %30 dan fazla olmadığı bu nedenle yapılan göçün Pontus hayaline hizmet ettiğine değinilmişti.²⁸ Muhacir göçlerine tedbirler alınsa da göçmenler Karadeniz sahillerinden uzak tutulamamıştır.

Milli Mücadele yıllarında Rusya'daki gelişmeler Trabzon'u etkilemiştir. Bu etkileşim yalnızca mülteci göçüyle sınırlı kalmamıştır. Rusya'da yönetimi ele geçiren Bolşevikler rejim ihracı hedefiyle propaganda yapmaya çalışmışlardır. Sovyet Rusya'nın propagandayı yaymak için kendi sınırlarına en yakın şehirlerden biri olan Trabzon'un işlek limanından faydalanmak istemesi propagandanın burada yoğunlaşmasına neden olmuştur. TBMM Hükümeti'nin var olma mücadelesi verdiği 1920-1921 yıllarında Bolşevik faaliyetler artmıştır. Trabzon Vilayeti'nin, Milli Mücadele'nin yönetim kadrosu ile yaptığı istihbarata dayalı yazışmalarda bu durum gözlenebilmektedir.²⁹ Rusya merkezli gelen propagandacılar Novorossiysk, Tuapse, Batum gibi şehirlerden hareket ederek Trabzon'da faaliyette bulunmuşlardır.

1.2 Bolşevizm ve Propaganda

Avrupa, sanayi devrimiyle beraber büyük bir değişim içine girmiştir. Şehirlerde büyük işçi sınıfları doğmuştur. Bu işçi sınıflarının hak arayışları kimi siyasi düşüncelerin de varlık sebebini oluşturmuştur. Komünizmin fikir babası Karl Marx, materyalist felsefeyi temel alan sisteminde işçi sınıfın, egemen sınıfın çıkarı oranında yaşadığı kötü hayat koşullarını ortadan kaldırmayı ve emeğin, işçilerin yaşam sürelerini genişleten

²⁷ Trabzon sancağı 1914 nüfus sayımında 64.726 Müslüman, 23.806 Rum, 14.846'sı Ermeniler, 8'ini Yahudiler, 1.345'ini Katolik Ermeniler, 127'sini Protestanlar oluşturmaktaydı, şehrin çoğunluğun Rumlardan oluştuğunu iddia eden hayali Pontus iddialarını bu nüfus sayımı verileri çürütmektedir. Nüfus verileri için bkz: Rahmi Çiçek, **İstikbal Gazetesine Göre Trabzon'da Belediye ve Belediyecilik**, Trabzon: Serender Yayınları, 2011, s.39; Trabzon nüfusuyla ilgili ilginç bir değerlendirmede Trabzon Vali Vekili'ne aittir. Vali vekili imzasıyla Trabzon'un genel durumu hakkında verilen raporda: Trabzon, Türkiye nüfusunda kuluçka makinasıdır ve nüfusu hızla artmaktadır değerlendirilmesi yapılarak nüfus değerleri şu şekilde verilmiştir: 1927 Trabzon nüfus sayımına göre toplam nüfus 292.573 bu nüfusun 160.464'ü bayan, 132.109'u erkek, BCA, Fon kodu: 030.10.65.433.4

²⁸ BOA, DH. KMS, no:53/2, gömlek 92

²⁹ Bkz: Çapa ve Usta, a.g.e.

zenginleştiren bir araç olması gerektiğini önemli hedef olarak belirlemiştir.³⁰ Neticede sosyalist düşünce işçi sınıfına sahip şehirlerde ya da yoksulluğun etkili olduğu bölgelerde kendine taraftar bulmaya başlamıştır. Uluslararası işçi birliği olan Komünist Birliği, 1847’de Londra’daki kongresinin sonucunda parti programını hazırlamış, ilk olarak Almanya’da basılan bu program daha sonra diğer dillere çevrilmiştir.³¹ Avrupa’da işçi ihtilali olarak bilinen 1848 İhtilali zamanla sosyalist düşüncenin daha da taraftar bulmasını sağlamıştır.

Osmanlı coğrafyasında sosyalist düşüncenin etkisi Avrupa’daki gelişmelere nazaran çok zayıftır. Çünkü sosyalizmin var olabilmesi için zorunlu olan işçi sınıfı, sendika, sınıflı toplum yapısı ve sınıf mücadelesi gibi argümanlar Osmanlı coğrafyasında bulunmamaktaydı.³² Bu nedenle sosyalist düşünce Osmanlı coğrafyasında etkin değildir. Sosyalist düşüncenin Osmanlı coğrafyasında ilk yansımaları Balkanlar ve İstanbul’da olmuştur. Özellikle gayrimüslimler arasında sosyalist fikri benimseyenler fazlaydı; fakat bu anlayış II. Meşrutiyet’in getirdiği ideolojik fikir akımlarından en zayıf olanıydı.³³ Osmanlı coğrafyasında sosyalist fikrin gelişmesi Rusya’daki Bolşevik devriminden sonra olmuştur.

Bolşevikler; Lenin, Trokçi gibi isimlerin liderliğinde 1917’de ayaklanmış ve yönetimi ele geçirmişlerdi.³⁴ Bolşevikler, yönetimi ele geçirdikten sonra çevre ülkelere rejim ihracı faaliyetlerine girişmişlerdir. Sovyet Rusya; Doğu Avrupa, Kafkasya, Türkiye gibi bölgelere komünizmi yaymak hedefiyle hareket etmiştir. Sovyet Rusya, bu faaliyetlerle hem kendi sınırlarını güçlendirmeyi hem de kendine bağlı uydu devletler oluşturmayı istemektedir. Rusya’nın komünizmi yaymak istediği coğrafyaların başında Anadolu gelmektedir. Anadolu coğrafyasının komünizmi benimsemesi durumunda Rusya güney sınırlarını güvence altına almakla kalmayacak, Anadolu’daki emperyalist güçlere karşı da büyük bir zafer elde etmiş olacaktır. Aynı zamanda Bakü petrolünün de güvenliği sağlanmış olacaktır. Bu nedenle Milli Mücadele yıllarında Anadolu, Rusya merkezli komünist propagandaya³⁵ maruz kalmıştır.

³⁰ Marx ve Engels, a.g.e., s. 62

³¹ Marx ve Engels, a.g.e., s. 9

³² Faroz Ahmet, “Osmanlı İmparatorluğunun Son Dönemlerinde Milliyetçilik ve Sosyalizm Üzerine Bazı Düşünceler”, Çeviren: Mete Tunçay, **Osmanlı İmparatorluğunun Son Dönemlerinde Sosyalizm ve Milliyetçilik(1876-1923)**, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s. 16

³³ Fethi Tevetoğlu, **Türkiyede Sosyalist ve Komünist Faaliyetler(1910-1960)**, 1967, s. 12

³⁴ Uçarol, a.g.e., s. 534

³⁵ Propaganda deyimi, XVI yy ilk yarısında Katolik Klisesi’nin Protestanlığı benimseyenlere karşı mücadele etmesiyle kullanılmaya başlandı. Papa XV Greguar, kardinallerden seçtiği “Congregatio de propaganda fide”

Sovyet Rusya kendi gibi yeni kurulan TBMM Hükümeti'ni komünistleştirmek istemektedir. Sovyet Rusya yönetiminin, TBMM Hükümeti'ne karşı politikası siyasi konjonktüre göre bazı değişikliklere uğrasa da komünizm rejimini Anadolu'ya yaymak asıl hedefiydi. TBMM Hükümeti, bu propagandaya karşı başlangıçta ılımlı bir politika takip ederken 1920 Eylülünden itibaren Bolşevik propagandaya karşı planlı tedbirler almıştır.³⁶ Milli Mücadele yıllarında yapılan Sosyalist propagandanın Anadolu'da İstanbul, Eskişehir gibi muhtelif şehirlerde yankı bulduğu söylenebilir. Fakat propagandanın Anadolu'da en yoğun yaşandığı yerlerden biri de Trabzon'dur. Sovyet Rusya merkezli komünist propagandada Trabzon önemli üs konumundadır. Rusya'nın muhtelif şehir ya da limanlarından Trabzon'a gelen propagandacılar, faaliyetlerini yaymak için Anadolu'daki diğer bölgelere geçmiştir.

Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da yapılmaya çalışılan propagandanın kaynağı Sovyet Rusya'dan gelmekteydi. Anadolu'da komünist propagandayı gerçekleştirmeye çalışan partilerin adında farklılıklar görülse de Rusya desteği olmadan hareket kabiliyetlerinin sınırlı olduğu bir gerçektir. Komünist propagandada etkin olan devlet Sovyet Rusya olmakla beraber faaliyetleri idare eden asıl odak Enternasyonal kurumudur. Enternasyonal, kısaca Komintern olarak isimlendirilmekle beraber dünya devriminin partisi, genelkurmayı olarak kurulmuştur. Dünya sosyalistlerinin katılımıyla gerçekleşen Enternasyonal, ilk kongresini 1919'da yapmıştır.³⁷ Enternasyonal ikinci kongresini 1920'de, üçüncü kongresini ise 1921'de gerçekleştirmiştir. Üçüncü kongreye 52 ülkeyi temsilen 605 delege katılmıştır. Enternasyonalin üçüncü kongresinde 24 üyelik yönetim kurulu belirlendi ve bu üyelere en azından 15'ine Moskova'da sürekli ikamet etme şartı getirildi.³⁸ Enternasyonal dünya sosyalizmini hedeflemekle beraber 3. Enternasyonal ile etkinlik Sovyet Rusya'nın eline geçmiştir. Komintern'in İcra Komitesi Rus Komünist Partisi Merkezi Komitesi tarafından yönlendirilmekteydi.³⁹ Komintern'in icra komitesi,

adlı kuruluş oluşturarak Katoliklikten dönenleri yola getirmek için mücadeleye başladı. Bu kurul marifetiyle kitlesel dinsel telkinlerde bulunuldu. Böylece propaganda kelimesi toplum ya da kişilerin yönlendirilmesini ifade eden deyim olarak literatürde yerini aldı. Bkz: Selahattin Çoruh, **Propaganda Reklam Halkla İlişkiler**, Ankara: Güven Matbaası Yayınları, 1969, s. 10

³⁶ Yavuz Arslan, "Milli Mücadele döneminde Trabzon ve Çevresinde Bolşevik Faaliyetler", **Trabzon ve Çevresi Uluslar Arası Tarih Dil Edebiyat Sempozyumu Bildirileri** 3-5 Mayıs 2001, Yayına Hazırlayan: Mithat Kerim Aslan ve Hikmet Öksüz, Cilt I, 2001, s. 620

³⁷ Erden Akbulut ve Mete Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisine 1919-1926**, 1, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2012, s. 343

³⁸ Akbulut ve Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisine 1919-1926**, s. 344

³⁹ Yavuz Arslan, **Birinci Doğu Halkları Kurultayı**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2007, s. 29

Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'nu (KEYK) ifade etmektedir. Sovyet Rusya'nın bu oluşumda etkin olması dünya siyasetinde sosyalistler adına söz sahibi olmasını sağlamıştır. Komintern, dünya sosyalistlerini desteklemek için seksiyon adı verilen kooperatif, yayın-enformasyon, ajitasyon ve propaganda gibi çeşitli yönetim birimlerine sahiptir.⁴⁰ Enternasyonal planlı propaganda faaliyetleri yürüterek etkin bir kurum haline gelmiştir.

Enternasyonalin Doğu Biriminde Türkiye Bölümü bulunmaktadır, Anadolu'daki faaliyetleri bu birim idare etmektedir. Komintern belgelerinden 1922'deki Türkiye Bölümünün başkanının Brike Bestujev olduğu anlaşılmaktadır. Enternasyonalin faaliyetleri Mustafa Kemal Paşa tarafından da takip edilmeye çalışılmıştır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa 3. Enternasyonal'e Teyfik Rüştü Bey'i yollamıştır.⁴¹ Doğunun Komünist partileri ve Anadolu'daki bütün komünist oluşumlar Komintern'in doğu birimiyle bağlantı haline geçmeye çalışmışlardır. Çünkü Komintern, komünist partilerin ajitasyon propaganda hakkındaki bilgilerini merkezileştirir ve onlara propaganda için gerekli olan para, pasaport, yayın gibi birçok konuda gerekli malzemeyi tedarik ederdi.⁴² Enternasyonal için Türkiye önemli çalışma alanıdır. Mustafa Suphi önderliğinde gerçekleşen Türkiye Komünist Fırkası'nın (TKF) birinci kongresinde üçüncü Enternasyonal adına tebrik konuşması yapan Pavloviç Yoldaş, Türkiye'nin önemini şöyle ifade etmiştir: "Türkiye'de icra edilecek komünizm tatbikatı bütün şark için numune olacaktır. Sizin Türkiye'de yapacağınız şeyleri biz de Hindistan, İran, Afganistan'da tatbik edeceğiz."⁴³ Bu ifadeler Enternasyonalin Türkiye'de gerçekleştirilecek komünist oluşumun diğer ülkeler için örnek teşkil edeceği inancını taşıdığını göstermektedir.

1.1 Trabzon'da Komünist Faaliyetler

Anadolu'daki komünist oluşumlar ve Bakü'de Mustafa Suphi önderliğindeki TKF, Enternasyonalin yönlendirmesi ve direktifleri etkisinde hareket etmişlerdir. Komünist oluşumlarla, Rusya arasındaki iletişim Trabzon'un propaganda için önemli merkez haline gelmesini sağlamıştır. Birçok propagandacı ajan ya da kuryenin Anadolu ile Rusya

⁴⁰ Komintern yönetim organları şeması için bkz: Akbulut ve Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu'ndan(Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisine 1919-1926**, s. 348

⁴¹ **Milli Azadlık Savaşı Anıları**, Derleyen: Erden Akbulut, İstanbul: Tüstav Yayınları, 2006, s. 66

⁴² Akbulut ve Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu'ndan(Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisine 1919-1926**, s. 346

⁴³ **Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi(TKP Kuruluş Kongrei)Tutanaklar Belgeler**, Derleyen: Emel Seyhan Atasoy-Meral Bayülgen, İstanbul: Tüstav Yayınları, 2008, s. 220

arasındaki yolculuklarını Trabzon üzerinden yapmaları komünist propagandanın şehirde yankı bulmasına neden olmuştur. Ayrıca Enternasyonal, komünist propaganda faaliyetlerinde Trabzon şehrini Anadolu'daki sekiz merkezden biri olarak belirlemiştir. Üstelik Trabzon büyük merkez olarak tanımlanmıştır.⁴⁴ Bu ideal doğrultusunda hareket eden propagandacılar Trabzon'daki faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır.

Propaganda yapacak kişilerin masrafları Komintern tarafından karşılanmaktadır. Bir yoldaşın gündelik yevmiyesi olarak 1.2, harcırahı için 15/20 kırmızı liralık ücret belirlenmiştir.⁴⁵ Fakat görevin süresi ve mahiyetine göre ücret değişebilmektedir. Rusya komünist propagandaya önemli mali destek vermiştir. Mali destekten yararlanmak isteyen kişiler abartılı raporlar yazdıkları gibi ekstra ücret talebinde de bulunmuşlardır. Bazı görevli kimselerin faaliyetlerinde sadece maddi çıkar elde etme kaygısı taşıdığı gözlenebilmektedir. Komintern belgelerinde Trabzon'a görevli olarak gelen Şevket Yoldaş'ın konferansa⁴⁶ delege daveti için gönderilmiş olduğu belirtilmektedir. Fakat Şevket Yoldaş, bu uğurda çalışmak yerine birçok uygunsuz harekette bulunmuştur. Şevket Yoldaş, görevlendirilmesine aykırı olarak parti üye ya da sempatanlarına kahvehanelerde muhtelif yerlerde sarhoş olarak hakaretler sergilemiştir. Ayrıca kendisine verilen 500 ruble parayı keyfi şekilde kullanmış, bir evlilik yapmış, görev süresi dolduğu halde geri dönmeyerek İstanbul'a gitmeye kalkmıştır.⁴⁷ Buna benzer bir olay da İstanbul'da gerçekleşmiştir. Propaganda ve teşkilat yapmak için Rusya'dan aldıkları paralarla İstanbul'a gelen birkaç kişi aldıkları paraları şahsi eğlence için harcamışlar; bu kişilerden Rusya'ya dönenler parayı keyfi şekilde harcadıkları için Çeka⁴⁸ tarafından kurşuna dizilmiştir.⁴⁹ Sovyet Rusya; Anadolu'daki propaganda, teşkilat faaliyetlerini kontrollü şekilde gerçekleştirmeye çalışmışsa da kimi zaman propagandacıların kontrolsüz davranışları engellenememiştir. Bu durum, komünizme karşı halk nazarında olumsuz düşüncelerin oluşmasına etki etmiştir.

⁴⁴Trabzon, Sivas, Harput, Kastamonu, Eskişehir büyük merkez olarak tanımlanmış, ayrıca Ankara, Erzurum Van'ın da çalışma merkezi olması kararlaştırılmıştır. Bkz: TÜSTAV Arşivi CD:1-36 Belge No: 655

⁴⁵ TÜSTAV Arşivi CD:1-36 Belge No: 656

⁴⁶ Bahsedilen konferans Doğu Halkları konferansı olmalıdır.

⁴⁷ **Dönüş Belgeleri-1**, Çeviren: Yücel Demirel, İstanbul: Tüstav Yayınları, 2004, s. 64

⁴⁸ Çeka Rus gizli servisi olup Rıza Nur anılarında Çeka'yı şu şekilde tanımlamıştır: "Çeka hem polis hem jandarma hem hakim hem cellad böyle adalet hiçbir yerde görülmemiştir. Hükümleri genelde idamdır". Bkz: Rıza Nur, **Dr Rıza Nur'un Moskova- Sakarya Hatıraları**, 2. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993, s.74

⁴⁹ Serkan Erdal, **Mütareke Yıllarında İstanbul'da Sosyalist ve Komünist Partiler ve Faaliyetleri(1918-1922)**, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 252

Komintern, Trabzon ve Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde yapılacak faaliyetleri kuryeler aracılığıyla yazılı şekilde bildirmekteydi. Anadolu'daki muhtelif komünist partilerin ve Bakü'deki Türkiye Komünist Fırkasının bu emirler doğrultusunda hareket etmesi öngörüldü. Komintern arşivinde Türkiye'ye gönderilecek propagandacılar ve çalışma yöntemleri hakkındaki bir belgede yapılması gerekenler şu şekilde maddeleştirilmiştir:⁵⁰

1. Merkez heyeti müsaade edinceye kadar gizli kalmak.
2. Dikkat çekmemek için, esir gibi, uygun yöntemlerle Türkiye'ye gitmek.
3. Türkiye'ye gidenler işçi ve çiftçi arasına karışarak bir işçi hayatı yaşamalı, üzerinde para bulunduğunu hissettirmemeli, ayrıca tahsili olanlar resmi bir memuriyete girmeli.
4. Mevcudu dört veya beş kişilik gruplar oluşturarak işçi ve çiftçilerin olduğu merkezlere göndermek.

Çalışma yöntemleri hakkında şöyle talimatlandırılmışlardı:

1. Kendileri Bolşevik olduklarını söylemeyerek Rusya'daki gördüklerini anlatır gibi hareket etmek, dikkat çekmemek, güven kazandıkça dost işçiler arasında faaliyette bulunmak. Propagandacı gibi görünmeyerek her zaman kendi kanaat fikirlerini aktarmak. Hiçbir zaman askerlikten kaçmak teşvik olunmayacak, emperyalistlere karşı müdafaa hissi oluşturulacak, dine hürmet edilecek fakat taassub tahrik edilmeyecek.
2. Ruhunda isyankar olan kimselerle daha sıkı bağlılıklar kurularak iki aylık tecrübeden sonra bu kişilere komünizm esasları açıklanıp teşkilata başlanacak (...)

Bu talimatnamenin en dikkat çeken özelliği Milli Mücadeleye destek olma amacını taşıyor olmasıdır. Zira askerlikten kaçmak teşvik olunmayarak işgalcilere karşı direniş ruhu ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Ayrıca dini duygulara saygılı olma vurgusu yapılmıştır. Talimatnamenin genelinde dikkat çekmeden hareket etme hassasiyeti vardır.

Milli Mücadele yönetimi, komünist propagandaya karşı planlı tedbirler almaya başladığında aynı oranda faaliyetlerin gizlilik derecesi de artmıştır. Komintern arşivinde "Gizli İşler Programı" başlığı taşıyan belgede⁵¹ Türkiye haritası çizilerek Anadolu'da

⁵⁰ TÜSTAV Arşivi CD:18_36 Belge No: 636

⁵¹ Belge aslı için bkz: Ek -1

Trabzon’la birlikte birkaç şehrin yeri gösterilmiştir. Bu şehirlerde yapılması gereken faaliyetler maddeler halinde sıralanmıştır. Maddeler arasında en önemli görev olarak hücre teşkilatlanması yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Hücrelerin yer veya şahıs isimleriyle değil hayvan, eşya isimleriyle adlandırılması istenmiştir. Ayrıca hücrelerin birbirinden haberdar olmaması vurgulanmıştır. Propagandacıların; işçi, öğretmen, kitapçı tüccar gibi dikkat çekmeyecek şekilde hareket etmeleri istenmiştir.⁵² Hücre teşkilatlanması yapılarak faaliyetlerin güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Zira bir hücre açığa çıksa bile diğer hücreler çalışmalarına devam edebilirlerdi. Trabzon’daki teşkilatlanmada uygulanmaya çalışılan hücre yöntemi Rusya’da başarılı şekilde uygulanmıştı.⁵³ Trabzon’da hücre örgütlenmesinde en başarılı faaliyetler Mustafa Suphi’nin liderliğini yaptığı TKF’ye aittir.⁵⁴

Bakü merkezli faaliyet yapan TKF’nin hücre nizamnamesine göre bir hücre en az üç kişiden oluşmalıdır. Köy, nahije, kaza, şehir şeklinde oluşturulan hücreler idare heyetince onaylanmadıkça resmiyet kazanamazdı.⁵⁵ Ayrıca meslek gruplarına ait hücreler de oluşturulmaya çalışılmıştır. Hücreler partinin kongre, propaganda gibi çeşitli faaliyetlerini yerine getirmekle yükümlüydü. Trabzon’da meslek grupları arasında hücreler oluşturulmuştur. Nitekim Trabzon’da matbaa işçileri⁵⁶ arasında oluşturulan komünist hücre TKF’nin Bakü’deki kongresine katılmak için deniz yoluyla Rusya’ya hareket etmiş, fakat denizin çok dalgalı olması nedeniyle on bir gün denizde kalmalarına rağmen kongreye katılmayarak geri dönmüşlerdir.⁵⁷ Trabzon’da ve muhtelif şehirlerde bu şekilde oluşturulan hücrelerin Rusya ile bağlantısı Trabzon’da kurulan gizli teşkilatla sağlanmaya

⁵² TÜSTAV Arşivi CD:18–36 Belge No: 652

⁵³ Rusya’da vilayetlerden kasabalara kadar oluşturulan hücreler Moskova’da toplanan büyük kongreyi seçmişlerdir. Rusya’da hücreler arasında rüşvet alan veya uygunsuz davranan kimseler tasfiye edilerek teşkilatın düzeni korunmaya çalışılmıştır. Nitekim hücre örgütlenmesinin, Rusya’da Bolşevik devrimin gerçekleşmesi ve devrimin korunmasında büyük katkısı olmuştur. Bkz: **Milli Azadlık Savaşı Anıları**, s. 52-53

⁵⁴ Bakü’deki TKP’nin kurduğu hücreler TKP başlığı altında değerlendirilmiştir.

⁵⁵ **Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi (TKP Kuruluş Kongre) Tutanaklar Belgeler**, s. 27

⁵⁶ Tüstav Arşivindeki belgede Trabzon’da oluşturulan matbaa işçileri arasında oluşturulan komünist hücrede şu isimler zikredilmektedir: Trabzon Saray-ı Atik Mahallesinden Halil oğlu Ali, Trabzon Çarşı Mahallesinden Derviş oğlu Mahmut, Trabzon Çarşı Mahallesinden Mustafa oğlu Kazım, Trabzon Saray-ı Atik Mahallesinden Salto oğlu Ahmet, Trabzon Üçgüllü Mahallesinden Yakup oğlu Sabri, Trabzon Boztepe-i Bala Mahallesinden Sofu oğlu Hasan, Trabzon İmaret Mahallesinden İmam oğlu Bilal, Trabzon Boztepe-i Bala Mahallesinden Kadı oğlu Ahmet, Trabzon Abacılar Mahallesinden (?)Ali Rıza oğlu Remzi adlı kişiler katılmıştır: TÜSTAV Arşivi CD:8, Klasör 10_36, Belge No: 277-278; Belge aslı için bkz: Ek-2

⁵⁷ **Dönüş Belgeleri-2**, s. 189

çalışılmıştır.⁵⁸ Trabzon ve Anadolu'nun diğer şehirlerinde Komintern rehberliğinde gerçekleşen propaganda faaliyetleri üç başlık altında toplanabilir: Birinci olarak Rusya Konsolosluğu aracılığıyla yapılan faaliyetler. İkinci olarak, İttihatçılar tarafından yapılan faaliyetler. Üçüncü olarak da Komünist oluşumlar ve Türkiye Komünist Fırkası'nın faaliyetleri olarak gösterilebilir

1.1.1 Rusya Konsolosluğu Aracılığıyla Yapılan Faaliyetler

Rusya Konsolosluğu aracılığıyla gerçekleşen propaganda faaliyetleri Sovyet Rusya merkezi yönetiminin politikalarının yansımasıdır. Sovyet Rusya'nın Anadolu'daki konsoloslukları Komintern bilgisi dâhilinde hareket etmiştir. Sovyet Rusya yöneticileri devrimden sonra içerde ve dışarda güçlü olmak için Türk-İslam dünyasına daha ılımlı ve özgürlükten yana mesajlar vermeye çalışmıştır. Zira Rusya ve çevre bölgelerinde yoğun bir Türk-İslam nüfusu vardı. Bu kitlenin desteğini almak isteyen Sovyet idarecileri yaptıkları propagandalarla kendilerine taraftar kazanmaya çalıştılar. Faaliyetlerin yoğunlaştığı yerlerden biri de Anadolu coğrafyası ve özelde Trabzon şehridir. Lenin 1917'de kaleme aldığı "Rusya'nın ve Doğunun Tüm Müslüman Emekçilerine" başlıklı bildirisinde Müslüman inançlarının Rus Çarları tarafından yok edilmeye çalışıldığını, oysaki bütün Türk-İslam dünyasının milli hayatlarını serbestçe yaşaması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Türkiye topraklarının işgali için yapılan gizli anlaşmayı da tanımadığını bildirmiştir.⁵⁹ Türk dünyasına anlamlı mesaj veren bildirinin bir benzeri de Çiçerin tarafından yayımlanmıştır. Çiçerin Eylül 1919'da Türkiye'deki işçi ve köylülere çağrı bildirisinde, Türkiyeli işçi ve köylülerin Avrupalı soyguncuları dışarı atmak için, emekçilerin birliğinin gerekli olduğunu belirtmektedir.⁶⁰ Bu bildirimler Sovyet Rusya'nın özgürlükten yana bir duruş sergilemeye çalıştığını göstermektedir.

Sovyet Rusya gücünü topladıkça Kafkasya bölgesinde işgal faaliyetlerine girişmiştir. Bolşevikler, Kuzey ve Güney Kafkaslardaki devletlerin istiklalini tanımak niyetinde olmadıkları gibi bağımsızlık vaadinde bulunarak ordularının ilerlemesini kolaylaştırmışlardı. Nitekim Azerbaycan'a istiklal vaadiyle giren Kızıl Ordu burayı işgal

⁵⁸ **Dönüş Belgeleri-2**, s. 69

⁵⁹ BOA, DH. EUM. 5.Ş.b, Dosya no: 84, Gömlek no: 57

⁶⁰ Stefanos Yerasimos, **Türk Sovyet İlişkileri Ekim Devriminden Milli Mücadeleye**, İstanbul : Gözlem Yayınları, 1949, s. 132

etmiştir.⁶¹ Sovyet Rusya takip ettiği politika ile Kafkaslarda topraklarını genişletmekte başarılı olmuştur. Bu başarıdan aldığı güçle Anadolu'daki faaliyetlere ağırlık vererek uydu bir komünist yönetimin Türkiye'de hakimiyetini istemektedir. Rusya konsoloslukları bu maksatla Anadolu'daki politikaların takipçisi olmuştur.

Rusya Konsolosluğu aracılığıyla yapılan propaganda en kapsayıcı faaliyetler arasındadır. Sovyet Rusya, İttihatçılarla ya da Mustafa Suphi'yle gerçekleştirmeye çalıştığı faaliyetlerde şüphesiz Rusya Konsolosluğuyla koordine içindeydi. Bu bağlamda konsolosluk; ajitasyon, propaganda, teşkilatlanma faaliyetlerinin merkezinde olmuştur. Trabzon Vilayeti'nden 1921 Nisan ayında Dâhiliye ve Hariciye Vekâletine yazılan raporda Trabzon'da Ruslar tarafından tesis edilmiş telsiz merkezi ve istihbarat şubesi olduğu bildiriliyordu. Bu merkez, neşriyat yayınlamakta üstelik Sovyet Rusya Konsolosluğu'nun kapısında bulundurulan ilan bölümünde her gün Rusça yahut Türkçe olarak Bolşeviklik lehinde yazılar asılmaktaydı. Bu yazılara sansür uygulanması ya da diplomatik dille ajans yazılarının durdurulması gerekliliği raporda vurgulananlar arasındaydı.⁶²

Bakü Kurultayı'na en geniş katılımı ile iştirak eden şehirlerden biri Trabzon'dur. Trabzon şehrinden kurultaya geniş katılım olmasında konsolosluk faaliyetlerinin çalışmaları da etkili olmuştur. Kurultaydan sonra Anadolu'ya hareket etme kararı veren Mustafa Suphi, Trabzon'a geldiğinde onu karşılamak için bekleyenlerin arasında Rus Konsolosu da vardı; Bu durum, gerçekleşen faaliyetlerin Konsolosluğun bilgisi dâhilinde olduğunun bir kanıtıdır. Fakat Yahya Kâhya'nın tertibiyle Mustafa Suphi'nin ortadan kaldırılması; akabinde gelişen olaylar konsolosluğun hareket serbestliğini kısıtlamıştır.⁶³ Mustafa Suphi'nin öldürülmesine konsolosluk ya da Rusya merkezi yönetimi ciddi bir tepki göstermemişti. Çünkü Sovyet Rusya yönetimi Türkiye ile ilişkilerinin bozulmamasına özen göstermekteydi.

Sovyet Konsolosluğu, Mustafa Suphi'den sonra da Trabzon'daki faaliyetlerde etkin olmaya çalışmıştır. Ekim 1921'de komünist faaliyette bulunmak için Trabzon'a gelen Abdülkadir Yoldaş polis tarafından göz altına alınca bu durumdan kurtulmak için elçilikte tercüman olarak çalışmaya başladığını aktararak elçilik bünyesine dâhil olduktan sonra rahat çalışma ortamı elde ettiğini belirtmektedir.⁶⁴ Konsolosluk propagandacı ya da

⁶¹ Cebesoy, a.g.e., s. 10

⁶² Çapa ve Usta, a.g.e., s. 152

⁶³ Goloğlu, **Cumhuriyete Doğru**, s. 44

⁶⁴ **Dönüş Belgeleri-2**, s. 167

komünist ideali benimsemiş kişileri himaye eden ve onların Rusya'ya geliş gidişlerini idare eden bir birim konumundaydı.⁶⁵

Konsolosluklar faaliyetlerini raporlar halinde Komintern'e sunmaktaydılar. Rusya'nın Ankara büyükelçisi Semyon İvanoviç Aralov, Komintern doğu temsilcisi Saparov'a Anadolu coğrafyası ile ilgili ilginç değerlendirmelerin bulunduğu rapor hazırlar. Ocak 1923 tarihli rapora göre Aralov, Türkiye'deki fabrika ve işletmelerin gelişmiş sanayi ülkelerindeki rolü oynamadığını, işçi sınıfının bulunmadığını ve komünizm için çalışanların kendilerini konsoloslukun memuru gibi gördüklerini belirtmiştir. Raporla ayrıca Anadolu'daki toprak sorununun Çarlık Rusya'sındaki rolü oynamadığı feodal beylerin köylü toplumu üzerinde baskı oluşturmadığı yorumu yapılarak "biz olmadan çalışma yürütemiyorlar, bizim dışımızda dayanakları yok" ifadeleri kullanılmıştır.⁶⁶ Rapor, konsoloslukun Anadolu örgütlenmesindeki etkinliğini ortaya koymakla birlikte; Komünizmin Anadolu'ya yerleşmesi için gerekli şartların oluşmadığını da yansıtmaktadır. Trabzon'daki Rusya Konsolosluğu'nu da bu şekilde değerlendirmek gerekir. Zira farklı şehirlerdeki diplomatik misyonların birbirinden zıt karakterde faaliyet göstermesi politikaya ve devlet ciddiyetine uygun değildir.

1.1.2 İttihatçılar ve Bolşevik Propagandanın Trabzon Üzerindeki Akisleri

Osmanlı Devletinin son döneminde etkin olan İttihatçı kadro, siyasi gelişmeler neticesinde devlet yönetimindeki aktif siyasi etkinliğini kaybetmiştir. İttihat Terakki yönetiminin etkin üçlüsü Enver, Talat ve Cemal Paşalar Birinci Dünya Savaşı akabinde yurt dışına çıkmak zorunda kalmışlardı. İstanbul yönetimini ele geçiren İtilaf Devletleri Türk toplumuna kendi planları doğrultusunda gelecek çizme yolunda uygulamalara başlamışlardı. Köklü bir teşkilatçı geleneğe sahip İttihatçı kadrolar ise Anadolu'da Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri kurarak ya da bu örgütleri destekleyerek kurtuluş mücadelesine katkı yapmaya başlamışlardır. İtilaf devletleri güdümünde hareket eden İstanbul Hükümeti ise ülkede İttihatçı avına çıkarak bu kadroların etkinliğini kırmaya çalışmıştır.

⁶⁵ Bu dönemde Trabzon'da mizahi ve Bolşevik yayın politikası takip eden Kahkaha gazetesi sahibi Esat Ömer Eyüpoğlu, Takrir-i sükûn kanunuyla faaliyetlerine son vermek zorunda kaldığında, Sovyet Konsolosluğundan aldığı izin belgesi ile Batum'a oradan Rusya'ya kaçırıldı. Bkz: Veysel Usta, "Trabzon'da Bolşevik Bir Aydın: Kahkahacı Esat Ömer Eyyubi Hayatı Siyasi Kişiliği, Gazeteciliği, Şair, ve Yazarlığı" **Müteferrika**, sayı 41, 2012, s. 70

⁶⁶ Akbulut ve Tunçay, **Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası(1920-1923)**, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2007, s.452

Yurt dışına çıkmak zorunda kalan İttihatçılar ayrı bir mücadeleye girmişlerdir. İttihat Terakki yönetimi; Talat, Enver, Cemal Paşaların Avrupa’da gördükleri işçi ayaklanmaları, grevlerden etkilendikleri ihtimal dâhilindedir ve Enternasyonal’den Radek’le⁶⁷ yapılan görüşmelerden sonra Enver Paşa amaca giden yolda Bolşevizm’e yaklaşmış görüntüsü vermiştir.⁶⁸ Nitekim Enver Paşa “Hedefimiz müşterek Avrupa emperyalizmidir.” diyordu bu nedenle sosyalistlerle işbirliği kurulabileceğine inanmıştır.⁶⁹ Avrupa’dan Orta Asya’ya, Hindistan’dan Afganistan’a kadar geniş bir coğrafyada hareket eden Enver ve Cemal Paşalar, Türk-İslam halkı adına mücadeleye girmişlerdir.

Enver Paşa uzun uğraşlar sonucunda Rusya’ya geçerek Anadolu ve İslam coğrafyası için yararlı olma mücadelesi vermiştir. Enver Paşa’ya göre emperyalist güçlerin düşmanı Sovyet Rusya, mücadele için yardım alınabilecek önemli bir odak idi. Bu düşünceden hareketle Enver Paşa, Rusya’da faaliyetlerde bulunmuştur. Enver Paşa Bolşevik yanlısı adımlar atarak Rusya’daki faaliyetlerini kolaylaştırmak istemiştir. Nitekim Enver Paşa, Halk Şuralar Fırkası ve İslam İhtilal Cemiyeti İttihadiye’sini de bu amaçla kurmuştur.⁷⁰ Enver Paşa, Kâzım Karabekir Paşa’ya yazdığı mektubunda İslam İttihadı liderliğinde, başta İngiltere olmak üzere Avrupa emperyalizmi ve Anadolu’yu doğrudan doğruya ezmek isteyecek olan kapitalizm aleyhinde mücadeleye devam edeceğini komünist olmayarak, fakat hedefin müşterek olması dolayısıyla dünya komünistleri ile ortak mesai yapacağını belirtmektedir. Ayrıca Türkiye’de sol bir fırkanın oluşması gerektiğini de mektubunda vurguladı.⁷¹ İyi bir teşkilatçı olan Enver Paşa asıl amacını ifade edip komünizmin hedef için maske olacağını dile getirmiştir. Nitekim 1921’de Trabzon Valisi olarak görev yapan Ebubekir Hazım Tepeyran, anılarında Enver Paşa ve birkaç arkadaşının Bolşeviklik maskesine büründüğü yorumunu yapmıştır.⁷²

⁶⁷ Karl Radek, Brest-Litovsk’a giden Trotskiy’e eşlik etmişti. Kasım 1917’de Sovyet hükümetince dış işleri komiser yardımcılığına atandı. Nisan 1918’de Narkomindel’in Orta Avrupa bölümünün başına getirildi. Bu sıfatla 1918’de Almanya’ya geri döndü ve Spartakist ayaklanmada yer aldı. Ayaklanmanın başarısızlığa uğramasının ardından Berlin’de Moabit hapishanesinde 1919 Şubatından 1920 Ocağına dek kaldı. Bu on bir aylık süre içinde Alman KP lideri Paul Levi’ye danışmanlık ve Alman politikacılarıyla askeri liderleri karşısında Bolşevik hükümetinin yarı resmi temsilciliğini yaparak çifte işlev gördü. 1919 Aralık ayında serbest bırakılınca Rusya’ya geri döndü ve Komintern’de çalıştı. Bkz: Bülent Gökay, **Emperyalizm İle Bolşevizm Arasında Türkiye**, İkinci Basım, İstanbul: Agora Yayınları, 2006, s. 86

⁶⁸ Akal, a.g.e., s. 83

⁶⁹ Akal, a.g.e., s. 82

⁷⁰ Tevetoğlu, **Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler(1910-1960)**, s.350

⁷¹ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Ve Terakki Erkani**, Yayına Hazırlayan: Ziver Öktem, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 109

⁷² Ebubekir Hazım Tepeyran, **Belgelerle Kurtuluş Savaşı**, 2. Baskı, İstanbul: Gürer Yayınları, 2009, s. 237

Enver Paşa yurt dışında mücadele ederken ülke içerisinde kalan İttihatçılar da faaliyetlere başlamışlardır. İttihatçılar bu doğrultuda organize olmaya çalışmışlardır. Nitekim İttihatçılar, Karakol ve Yeşil Ordu cemiyetlerini kurmuşlardır. Karakol Cemiyeti Kara Vasıf, Refik İsmail, Baha Said Beyler tarafından kurulmuştur.⁷³ Cemiyet Anadolu'ya silah cephane kaçırmalarının yanında Damat Ferit Hükümeti'nin ve İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin zararlı çalışmalarını önceden Ankara'ya bildirerek istihbarat faaliyetlerinde de bulunmuştur.⁷⁴ Karakolcular Enver Paşa'nın işaret ettiği doğrultuda organize olup 1920 yılının başında ülkede Bolşevik hareketin öncülüğünü yaptılar.⁷⁵ Enver Paşa'nın İslam İhtilal Cemiyeti, bu kadrolar tarafından Anadolu'da yaşatılmaya çalışılmıştır.

Karakol Cemiyet Nizamnamesi, İttihatçıların en etkin olduğu şehirlerden biri olan Trabzon'da yankı bulmuştur. Öyle ki, Kâzım Karabekir Paşa, Karakol Cemiyet Nizamnamesi'nin Trabzon'dan elde edildiğini belirterek nizamname için şu ayrıntıları vermiştir: İstanbul'daki bazı kurmay subayların ordunun başsız kaldığını düşünerek milli seferberlik ve milli ordu için bazı tedbirler almaya giriştiğini belirtmektedir. Karabekir Paşa, konuyla ilgili olarak doğuda resmi bir ordu olduğu gibi; milli birlik temin edildiğinden nizamnamenin kendilerince ehemmiyete değer görülmediği yorumunu da yapmıştır.⁷⁶ Karabekir Paşa'nın bu yorumuna rağmen Karakolcular faaliyetlerini sürdürerek Anadolu'da etkin olmaya çalışmışlardır. Mustafa Kemal Paşa; Karakol Cemiyeti beyannamelerinin orduya, komutan ve subaylara dağıtıldığını duyduğunu ve bunların kendi emriymiş gibi dağıtıldığını ifade etmişti. Mustafa Kemal Paşa derhal komutanları uyararak bunlara asla uymamaları gerektiğini bildirmiştir.⁷⁷ Öyle ki Kara Vasıf, İstanbul'dan gönderdiği mektupta Baha Sait'in Karakol Derneği ile Uşak Kongresi Yürütme Kurulu adına Bolşeviklerle anlaşma yaptığını bildirir. Mustafa Kemal Paşa, Karabekir Paşa'ya gönderdiği telgrafta "Vasıf Bey ve arkadaşlarının dış politikada yetkili olmadığını tek yetkilinin Temsil Heyeti olduğunu belirterek, Temsil Heyeti'nin kolordu komutanı arkadaşlarımızın konuya ilişkin görüşlerini almadan hiçbir yükümlülüğe girmeyeceğini" açıkça bildirmektedir.⁷⁸ İttihatçıların bu faaliyetleri ülkede ikilik yaratma

⁷³ Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, s. 4

⁷⁴ Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, s. 17

⁷⁵ Akal, a.g.e., s. 166

⁷⁶ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Yayına Hazırlayan: Ziver Öktem, 1.Cilt, 2.Baskı, 2008, s.128

⁷⁷ Atatürk, a.g.e., s. 50-51

⁷⁸ Mustafa Onar, **Mustafa(Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları II**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, Belge no: 635, s. 5

ihtimali doğurduğundan Mustafa Kemal Paşa telgrafla bunun önüne geçmeye çalışmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın diğer bir adımı ise Rusya'ya Bekir Sami Bey'i resmi temsilci olarak göndermesidir.⁷⁹

İttihatçılar, Enver Paşa'nın faaliyetleri doğrultusunda çalışmalarda bulunurken 1920 yazında Yeşil Ordu adında bir cemiyet daha kurulmuştur.⁸⁰ Bolşevikler, İslam merkezlerinde programlarının dini çerçeve ile süslenmesine müdahale etmemişlerdir. Komünizmin kısa sürede yayılması için dini motifli Bolşevik İhtilali'ni çağrıştıran Yeşil Ordu kavramı Rusların da onayladığı durumdur. Yeşil Ordu kavramının ilk çıkış yeri Rusya'dır. Rusya Kızıl Ordu'ya yardımcı olması için Kafkaslardaki Müslüman Türklerden oluşturduğu orduya, Yeşil Ordu adını vermiştir. Bu ordu, Milli Mücadele Döneminde Anadolu'da efsane haline gelmiştir.⁸¹ Fakat Anadolu'da 1920 yazında İttihatçılar tarafından kurulan Yeşil Ordu Cemiyetinin bu oluşumla hiç bir ilgisi yoktur.⁸² İttihatçılar muhtemelen bu efsanevi ismin gücünden faydalanarak Anadolu'daki faaliyetlerini kolaylaştırmayı amaçlamışlardır. Nitekim Enver Paşa'nın Kafkasya mıntikasından toplayacağı kuvvetle Anadolu'ya yardıma geleceği, Bolşeviklerle işbirliği yaptığı ve Yeşil Ordu teşkilatının Anadolu'da kurulmaya başladığı ordu içerisinde propaganda yapılmaktaydı.⁸³ Ordunun Batı Cephesi'nde yaşamış olduğu bazı başarısızlıklar bu tür söylentileri canlı tutmuştur. Faaliyetlerini gizli yapan Yeşil Ordu'nun gölgesi boyunu geçmiştir ve Anadolu'da Yeşil Ordu ile ilgili kavram karmaşası yaşanmaktadır. Nitekim İstikbal Gazetesi'nde "Yeşil Ordu Hududumuzda" başlığı altında Türkiye'nin refah ve saadetini temin maksadıyla doğudan hareket eden Halaskar Yeşil Ordunun bir kısmının hududumuza dâhil olduğu, bir kısmının da kısa süre sonra geleceği duyurulmaktadır. Haberin altında üç bin mevcutlu Yeşil Ordu'nun süvari kuvvetlerinin memleketimize dahil

⁷⁹ Mehmet Gönlübol ve Cem Sarı, **Atatürk ve Türkiyenin Dış Politikası (1919-1938)**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları,1997, s.17

⁸⁰ Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, s. 197

⁸¹ Milli Mücadeleye katılmış bir asker olan Rahmi Apak hatıratında Yeşil Orduyu şu şekilde ifade etmiştir: Bu Yeşil Orduya daha Bursa'da iken ne olduğunu bilmeden ben de girmiştım. Kafkasya'da bulunan Enver Paşanın kurduğu ve Bolşeviklerin desteklediği bir teşebbüs olduğu fikrinde idim. Açık konuşuyorum. Benim, Milli Mücadele devamızın yüzde yüz muvaffak olacağı hakkında kanatım yoktu. Fakat yüzde otuz bile olsa, madem ki kurtuluş çaresi yoktu, bu mücadeleyi yapmak gerekli(...)Sonuna kadar dövüşecektik. Düşman, bütün Anadolu'yu istila edecek olursa bütün vuruşmalarda ölmeyip sağ kalacak olursak Kafkaslara kadar çekile çekile çarpışacaktık. Türk Müslüman efsanesindeki Kızıl Elma belki de bu idi. Oralara kadar çekildikten sonra ise Yeşil Ordu ile işbirliği etmek zaruri olacaktı. İtiraf edeyim ki bu bizim için geride bir destek ve kuvvet idi. Yalnız benim değil, fakat birçoklarının(...)Bkz: Rahmi Apak, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s. 212

⁸² Mete Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 285

⁸³ Apak, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Ankara: TTK Yayınları,1990, s.195

olduğu ifade edilmiştir.⁸⁴ Bu kadar fazla kuvvette bir gücün Anadolu'ya dahil olduğu kaynaklarda bulunmamaktadır. Haberin propaganda amaçlı olduğu kuvvetle muhtemeldir. Haberin veriliş şekli Enver Paşa'nın planlarına uygun niteliktedir. Çünkü Enver Paşa, doğuda elde ettiği kuvvetlerle Anadolu'ya gelmeyi hedeflemektedir. Haberin yapılma şeklini İttihatçı iradenin İstikbal Gazetesi'ne yansımaları olarak değerlendirebiliriz.

Rusların, Enver Paşa'yı desteklemelerinin amacı onun Türkiye ve Orta Asya'daki nüfuzundan yararlanmaktır. Her iki taraf asıl amacını gizleyerek ortak adımlar atmaya çalışmıştır. Nitekim Sovyet Büyükelçisi Aralov, Enver Paşa'nın Türkistan'da Cengiz Han İmparatorluğu tipinde bir Orta Asya imparatorluğu kurmak amacını güden ve bu hedefi için İslam ordusu kurmak niyetinde olduğundan bahsederek, bu amacını gizlemek için komünist yanlısı görünmeye çalıştığı değerlendirilmiştir.⁸⁵ Rusların Enver Paşa'nın komünist yaklaşımına güvenmediklerinin bir kanıtı da Mustafa Suphi'nin komünist örgütlenmede desteklenmesidir. Komünizme inanmış bir genç olan Mustafa Suphi'nin hırslı yapısı Rusların stratejisi için daha uygundu. Fakat Anadolu'da Enver Paşa'nın çok etkin olması, Milli Mücadele'nin başarısızlığa uğrama ihtimaline karşı Rusya'nın işgalcilere direnebilecek güçlü bir komutana ihtiyaç vardı. Bu unsurlar Enver Paşa'nın Rusya'da devrimin önderleri ile çalışabilmesinin gerekçelerini oluşturmuştur. Bundan dolayı Sovyet Rusya, Mustafa Suphi'nin yanı sıra Enver Paşa'yı da desteklemiştir. Bu da Enver Paşa ile Mustafa Suphi arasında çekişme yaşanmasına neden olmuştur. Bu çekişme Bakü'deki Doğu Halkları Kurultayı'nda daha net ortaya çıkmıştır. Enver Paşa, Kazım Karabekir Paşa'ya yazdığı mektupta Mustafa Suphi'yi serseri olarak tanımlayarak "mektepten yeni çıkmış çocuklar taifesi" olarak tasvir etmiştir.⁸⁶

Enver Paşa'nın Kafkaslardaki faaliyetleri Milli Mücadele'yi yürütenleri endişeye sevk etmiştir. Gerçi Enver Paşa, Milli Mücadele'nin komutanları ile mektuplaşmaktadır. Fakat her iki taraf da birbirine mesafeli durmaktadır. İttihatçılar, Rusya'da büyük itibar görmüştür. Cemal Paşa, Radek tarafından kabul edilmiştir. Rusya'da açlığın, iç savaşın yaşandığı koşullarda en lüks misafirhanelerde ağırlandı ve en kıdemli Bolşevik liderlerle Stalin, Trokçi, Çiçerin, Lenin'le görüşmüşlerdir.⁸⁷ İttihatçı kadronun liderleri ülke dışında çıkış yolu aramaya çalışırken ülke içindeki itttihatçılar önemli derecede güç

⁸⁴ İstikbal, 2 Ağustos 1920, Sayı:154.

⁸⁵ Aralov, a.g.e., s. 21

⁸⁶ Kazım Karabekir, **Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkanı**, s. 150

⁸⁷ Yerasimos, a.g.e., s.153

kaybetmiştir. Yine de ülke içindeki ittihatçılar işgallere karşı Anadolu örgütlenmesine katkı sağlamışlardır.

İttihatçı kadronun Anadolu'daki en etkin olduğu yerlerden biri de Trabzon'dur. İttihatçılar, Trabzon'daki Milli Mücadele örgütlenmesinde önemli işler yapmışlardır. Trabzon'da Vali Vekilliği ve Tümen Komutanı olarak görev yapan Sami Sabit Karaman Trabzon'daki Müdafaa-i Hukukçuları "Enverciler" olarak tanımlamaktadır.⁸⁸ Nitekim, İttihat Terakki Trabzon Şubesi ileri gelenleri, öğretmenler derneğinde geceleri yaptıkları görüşmeler sonucunda Trabzon'da bir siyasi cemiyet kurulmasını kararlaştırdılar. O sıralarda eski mebus Nemlioğlu Hacı Osman Efendi İstanbul'da hastalanıp vefat etmiştir. Merhumun 40. günü mevlidi vesile edilerek Tavanlı Mahallesi'ndeki büyük konakta Eyüpoğlu İzzet Hacısalihioğlu Servet, Murathanoğlu Ziya, Barutçuoğlu Hacı Ahmet, Hatipoğlu Nuri, Laçionoğlu Salih, Hacı İzzetioğlu Hasip, Hacı Hamdioğlu Hami, Hartamasoğlu Abdulkaki, Hatipoğlu Emin birkaç kişi ile birlikte 15 Mayıs 1919 günü akşamı Muhafaza-i Hukuku Milliye Cemiyeti nizamnamesini görüşüp kabul ettiler. Bir gün sonra hükümete başvurup gerekli kanuni işlemleri bitirdiler ve Uzun Sokak'taki bir binada faaliyete başladılar. Derneğin başkanlığına Barutçuoğlu Hacı Ahmet Efendi getirilmiştir.⁸⁹ Trabzon'daki Teşkilatı Mahsusa liderliğini de Hacı Ahmet Barutçu yapmaktaydı.⁹⁰

Hacı Ahmet'in oğlu Faik Ahmet Barutçu ise Aralık 1918'de İstikbal Gazetesi'ni çıkarmıştır.⁹¹ Gazete, İttihatçıların ve Milli Mücadele ruhunun sesi olmuştur. Trabzon eşrafının önemli çoğunluğu da İttihatçıydı; Barutçuzade, Eyüpzadeler, Nemlizadeler, Abonozzadeler, Murathanzadeler, Temelzadeler gibi aileler bunlar arasında sayılabilir.⁹² İttihatçıların Trabzon'daki en etkin isimlerinden biri de Yahya Kahya idi. Sami Sabit, Yahya Kahya'yı "burada polis ve jandarma Yahya Kahya'nın esiri, hele rüsumat⁹³ haraç güzarı idi" ifadeleriyle tanımlamıştır.⁹⁴ Fethi Okyar ise Yahya Kahya hakkında halktan iskelede vergi aldığı; fakat kendi malları için vergi vermediği, böylece "İskele Hükümeti"

⁸⁸ Sami Sabit Karaman, **Trabzon ve Kars Hatıraları İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa**, 2. Baskı, İstanbul: ArmaYayınları, 2002, s. 30

⁸⁹ Tarakçioğlu, a.g.e., s. 44

⁹⁰ Özel, a.g.e., s. 152

⁹¹ Tarakçioğlu, a.g.e.,s. 41

⁹² Uğur Üçüncü, **Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da İttihatçılık**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2006, s. 20

⁹³ Gümrük İdaresi, bkz: Ferit Develioğlu, **Osmanlıca Türkçe Sözlük**, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 18. Baskı, 2011, s. 920

⁹⁴ Karaman, a.g.e., s. 46

kurmuş olduğu konusunda rapor vermiştir.⁹⁵ Goloğlu ise Yahya Kahya'nın Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Başkanı Ahmet Beyin emrinde bir Kuvayı Milliye komutanı durumunda olduğunu, Samsun'a kadar olan kıyılarda egemen olduğunu, Trabzon'a girip çıkan eşyalardan vergi aldığını belirtmektedir.⁹⁶ İttihatçıların Trabzon'da bu kadar etkin olması Enver Paşa'nın politikalarının güçlü şekilde şehirde yayılmasını sağlamıştır. Çünkü Enver Paşa Trabzon'daki İttihatçı eşraf ile bağlantı halindeydi. Enver Paşa'nın Bolşevizm'e olan yaklaşımı Trabzon'daki Bolşevik propagandanın seyrini etkilemiştir. Enver Paşa, Yahya Kahya ile mektuplaşmaktaydı ve bu mektuplaşmada Ali takma adını kullanmıştır.⁹⁷ Mektupların varlığı Enver Paşa ile Trabzon'daki İttihatçıların bağlantılı olduğunun da kanıtıdır.

Enver Paşa, Halil Paşa'ya Berlin'den yazdığı mektupta İslam İhtilal Cemiyeti ve İttihadı Teşkilatı doğruca kendine bağlı olduğunu ve İstanbul'da teşkilat yaptığını belirtmektedir.⁹⁸ Teşkilatın merkezi ise Moskova'daydı.⁹⁹ Enver Paşa bu faaliyetlerinde Sovyet Rusya ile ortak hareket etmiştir. Bunu yaparken de kendi hedefleri doğrultusunda çalışmalar yapmıştır. Sovyet Rusya'nın materyalist felsefeyi kendine temel almasına rağmen dini içerikli bir teşkilata yardımcı olması ancak politik gerekçelerle açıklanabilir. İttihatçılar 1920'deki Bakü'de toplanan kongreye kadar şehirdeki Bolşevik faaliyetleri desteklemişlerdir. Fakat bu kongreden sonra Bolşevik propagandaya cephe alacaklardır. Bunun da en önemli sebebi Mustafa Suphi faktörüdür.

Enver Paşa'nın "İslami Bolşevizm" fikri Trabzon'da yankı bulmuştur. Zira İttihatçıların en güçlü olduğu illerden biri Trabzon'dur. Böylece Trabzon'da kısa süreli de olsa İttihatçı sol olarak nitelendirilebilecek faaliyetler gerçekleşmiştir. TKF adına Trabzon'da komünist faaliyette bulunmakla görevli olan Yusuf Kemal, kayıkçılar ve hamallar arasında hücre örgütlenmesi gerçekleştirmiştir. Bu örgüte İttihatçıların önemli ismi Yahya Kahya'da dâhil olmuştur.¹⁰⁰ TKF'nin Bakü'de gerçekleştirdiği birinci kongresine ise Trabzon kayıkçıları hücre örgütü adına Feyzi Mesut, Zekeriya Osman, Feyzi Kaptan, Hayri Süleyman adlı kişiler katılmıştır.¹⁰¹ Bu kişilerin limanın önemli ismi

⁹⁵ Tarakçıoğlu, a.g.e., s. 65

⁹⁶ Goloğlu, **Cumhuriyete Doğru**, s. 43

⁹⁷ Karabekir, **İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkanı**, s. 131

⁹⁸ Karabekir, a.g.e., s. 223

⁹⁹ Cebesoy, a.g.e., s. 209

¹⁰⁰ **Dönüş Belgeleri-1**, s. 35

¹⁰¹ Kongreye katılanların tam listesi için bkz: **Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi(TKP Kuruluş Kongresi)Tutanaklar Belgeler**, s. 229-244

Yahya Kahya güdümünde hareket ettiği kuvvetle muhtemeldir. İttihatçıların diğer önemli mensubu Hafız Mehmet'te TKF'nin kongresine katılmıştır. Mustafa Suphi, İttihatçıların bu faaliyetlerini Ocak 1921 de yaptığı değerlendirmede “İttihatçılar komünistlik namı altında en emin adımlarla külah kapmak istiyorlarsa ki bu pek muhtemeldir” yorumunda bulunmuştur.¹⁰²

İttihatçıların desteklediği komünist faaliyetler, Trabzon şehrinde Bolşevizm görüntünün ağırlık kazanmasına etki etmiştir. 2 Mayıs 1920 tarihli Açıksoz Gazetesi “bir mayıstan itibaren Trabzon'da Bolşeviklik ilan olunmuştur” şeklinde iddialı haber yapmıştır.¹⁰³ 1920 Ağustos ayında ise Trabzon'a gelen Ziya Yergök¹⁰⁴ anılarında Trabzon ve Rize'de kaldığı süre içerisinde subaylar arasında Bolşeviklik eğiliminin olduğundan bahsetmektedir.¹⁰⁵ Öyle ki 26 Eylül 1920'de Trabzon'a gelen Vali Kapancızade Hamit Bey ise şehri büsbütün değişmiş bulduğunu askerlerin şeklen de olsa komünist askerlere benzemek için kollarına kırmızı yama taktığını belirtmektedir.¹⁰⁶ Bu değerlendirmeler Doğu Halkları Kongresi öncesinde Bolşevik propagandanın Trabzon'da etkinliğini ortaya koymaktadır. Nitekim kongre için her yerde bildiriler dağıtılmaktaydı. Şehirdeki bu durum, ittihatçıların Bolşevizm'e yaklaşımıyla açıklanabilir.¹⁰⁷

¹⁰² **Dönüş Belgeleri-2**, s. 11

¹⁰³ Uygur Kocabaşoğlu, ve Metin Berge, **Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 268

¹⁰⁴ Ziya Yergök, Osmanlı Ordusunda görev yaparken Kafkas Cephesinde Ruslar tarafından esir edilmiştir. Ziya Yergök uzun esaret döneminden sonra 1920'de Anadolu'ya dönmeyi başarmıştır. Ayrıntı için bkz: Sami Önal, **Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları Sarıkamış'tan Esarete**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 8. Basım, 2007

¹⁰⁵ Önal, a.g.e.,s. 257

¹⁰⁶ Özel, a.g.e., s. 178

¹⁰⁷ İttihatçıların Bolşevizm yanlısı adımlar atması işgal devletlerinin gölgesinde varlığını devam ettirmeye çalışan İstanbul Hükümetinin'de tepkisini çekmiştir. İstanbul'daki işgalci devletler İstanbul Hükümetine nota vererek Bolşevizm idaresinde bulunan Rus liman ve sahillere ekonomik yönden baskı uygulanmasını istemiştir. Bkz: BOA, HR.SYS, no:2463,gömlek 43; İstanbul Hükümeti, Rus limanlarına uygulanacak ekonomik tedbirler hakkında Trabzon ve Karadeniz'deki muhtelif şehirlere emirler göndererek Rusya'nın Bolşevik kısmına karşı ambargo uygulanmasını istemiştir. Bkz: BOA, DH.İ.UM, no: 20/22, gömlek 14/37; İstanbul Hükümeti, Trabzon ve muhtelif şehirlere gönderdiği emirde Enver ve Nuri Paşaların Enver ve Nuri Paşaların para kuvvetiyle yanlarına aldıkları esir Osmanlı askerlerini Bolşevizm bilgisiyle donattıklarını, memleketlerine dönebilen bu askerlerin Bolşevizm lehinde propaganda yaptıkları bilgisini paylaşarak tedbir alınmasını istemiştir. Bkz: BOA, DH. ŞFR, no: 99, Gömlek 122; İstanbul Hükümeti'nden mülki makamlara gönderilen başka bir telgrafta ise: Enver Paşa'nın Bolşeviklerle beraber hareket ettiği, Osmanlı topraklarına girdiği yönünde söylentilerin bilerek çıkarıldığı, bunları yayanların derhal yakalanıp İstanbul'a Divan-ı Harbe gönderilmeleri istenmiştir. Bkz: BOA, DH. ŞFR, no: 98, Gömlek 331,Belge aslı için bkz: Ek-3; Dahiliye nezaretinden Trabzon Vilayetine yazılan diğer bir emirde Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'nın Trabzon'da bir evde bulunduğu istihbaratı bildirilerek derhal yakalanarak nezarete alınması ve malumatın neticesinin bildirilmesi istenmiştir. Bkz: BOA, DH. ŞFR, no: 95, gömlek 184; İstanbul Hükümeti'nin bu tedbirleri alması, işgalci devletlerin etkisiyle Bolşevik tehlikesini engelleme gayreti yanında hükümetin İttihatçı düşmanlığı ile açıklanabilir.

Komintern arşivindeki 1920 tarihli belgede Trabzon’la ilgili yapılan değerlendirmede İttihat Terakki’nin Trabzon’da etkin olduğu, İttihatçıların “Enver Paşa buraya gelecek, biz Bolşeviklerden silah alalım, biz işimiz biliriz” ifadelerini kullandıklarına değinilmiştir.¹⁰⁸ Trabzon’da İttihatçı görüş etkisinde hareket eden İstikbal ve İkbal Gazeteleri de Bolşevizm yanlısı haberler yayınlamaya başlamıştır. İkbal Gazetesi 11 Eylül 1920 tarihli yazıda dünya emperyalizmini tehdit eden Bolşevikliğe samimiyet göstermek gerektiği vurgulanmıştır. 18 Eylül 1920 tarihli yazıda ise Trabzon’a gelen Topal Osman müfrezesi hakkındaki yazıda “Giresun gençleri kırmızı kışlaya yerleştirilmeleri bize kızıl güneşin nurlarını müjdeledi.” ifadesiyle duyurulmuştur. Sarı Kışla olarak bilinen askeri yapı kırmızı kışla olarak nitelendirilmiştir.¹⁰⁹ Haberdeki iddialı cümleler Bolşevizm algısının gazeteye yansması olarak değerlendirilebilir. Fakat İkbal Gazetesi’nin yayın politikası İttihatçıların Bolşevizm’e yaklaşımı ile paralellik arz eder. İttihatçılar Bakü kongresinden sonra Bolşevizm’e cephe alınca İkbal Gazetesi de yayın politikasını değiştirmiştir. Nitekim TKF adına Trabzon’da faaliyette bulunmaya çalışan Abdülkadir Yoldaş’ın Ekim 1921 tarihli raporunda İkbal Gazetesi’nin başlangıçta Bolşevizm lehinde yazılar yazdığını; fakat Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin muhalefeti üzerine bundan vazgeçtiğini belirtmiştir.¹¹⁰

Enver Paşa’nın önderliğinde gelişen İslami Bolşevizm fikri Milli Mücadele yıllarında Anadolu coğrafyasında üzerinde düşünülen tartışılan bir konu haline gelmiştir. Bursa mebusu Şeyh Servet, İslami Bolşevizm’in önemli savunucularından biri olmuştur.¹¹¹ Milli Mücadele yıllarında yayın yapan Sebilürreşed Dergisi ise Trabzon’dan Ahmet Hilmi, adlı okurunun sorusunu Mayıs 1921’de 48 nolu nüshasında yayınlamıştır. Ahmet Hilmi Bolşeviklikle Müslümanlığın aynı olduğunun söylendiğini belirterek bu konu hakkında derginin başyazarı, Mehmet Akif Ersoy’un fikrini sorar. Mehmet Akif, bu soruya Müslümanlıkla Bolşevikliğin aynı olmadığını, çünkü Rusya’daki komünizmi meydana getiren şartların Müslüman memleketlerinde bulunmadığı cevabını verdi.¹¹² Bu tartışmaları Enver Paşa’nın İslami Bolşevizm fikrinin Anadolu’ya yansımaları olarak değerlendirmek gerekir.

¹⁰⁸ **Dönüş Belgeleri-1**, s. 35

¹⁰⁹ Usta, a.g.m., s. 52

¹¹⁰ **Dönüş Belgeleri-2**, s. 165

¹¹¹ Kocabaşoğlu ve Berge, a.g.e., s. 253

¹¹² Kocabaşoğlu ve Berge, a.g.e., s. 258

Enver Paşa, Doğu Halkları Kongresi'ne (1-7 Eylül 1920) katılmak için üçüncü Enternasyonal liderleriyle birlikte Bakü'ye gelmiştir. Enver Paşa Azerbaycan'da bir ordu teşkil ederek ülkeye faydalı olmaya çalışacağını Mustafa Kemal'e bildirmişti.¹¹³ Enver Paşa bu fikrini Ali Fuat Paşa'ya da söylemiştir; Azerbaycanlılardan teşkil edilecek piyade kuvvetleri ve Dağıstanlılardan kurulacak süvari kuvvetleriyle Anadolu'ya yardımı düşündüğünü belirtmiştir.¹¹⁴ Enver Paşa kongreye Mısır, Trablus, Tunus, Cezayir ve Hindistan halkının temsilcisi olarak katılmıştır.¹¹⁵ Enver Paşa kongrede Komintern'in önde gelenlerinden Zinoviye, Radek, Belakun gibi kişilerle de görüştü.¹¹⁶ Bu durum Sovyetlerin doğuya yönelme politikası gereği idi. Sovyet yönetimi Enver Paşa'nın doğu halkları üzerindeki nüfuzundan yararlanmak istiyordu. Zira kongreye katılan şark milletleri temsilcileri muhabbetle Enver Paşa'nın elini öpmek için yarışıyorlardı.¹¹⁷

Enver Paşanın Bakü'de bulunmasından rahatsız olan Mustafa Suphi ve arkadaşlarıdır. Bu kişiler Enver Paşa aleyhinde propagandada bulundular.¹¹⁸ Kongreye Anadolu'dan en geniş katılım gerçekleştiren şehirlerden biri Trabzon olmuştur. Kongreye gidecek delegeleri Trabzon Muhafaza-i Hukuku Milliye Cemiyeti seçmiştir. Trabzon delegesi olarak kongreye davet edildiği halde gitmeyen Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'dur ki onun yerine Tekfur Çayırı Mahallesi'nden Ali Bey seçilmiştir.¹¹⁹ Kongreye Trabzon'dan katılan delege sayısı 21'dir.¹²⁰ Trabzon'dan kongreye giden delegeleri, Muhafaza-i Hukuku Milliye Cemiyeti belirlemiştir. Bu katılımcı sayısının fazla olması İttihatçıların Trabzon'daki etkinliğini göstermektedir. Çünkü Enver Paşa'nın Bolşeviklerle yakın teması Bolşevik propagandanın Trabzon'da rahatça yapılmasını sağladı. İttihatçıların Bolşevizm'e yaklaşımı 1920'deki Doğu Halkları Kongresi'yle beraber değişmiştir. Kongre öncesine dayanan Mustafa Suphi ve İttihatçı ayrılığı Doğu Halkları Kongresinde daha belirgin hale gelmiştir. Kongreden dönen Hafız Mehmet İstikbal Gazetesi'ne Mustafa Suphi'yi eleştiren Enver Paşayı öven bir beyanat vermiştir.¹²¹ Yine Hafız Mehmet kongreden sonra Trabzon'da hazırladığı raporda: "Mustafa Suphi'nin TBMM Hükümeti'nin yıkılmasına

¹¹³ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 166

¹¹⁴ Cebesoy, a.g.e., s. 233

¹¹⁵ İstikbal, 10 Ekim 1920, Sayı: 179.; diğer kaynaklar Enver Paşa'nın kongrede Fas, Trablus, Tunus ve Cezayir'i temsilen katıldığını belirtirken Hindistan'ı ve Mısır'ı bu ülkeler arasında göstermemişlerdir. Bkz: Tunçay, a.g.e., s.338; Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s.166

¹¹⁶ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 169

¹¹⁷ İstikbal, 10 Ekim 1920, Sayı: 179.

¹¹⁸ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s.169

¹¹⁹ Tarakçıoğlu, a.g.e., s. 61-62

¹²⁰ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s.146

¹²¹ İstikbal, 10 Ekim 1920, Sayı:179.

intizar etmekte olduğunu Bahaeddin Şakir, Küçük Talat ve Nail Beyler ve vesaireleri hazır bulunduğumuz halde mecliste defaatle tekrar etmiştir” tespitini yapmıştır.¹²² Bu tespit ittihatçıların tamamıyla Mustafa Suphi'nin karşısına geçtiğinin kanıtıdır. 1920'deki Doğu Halkları Kongresi'yle beraber İttihatçı kadro, TKF'nin Bolşevik faaliyetlerine cephe almıştır. Böylelikle Trabzon'daki Bolşevik faaliyetlerin azalmasında İttihatçılar bire bir etkili olmuştur. Zira 1920 Eylül ayından sonra İttihatçılar nezdinde yapılmaya çalışılan Bolşevik propaganda bitmiştir. Çünkü bu kongrede Rusya tavrını Mustafa Suphi'den yana kullanmıştır. Bu da İttihatçıların Bolşevizm üzerindeki desteğinin bitmesini beraberinde getirmiştir. Doğu Halkları Kongresi'nden sonra İstikbal Gazetesi'nin de konuya yaklaşımı tamamıyla değişmiştir¹²³. Daha önceleri Bolşevizm'e karşı ılımlı yazılar yazan gazete kongreden sonra muhalif yazılar çıkarmıştır.

İttihatçıların Trabzon'daki gücü Bolşevik propagandanın seyrini etkileyecek kadar güçlüdür. Zira İttihatçılar şehirde çok güçlüydü ve İttihatçıların arzu etmediği bir durumun şehirde hayat bulması o günün koşullarında oldukça zordur. Trabzon'da otoriteyi sağlamak isteyen Vali Vekili Sami Sabit, 1921 yılının Ekim ayında gelişinin üçüncü gecesi karargâhın önünden geçen kalabalığın ellerindeki meşalelerle “yaşasın Enver Paşa” diye bağırıldığını belirtmiştir.¹²⁴ Mustafa Kemal Paşa tarafından istihbarat müdürlüğüne atanan Feridun Bey ise Yahya Kahya tarafından bir gece ziyaret edilmiş, Yahya Kahya, Feridun Bey'e “içimizde istihbarat müdürü istemiyoruz. İstihbarat müdürü ne demekmiş lüzum yok burada böyle işlere, gizli kapaklı iş varsa onlar bizim işimizdir. Ankara'ya değil istersen Allaha yaz Trabzon Trabzonlularındır.” diyerek büyük gözdağı vermiştir.¹²⁵ Bu ifadeler İttihatçıların Trabzon'daki gücünün kanıtıdır. Bu güçlü iradenin, desteğini Bolşevizm propagandasından çekmesi şehirdeki faaliyetleri oldukça zayıflatmıştır. Nitekim 1920 Eylül'den sonra Trabzon'da gerçekleşen Bolşevik propaganda faaliyetleri güçlü etkiye sahip olamamıştır. Bunda Ankara'nın aldığı tedbirlerin yanı sıra İttihatçıların propagandaya destek vermemesi de etkili olmuştur.

Milli Mücadele yıllarında İttihatçılar Trabzon'a çok önem vermişlerdir, birçok önemli ittihatçı çeşitli vesilelerle Trabzon'a gelmiştir. Milli Mücadele yıllarında farklı tarihlerde Trabzon'a gelen İttihatçılar Enver Paşa'dan aldıkları direktifler doğrultusunda

¹²² Yavuz Arslan, “Yeni Belge ve Bilgiler Işığında Mustafa Suphi'nin Türkiye'ye Dönmesi”, **1920-21'ler Türkiye ve Mustafa Suphi'lerin Dönüşü**, İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 2004, s. 119

¹²³ İstikbal Gazetesi'nin konuya yaklaşımı basının kullanılması başlığı altında ayrıntısıyla incelenmiştir.

¹²⁴ Karaman, a.g.e., s. 30

¹²⁵ Özel, a.g.e., s. 181

hareket etmişlerdir. Bu durum Trabzon'un ittihatçıların gözünde merkez olarak algılandığının da kanıtıdır. Zira Enver Paşa'dan gelen haberlerin, Rusya'ya yakınlığı nedeniyle ilk duyulduğu yer Trabzon'dur. Olası bir durumda Enver Paşa'nın Anadolu'ya giriş yapacağı yerlerden biri de Trabzon'dur algısının oluşmasına etki etmişti.

Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa Ocak 1919'da Trabzon'dadır.¹²⁶ İttihatçıların diğer önemli isimlerinden Yenibahçeli Şükrü ise Trabzon'dan Enver Paşa'ya gönderdiği 17 Ekim 1920 tarihli mektubunda Trabzon civarında sözü geçen şahısların kendi kontrollerinde olduklarını bildirmektedir. Yenibahçeli Şükrü, mektubunda kendisini Lazistan Teşkilatı Mahsusa Başkanı olarak tanımlamıştır.¹²⁷ 1920 Eylül sonrasında ise İttihat Terakki'nin diğer önemli isimleri Küçük Talat ve Nail Beyler Trabzon'a gelmişlerdir.¹²⁸ Küçük Talat, İttihat Terakki genel merkez üyesi ve Yeni Mecmua dergisinin sahibi olup İstanbul'da işgal sırasında yakalanacağından korkup Rusya'ya giderek oradan Azerbeycan üzerinden Trabzon'a gelmiştir. Küçük Talat, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ve heyette bulunan Yahya Kahya tarafından el üstünde tutulup cemiyette rehber ve müşavir olarak çalışmıştır. Küçük Talat, Enver Paşa'nın Trabzon'daki etkinliğinde büyük paya sahiptir.¹²⁹

1921 yılının Şubat ayı sonlarında İttihatçıların diğer önemli ismi Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa hastalığını ileri sürerek Trabzon'a gelmiştir.¹³⁰ Halil Paşa Moskova'dan ayrılırken Lenin'le görüştüğü halde bunu Ali Fuat Paşa'dan saklamıştır. Ali Fuat Paşa bu görüşmeyi şahsi istihbaratıyla öğrenmiştir.¹³¹ Halil Paşa Trabzon'da Tümen Komutanı Nuri Bey ve eski yaveri Binbaşı Fuat tarafından karşılanmıştır. Ankara'nın emri üzerine ikametine izin verilmeyeceği Halil Paşa'ya bildirilmiştir.¹³² Nuri Bey, Halil Paşanın ikinci derecede verem olduğunu belirterek Ankara'dan paşanın Trabzon'da kalması için izin almaya çalışmıştır.¹³³ Trabzon halkı Halil Paşa'yı Soğuksudaki Kostaki Köşküne yerleştirmiştir. Hükümetin baskın ihtimaline karşı 40-50 genç silahlı olarak konağın çevresine konuşlandırılmıştır. Trabzon esnafı Halil Paşa'yı her ziyaretinde TBMM Hükümeti'nin ihraç kararını kabul etmeyeceklerini Trabzon tümeninin bin tüfeğine karşı

¹²⁶ BOA, DH. ŞFR., Dosya no: 95, Gömlek no:184

¹²⁷ Akal, a.g.e.,s. 298

¹²⁸ Özel, a.g.e., s. 149

¹²⁹ Tarakçıoğlu, a.g.e., s.70

¹³⁰ Taylan Sorgun, **Halil Paşa İttihat Terakkiden Cumhuriyete Bitmeyen Savaş**, 2. Baskı, İstanbul: Kamer Yayınları, 1997, s. 351

¹³¹ Cebesoy, a.g.e., s. 166

¹³² Özel, a.g.e., s.150

¹³³ Karaman, a.g.e., s. 18

kendilerinin üç bin tüfekle karşı koyabileceklerini bildirmişlerdir.¹³⁴ Bu silahlı kişi sayısı ittihatçıların Trabzon'daki gücünün de kanıtıdır. Vurgulanması gereken bir noktada Trabzon'a gelen İttihat Terrakki'den olanların yollukları da Trabzon Muhafaza-i Hukuku Milliye Cemiyeti tarafından karşılanmıştır.¹³⁵

Milli Mücadele yıllarında İttihatçıların Trabzon'daki faaliyetleri Enver Paşa'nın şehirdeki gücünü simgelemektedir. Bu faaliyetler arasında en önemlilerinden biri de Enver Paşa'nın Anadolu'ya girmesine Trabzon'da zemin hazırlamaktır. Enver Paşa'yı ülkeye yeniden getirmek için Trabzon'da dernek kurulmuştur.¹³⁶ Bu oluşumun adı Bozuk Partidir, kurucusu ise Küçük Talat'tır.¹³⁷ Eskişehir Kütahya savaşındaki mağlubiyet ve akabinde başlayan Sakarya Savaşı, Anadolu'da bir belirsizliğin hâkim olmasına sebep olmuştur. Bu durum İttihatçıların işini kolaylaştırmıştır. Nitekim Enver Paşa Batum'dan, Yahya Kahya'ya yazdığı mektupta Trabzon'da oluşturulan gönüllü gurubuyla batıya hareket edeceğini bildirmiştir. Mektuptaki bir ayrıntıda Batum'daki komünistlerin Halil Paşa'yı tevkif etme girişimleridir.¹³⁸ 1920 Eylül'den itibaren gerçekleşen komünist İttihatçı ayrılığını 1921'deki bu mektup da açıkça ortaya koymaktadır.

Trabzon'da etkin olan İttihatçı kadro Enver Paşa'ya gönülden bağlıydı, dolayısıyla Enver Paşa'nın Bolşeviklerle mesaisi Trabzon'da yankı bulmuştur. Fakat Bakü Kurultayında Mustafa Suphi'nin Sovyet Rusya nezdinde büyük destek alması İttihatçı kadronun Mustafa Suphiye karşı, dolayısıyla Bolşevizm'e karşı örgütlenmesini beraberinde getirdi. Nitekim Mustafa Suphi'ye, Yahya Kahya tarafından gerçekleştirilen siyasi ciyanet bunun en açık delillerinden biridir. Sami Sabit, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti azası Küçük Talat ile karşılaştığında onun hakkındaki değerlendirmesi şu şekildedir:¹³⁹

Talat komünizme muhalif görünmüyor ve konuşmasına İttihatçı isimleri katmamaya gayret ediyordu. Halbuki ben onu daha evvel tetkik ettim, o burada komünist cereyan ve faaliyetlerini tevkife Bolşeviklik fikirleri aleyhine yönetmeye çalışanlardan biriydi. İlk şuurlu Türk komünist Trabzon'dan Rusya'ya iade edilirken denize atma hadisesi Bolşevik aleyhtarlığın buradaki şiddeti hakkında bir fikir verebilir(...)

Bu tespit İttihatçı kadronun Trabzon'daki gücünün, Bolşevik propagandanın etkinliğinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

¹³⁴ Özel, a.g.e., s. 151

¹³⁵ Tepeyran, a.g.e., s. 250

¹³⁶ Tepeyran, a.g.e., s. 259

¹³⁷ Karaman, a.g.e., s. 105

¹³⁸ Karabekir, **İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkanı**, s. 183

¹³⁹ Karaman, a.g.e., s. 18

1.1.3 Komünist Oluşumlar ve Türkiye Komünist Fırkası Aracılığıyla Gerçekleşen Faaliyetler

1920 yılının ikinci yarısında Anadolu'da komünist faaliyetler artmıştır. Bunun önemli kanıtlarından biri de bu dönemde kurulmuş olan parti ya da örgütlerin sayısının fazla olmasıdır. Komünist oluşumlar Trabzon ve muhtelif şehirlerde faaliyette bulunmaya çalışmışlardır. Gizli Türkiye Komünist Partisi 1920 yazında örgütlenmiştir. Bu oluşumun kurulmasına önyak olan Sovyet Rusya'nın ilk resmi temsilcisi Şerif Manatov'dur. Partinin ileri gelenleri Binbaşı Salih Hocaoğlu,¹⁴⁰ Ziyetullah Nevşirvanov, Muallim Mustafa gibi kimselerdir.¹⁴¹ Gizli Türkiye Komünist Partisi, İçişleri Bakanlığı'ndan izin alınca Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası adıyla 7 Aralık 1920'de resmîyet kazanır.¹⁴² Parti, Rusya Konsolosluğu himayesinde adımlar atmaya çalışmıştır. Nitekim Sovyet Büyükelçisi Aralov, 1923'teki raporunda partiye verdiği destekten dolayı Türk hükümetine birçok kez açıklama yapmak zorunda kaldığını belirtmiştir.¹⁴³

İstanbul, Anadolu coğrafyasının en hareketli şehirlerinden biri olma özelliğini Milli Mücadele döneminde de korumuştur. İşgalci güçlerin şehri kontrol altında tutmasına rağmen komünist oluşumlar İstanbul'da da kurulmuştur. 1920'de Bakü'de toplanan TKF'nin birinci kongresinde İstanbul Komünist Grubu adıyla iki değişik grup yer almıştır.¹⁴⁴ İstanbul'daki bir diğer oluşum da İstanbul Komünist Partisi Türk Grubası adlı teşkilattır. Komintern arşivindeki belgelerde Bu partinin para problemi yaşadığı ve bazı üyelerinin İstanbul'daki işgalci Fransız askerlerince tutuklandığı kaydedilmiştir.¹⁴⁵

İstanbul'daki komünist oluşumlar, teşkilatlanmayı gerçekleştirmeye çalışırken Trabzon şehrinde de faaliyette bulunmuşlardır. İstanbul Komünist Partisi, Enternasyonal'e

¹⁴⁰ Salih Hocaoğlu Trabzon'un Tonya ilçesinin Orta Mahallesinde 1880 yılında doğmuştur. 1904 yılında Askeri veterinerlik okulundan mezun olmuştur. 1908'de İttihat Terakki'ye üye olan Salih Hocaoğlu bir süre sonra partiden ayrılır. 1920'de Gizli Komünist Parti'sinin katipliğini yapan Salih Hocaoğlu aynı zamanda 1921 yılına kadar Türk ordusunda veterinerlik yaptı. 1921'de komünist faaliyet nedeniyle ordudan atılır ve birkaç kez komünist faaliyetler nedeniyle hapse girer. Mülteci sıfatıyla Rusya'ya giden Salih Hocaoğlu Moskova Devlet Üniversitesi'nde ve Askeri Enstitü'de Türkçe öğretmenliği yapmıştır. Kızı Türkiye'ye dönmek için elçiliğe başvurunca tutuklanır, 1954'de tutuklu bulunduğu kampta ölür. Sovyet idaresi, Salih Hocaoğlu'nu ölümünden sonra suç yokluğu nedeniyle tamamen aklar. Bkz: Akbulut ve Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu'ndan(Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisine 1919-1926**, s.402

¹⁴¹ Akbulut ve Tunçay, **Türkiye Halk İştirakiyün Fırkası(1920-1923)**, s. 83

¹⁴² **Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyün Teşkilatı**, Derleyen: Banu İşlet ve Cemile Moraloğlu Kesim, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2008, s. 96

¹⁴³ **Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyün Teşkilatı**, s. 451

¹⁴⁴ Akbulut ve Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu'ndan(Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisine 1919-1926**, s. 20

¹⁴⁵ **Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyün Teşkilatı**, s. 150

sunduğu Mart 1920'deki raporunda Bursa, Gemlik, Trabzon ve Erzurum'da üç beş kişilik şubeler kurduğunu belirtmiştir. Ayrıca raporun maliyet çizelgesinde Trabzon'da faaliyette bulunan Ali Nedim adlı kişinin 150 liralık harcama yaptığı kaydedilmiştir. İstanbul Komünist Partisi Türk Grubası ise İttihatçılarla çıkar ilişkisi kurmaya çalışmış, ayrıca Anadolu'da şubeler açmak için faaliyette bulunmuştur. İstanbul Komünist Partisi Türk Grubası'nın Anadolu'da kurmaya çalıştığı şubelerden sadece Trabzon Şubesi faaliyete devam edebilmiştir.¹⁴⁶ Sadece Trabzon Şubesinin açık kalması Enternasyonal ile iletişimde Trabzon'un merkez olması ile açıklanabilir. Nitekim Enternasyonal adına İstanbul'a gelen Lütfi Yoldaş, 1920 Ağustos tarihli raporunda İstanbul'a cesur faal kişilerin gönderilmesi gerektiğini belirterek İstanbul ile iletişimin Trabzon yolu ile sağlanabileceğini böylelikle propaganda malzemelerinin kolaylıkla Anadolu'ya ulaşabileceğini belirtmiştir.¹⁴⁷ Lütfi Yoldaşın önerisi TKF üyesinin Enternasyonal'e sunduğu 1921'in Ağustos ayındaki raporda gerçekleşmiş olduğunu anlıyoruz. Raporda, Batum üzerinden Trabzon'a ve buradan Anadolu'nun muhtelif şehirlerine propaganda malzemesi gönderebilen teşkilat kurulduğu belirtilmiştir.¹⁴⁸ Enternasyonal ile iletişime geçmek isteyen komünist oluşumlar bu nedenle Trabzon'da örgütlenmeye çalışmışlardır. Her komünist oluşum, Enternasyonal ile bağlantı kurmaya çalışmıştır. Zira Enternasyonal ile bağlantı kurulması durumunda partiler büyük maddi destek elde etme imkânına kavuşabilmekteydi.

Halk Şurular Fırkası ve İslam İhtilal Cemiyeti Enver Paşa tarafından kurulmuştur. İttihatçılar başlığı altında ayrıntısıyla değerlendirilmeye çalışılan bu oluşum Sovyetlerin çok da benimsediği bir durum değildir. "Din afyondur, mücadele edilmelidir."¹⁴⁹ diyen Lenin ve ekibinin bu tür oluşumları desteklemesi ancak devrin politik gerekçeleriyle izah edilebilir. Zira Emperyalist İngiltere, Kafkaslarda etkin olmak istiyordu; Sovyet Rusya, İngiltere'nin hareket alanını daraltmak ve İngiltere'yi İslam sömürgelerinde zor durumda bırakmak için Enver Paşa'yı ve İslam Birliği fikrini desteklemiştir.

Enver Paşa ile iletişim halinde olan İttihatçılar, Halk Şurular Fırkası ve İslam İhtilal Cemiyeti yanında 1920 başlarında Bakü'de "Türk Komünist Fırkası"(TKF)'ni

¹⁴⁶ Erdal, a.g.e., s.252

¹⁴⁷ **Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyun Teşkilatı**, s. 150

¹⁴⁸ Akbulut ve Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu'ndan(Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisine 1919-1926**, s. 82

¹⁴⁹ Orhan Yeniaras, **Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Kurtuluş Savaşında Sol Hareketler**, Ankara: Alter Yayınları, 2012, s.76

kurmuşlardır.¹⁵⁰ İttihatçı TKF'nin içinde Halil Paşa, Dr. Fuat Sabit, Küçük Talat, Salih Zeki, Süleyman Nuri, Hilmi gibi tanınmış İttihatçılar bulunmaktaydı¹⁵¹ Bu oluşum Mustafa Kemal Paşa ve Kâzım Karabekir Paşa'nın bilgisi dâhilinde idi. "Türk Komünist Fırkası", bir taraftan Türk İstiklal Harbine yardım etme, Azerbeycan'daki yönetimle Ankara'nın iletişiminde vasıta rolü üstlenirken diğer taraftan İngilizlerin Azerbeycan'ı işgal etme tehlikesine karşı Bolşeviklerle birlikte hareket etmiştir.¹⁵² İttihatçı kontrolündeki TKF Azerbeycan'ın Sovyetleştirilmesinde etkili olmuştur. Sovyet yönetimi bu yardıma rağmen İttihatçı TKF'nin siyasi misyonuna güvenmemektedir. Çünkü İttihatçıların kontrolündeki TKF, komünist anlayışı benimsemediği gibi siyasi propaganda ve teşkilatlanma faaliyetlerinde bulunmamıştır.

Mustafa Suphi¹⁵³, Bakü'ye geldiğinde İttihatçıların yönetimindeki TKF siyasi olarak faal durumdaydı. Mustafa Suphi, 27 Mayıs 1920'de Bakü'ye gelmiştir.¹⁵⁴ Suphi Bakü'ye

¹⁵⁰ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 81

¹⁵¹ Feyzioğlu, a.g.e, s. 71; Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu Ve Mustafa Suphi**, s. 80

¹⁵² Arslan, "Bolşeviklerle İlişki Kurmak Amacıyla Oluşturulan Bir Siyasi Kuruluş: Türk Komünist Fırkası (Bakü-1920)" **Türk Kültürü İncelemeleri**, 6, (Bahar-2002), s. 11

¹⁵³ TKF'nin etkin ismi Mustafa Suphi, 1882'de Giresun'da doğmuştur. Babasının memur olmasından ötürü Osmanlı coğrafyasının çeşitli şehirlerinde bulunmuştur. Mustafa Suphi Galatasaray Lisesini bitirmişti. Bkz: Feyzioğlu, a.g.e., s. 15; Suphi daha sonra İstanbul'da hukuk, Paris'te siyasal bilgiler bölümlerini bitirdi. Ülkeye döndüğünde meşrutiyet döneminde kurulan ilk milliyetçi parti, Milli Meşrutiyet Fırkasında ve partinin sözcüsü konumundaki İfham Gazetesi'nde çalışmıştır. Bkz: Bayur, "Mustafa Suphi ve Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarda Akımlar", s. 587; İfham Gazetesi'nin sahibi Ferit Tek, sorumlu müdürü ise Mustafa Suphi'ydı. Aynı günlerde Sadrazam Mahmut Şevket Paşa suikast sonucu öldürüldü. Bu olay sonrası yapılan soruşturma kapsamında yeterli delil olmasa da şüpheli olarak Mustafa Suphi Sinop cezaevine sürgün edilmiştir. Bkz: Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu Ve Mustafa Suphi**, s. 11; Mustafa Suphi, (Haziran 1914)Sinop'taki cezaevinden Ahmet Bedevi Kuran ve birkaç kişiyle Kırım yakınlarındaki Sivastopol'e kaçmayı başarmıştır. Bkz: Bayur, "Mustafa Suphi ve Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarda Akımlar", s. 589; Mustafa Suphi Kırım'da kaldığı sürede gazeteci kimliğinden uzaklaşmamıştır. İsmail Gaspıralı'nın çıkardığı Tercüman Gazetesi'ne Haziran 1914 söyleşide bulunmuştur. Mustafa Suphi, daha sonra Bakü'ye geçerek burada yayın yapan İkbâl Gazetesi'ne beyanat vermiş, beyanatında Osmanlı dâhilinde bir Türklük Fırkası oluşturmak istediğine değinmiştir. Bkz: Feyzioğlu, a.g.e, 31-32; Mustafa Suphi'deki Türklük fikri I. Dünya Savaşı'nın başlaması Osmanlı ve Rusya'nın birbirine savaş ilan etmesiyle değişmeye başlamıştır. Çarlık Rusya'sı savaş ilanı ile beraber ülkedeki Türkleri tutuklamış ve kamplara sürgün etmiştir. Mustafa Suphi diğer savaş esirleriyle beraber Ural'a sürgün edilmiş, buradaki kamplarda muhtelif işlerde çalıştırılmıştır. Mustafa Suphi esirken çalıştırıldığı fabrikalarda Çar'ın sürgün ettiği Bolşeviklerle tanıştı. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partileri üyelerinden Marksist literatürü öğrendi. Bkz: Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu Ve Mustafa Suphi**, s. 24; 1917 devriminden sonra Mustafa Suphi Moskova'ya gelerek Tatar Başkurt devrimcileriyle, Yeni Dünya Gazetesi'ni çıkarmaya başlamıştır. Mustafa Suphi bu dönemde daha çok Rusyalı Türkler arasında çalışmıştır. 1918 yılında Moskova'da düzenlenen Müslüman Komünistler Birinci Kongresine katılmış ve burada Stalin'in başında bulunduğu Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı olarak kurulan Doğu Halkları Merkez Büro'su Türkiye Bölüm Başkanı olmuştur. Suphi artık aktif bir propagandacıya dönüşmüştür. Bkz: Tuncay, a.g.e., s. 331

¹⁵⁴ Tuncay, a.g.e., s. 332; Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu Ve Mustafa Suphi**, s. 85

geldiğinde Mir Seyit Sultan Galiyev'in¹⁵⁵ dediği gibi ateşli bir devrimci olmuştu. Mustafa Suphi, İttihatçı yönetimindeki TKF'nin Bolşeviklikle çok da ilgili olmadığını görmüştü; Mustafa Suphi, kısa süre içinde İttihatçıları partiden uzaklaştırarak partiyi yeniden teşekkül etti.¹⁵⁶ Böylelikle İttihatçı yönetimindeki "Türk Komünist Fırkası"nın yaklaşık altı ay süren siyasi yaşamı sonlanmış oldu. Mustafa Suphi bu tasfiyeden sonra Bakü'de Haziran 1920'de Türk Komünist Teşkilatı (TKT)¹⁵⁷ adlı oluşumu yeniden teşkil etmiştir. Mustafa Suphi önderliğinde hızla teşkilatlanma ve propaganda faaliyetlerine ağırlık veren TKT, Türkiye'de komünist yönetim oluşturma idealiyle hareket etmiştir. TKT (10-16 Eylül 1920) tarihlerinde gerçekleşen Birinci Kongresinde ise Türkiye Komünist Fırkası'na dönüşmüştür.¹⁵⁸

Mustafa Suphi Türkiye Komünist Fırkası(TKF)'sını kısa sürede örgütleyerek Propaganda çalışması için Yeni Dünya¹⁵⁹ Gazetesi'ni yeniden çıkarmaya başladı.¹⁶⁰ Mustafa Suphi önderliğinde yeniden şekillenen TKF; Bakü, İstanbul, Zonguldak, Trabzon, Rize ve Nahcivan gibi yerlerde şubeler açarak buralara parti elemanlarını göndermiştir.¹⁶¹ TKF; mensuplarını bilinçlendirmek, yeni kazanılacak üyelere komünizm ruhunu aşlamak için bir parti okulu açmıştır. Haftalık kurslar şeklinde düzenlenen programa göre kursiyerler günde 6 saat olmak üzere toplam 114 saat ders görmüşlerdir. İlk kurs

¹⁵⁵ Tatar olan Galiyev, Müslüman komünistleri kongresini toplayarak başkanlığını yapmıştır. Galiyev ulusal komünizmden yanaydı. Galiyev'in önderliğinde, Sovyet Rusya yönetiminin engellemelerine rağmen Tatar-Başkurt Sovyet Cumhuriyeti kurulmuştur. Galiyev'in, ulusal kurtuluş hareketlerini destekleyen komünizm anlayışı Sovyet Rusya yönetimi tarafından tehlikeli bulunduğu için Stalinist tasfiye ve baskıya maruz kalmıştır. Ayrıntı için bkz: Hakan Reyhan, **Doğunun Büyük Devrimcileri Mollanur Vahidov ve Sultan Galiyev**, Ankara: Alter Yayınları, 2006

¹⁵⁶ Tuncay, a.g.e., s. 332

¹⁵⁷ Türk Sosyalistleri örgütlemek amacıyla Türk Komünist Teşkilatı, Kazan'da Mustafa Suphi tarafından 1918'de kurulmuştur. TKT, Mustafa Suphi rehberliğinde parti haline dönüşeceği 1920 Eylül'e kadar faaliyetlerine devam etmiştir. TKT, ilk kuruluş günlerinde "Türk Sosyalist Komünistleri Teşkilatı" ve "Türk İşçi ve Köylü Komünist Teşkilatı" gibi adları da kullanmıştır. Bkz: Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 49; Suphi Bakü'ye geldiğinde ise teşkilatı için Türkiye İştirakiyun Teşkilatı adını da kullanmıştır. Bkz: **Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyün Teşkilatı**; Bu durum TKT'nin Bakü'ye geldikten sonra üçüncü bir ismide (Türkiye İştirakiyun Teşkilatı) kullandığını ortaya çıkarmıştır.

¹⁵⁸ TKT Birinci Kongresi için bkz: **Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi(TKP Kuruluş Kongresi) Tutanaklar Belgeler**

¹⁵⁹ Yeni Dünya Gazetesi, Mustafa Suphi'nin en önemli propaganda araçlarından biridir. İlk olarak 1918'de Moskova'da çıkan gazete daha sonra Kırım ve Azerbeycan'da çıkmıştır. Suphi ile özdeşleşen bu gazete, Suphi nereye gitmişse orada çıkmıştır. Bkz: Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu Ve Mustafa Suphi**, s.104

¹⁶⁰ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu Ve Mustafa Suphi**, s. 92

¹⁶¹ Tuncay, a.g.e, s 332.

devresinde 50 öğrenci eğitim almış kursiyerlerin 43'ü eğitimi başarıyla tamamlamıştır.¹⁶² Bu örgütlü faaliyetler TKF'nin gücünü arttırmıştır. Buna karşın İttihatçıların, Sovyet Rusya nezdinde prestijinin düşmesine neden olmuştur. Nitekim TKF kurulduğunda İttihatçılar etkin konumdayken partinin faal yapısı yoktu. İttihatçılar Bolşevik yanlısı görünerek Rusya'dan yardım alabilmek ve Anadolu'daki Milli Mücadele'ye destek olabilmek için mücadele ediyorlardı. Mustafa Suphi ise partiye hakim olduktan sonra Komintern'in İkinci Kongresinde Panislamizm aleyhinde karar aldırılmayı başarmıştır. Bu kararlar İslam Birliği, Asya birliği gibi Orta Çağ kalıntısı olduğu iddia edilen hareketlerle mücadele edilmesi öngörülüyordu.¹⁶³ Bu karar aslında Enver Paşa'nın İttihadı İslam hareketine karşı alınmıştır.

Mustafa Suphi Bolşevizm'e gönülden bağlanmıştı ve hareketin kendi merkezinde olmasından yanaydı. Nitekim Bakü'ye geldiğinde "Teşkilatımız ilk defa olarak Türkiye'ye yaklaştığını ve kendi kitleleri içinde çalışmak imkanına malik olduğunu hissetmiştir" demektedir.¹⁶⁴ Bu amaç doğrultusunda Mustafa Suphi yoğun faaliyetlere girecektir. Birçok kaynak Mustafa Suphi'nin hırslı bir kişiliğe sahip olduğu konusunda birleşmiştir.¹⁶⁵ Bu durum Rusya için ideal propaganda aracı olarak Mustafa Suphi'nin desteklenmesini sağladı. Mustafa Suphi'nin propaganda çalışmalarında Trabzon önemli bir merkez konumundadır. Nitekim Tiflis'teki TKF temsilcisinin Bakü'ye gönderdiği 3 Ağustos 1920 tarihli rapor: Bakü kongresine delegeler tayin edildiğini, Türk komünistlerin girişimi ile Rize'de bin kadar üyenin kaydedildiğini, Trabzon'daki matbaaların birinde komünist parti programının Türkçe olarak çok miktarda basıldığını belirtmekle beraber, Trabzon bölgesinin Yedek Subaylar Birliği'nin komünistliğe yöneldiğini ve kütüphaneler açmaya başladıklarını aktarmıştır. Raporda ayrıca Sovyet Rusya'nın emperyalistlerle mücadelesinin Trabzon'da coşkuyla takip edildiğine değinilmiştir.¹⁶⁶

¹⁶² Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 112

¹⁶³ Akbal, "Milli Mücadele Kadrolarının Bolşevizme Yaklaşımı ve Trabzon'da Bolşevizm Karşısı İki Sima: Vali Hamit Bey ve Hafız Bey", **Karadeniz Tarih Sempozyumu(25-26 Mayıs 2005)**, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayını, Yayına Haz: Kenan İnan, Hikmet Öksüz, vd., s. 950

¹⁶⁴ Bayur, "Mustafa Suphi ve Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarda Akımlar", s. 609

¹⁶⁵ Cebesoy, Suphiyi şöhret ihtiras peşinde koşan zeki kurnaz azim sahibi bir gün Türkiye'nin Stalin'i olmayı düşünen kişi olarak tanımlamaktadır. Bkz: Cebesoy, a.g.e., s. 51; Hafız Mehmet Bey İstikbal'deki yazısında Mustafa Suphi'yi hırslı menfaat peşinde koşan kişi olarak tanımladı. Bkz: İstikbal, 10 Ekim 1920, Sayı: 179.

¹⁶⁶ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 103

Mustafa Suphi Bakü'ye geldikten sonra burada iki büyük kongre yapılmıştır. Birincisi (1-7 Eylül 1920) Doğu Halkları Kongresi, diğeri de Bakü'deki (10-15 Eylül 1920) Türkiye Komünist Teşkilatı Birinci Kongresidir. Birinci kurultayda İttihatçılarla Mustafa Suphi ayrılığı kesinleşmişti. İkinci kongrede ise Mustafa Suphi İttihatçıları partiden tasfiye etmeye çalışmıştır. Mustafa Suphi'nin İttihatçıları partiden uzaklaştırmada çok da başarılı olduğu söylenemez. Zira Süleyman Sami ve Mehmet Emin¹⁶⁷ gibi İttihatçılar kimliklerini gizleyerek partide önemli görevlerde yer almışlardır.¹⁶⁸ Mehmet Emin, Mustafa Suphi'nin vekili aynı zamanda partinin mali işlerinden sorumlu olan kişidir. Süleyman Sami de partinin merkezi heyetinde görevlidir.¹⁶⁹ Yine de 1920'nin Eylül ayında Mustafa Suphi partide otoritesini sağlamlaştırmak için önemli adımlar atmaya başlamıştı. Fakat bu adımların Trabzon'a yansması Suphi açısından olumsuz olmuştu. Çünkü İttihatçıların partiden tasfiyesi Mustafa Suphi'nin ve TKF'nin Trabzon'daki etkinliğini azaltır. Oysa Doğu Halkları Kongresi'ne kadar komünist propagandanın Trabzon'da çok güçlü olduğu söylenebilir. Nitekim Anadolu'dan kongreye katılanların sayısı fazladır. Anadolu'dan kongreye katılanların kalabalık olarak temsil edildiği yerlerden biri de Trabzon olmuştur. Kongrede temsil edilen ülkelerin delege sayıları şu şekildedir: Kongreye 1831 delege katılmıştır; 235 kişi Türkiye, 192 kişi İran, 157 kişi ile Ermenistan delegeleridir.¹⁷⁰ Trabzon'dan katılan delegelerin adları ise şöyledir:

¹⁶⁷ Mehmet Emin Bursa'da okumuş iyi derecede Rusça bilen Azerbaycanlıdır. Kafkas Cephesi'nde Ruslara esir olmuş daha sonra Taşkent'e gitmiştir. Taşkent'te Bolşevik-Menşevik mücadelesinde Bolşeviklerin yanında yer alarak mücadeleyi Bolşeviklerin kazanmasında büyük rol oynamıştır. Bu başarıdan ötürü Özbekistan'da maarif komiseri(bakan) olmuştur. Mehmet Emin Taşken'te gelen Türk subaylarına yardımcı olmuş onlara okullar açmıştır. Okullarda Özbeklere Türk Tarihi, mertliği kahramanlığı, Rus esaretinden kurtulmanın yolları anlatılıyordu. 62 adet ilkokul kurulmuş ayrıca her okulda 300 öğrenci bulunmaktaydı. Bkz: Önal, a.g.e., s.233; teşkilatçı yönü kuvvetli olan Mehmet Emin Mustafa Suphi Taşkent geldiğinde onunla tanışmış olmalıdır. Mehmet Emin İttihatçı kimliğini gizleyerek Mustafa Suphi'nin yanında faaliyette bulunmaya çalışmıştır. Mehmet Emin ve Süleyman Sami, Mustafa Suphi'nin heyetiyle Erzurum'a kadar geldiler fakat daha sonra Maçka'da heyetten ayrıldılar. Bkz: **Dönüş Belgeleri-2**, s.133

¹⁶⁸ Arslan, "Yeni Belge Ve Bilgiler Işığında Mustafa Suphilerin'in Türkiye'ye Dönüşü", **1920 -21 ler Türkiye ve Mustafa Suphi'lerin Dönüşü**, İstanbul: Tüstav Yayınları, 2005, s. 125

¹⁶⁹ **Dönüş Belgeleri-1**, s. 285-286

¹⁷⁰ Kongreye katılan delege sayısı ile ilgili olarak Mete Tuncay 235 Türk delege katıldı demektedir. Bkz: Tuncay, a.g.e., s. 335; Arslan ise o dönemde çıkan gazete ve dergilere dayanarak katılan delege sayısını 1891 ile 2050 delege sayısı vermiştir. Bkz: Arslan, **Türkiye Komünist Fırkası Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 142; Feyzioğlu ise kongreye 55 i kadın olmak üzere 1891 delege katıldığını belirtmiştir. Bkz: Feyzioğlu, a.g.e., s. 90

Tablo 1: Doğu Halkları Kongresine Trabzon'dan Katılan Delegelerin Listesi

1	Trabzon Mebus-ı Sabıkı Hafız Mehmet Bey ¹⁷¹
2	Trabzonlu Ticaret Meşgul Halim Efendi
3	Trabzonlu Ticaretle Meşgul Saffet Efendi
4	Nafia idaresinde Yazıcızade Ali
5	Kayıkçılar Katibi Süleyman Efendi
6	Kayıkçı Feyzi Kaptan
7	Yahya Reis Zade Zekeriya Reis(kayıkçı)
8	Kır Ali (kayıkçı)
9	Doktor Şaban Efendi(Giresun Belediye Tabibi)
10	Dava Vekili Tahsin Efendi
11	Bakü'deki Nail Beyin Biraderi Mülazım Ali Efendi ¹⁷²

Kaynak: Arslan, Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi, s.146

Trabzon'dan katılan kişi sayısının fazla olması yapılan propagandanın etkili olduğunun da kanıtıdır. Diğer bir nokta, İttihatçıların da kongreye destek olmaları katılımı arttırmıştır. İttihatçıların önemli isimlerinden Bahaeddin Şakir'de Trabzon esnaf cemiyetleri adına Doğu Halkları Kongresi'ne katılmıştır.¹⁷³ İttihatçıların kongreye destek vermesini Enver Paşanın İslami Bolşevizm fikriyle ilişkilendirmek gerekir. İttihatçılar, Doğu Halkları Kongresi'ne destek vermesine rağmen Mustafa Suphi güdümündeki komünist harekete karşıdır. Nitekim TKF adına kongre öncesinde Trabzon'da faaliyette bulunan Yusuf Kemal raporunda, kongreye katılacak olan Hafız Mehmet Bey ile Halim Efendi'nin kendisine suikasta bulunmaya teşebbüs ettiklerini ve kurmaya çalıştığı teşkilatı dağıtmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Bu konudaki geniş bilgiyi Trabzon'dan kongreye katılacak olan Kayıkçı Süleyman Efendi, Kayıkçı Zekeriya Reis ile Dava Vekili Tahsin Bey'den alınabileceğini belirtiyor ve kongreye katılan anti Bolşevik kişilere karşı dikkatli

¹⁷¹ Hafız Mehmet kongreye katıldıktan sonra İstikbal gazetesinde Trabzon halkını Bolşevizm'e karşı uyarıcı beyanname kaleme almıştır. Bkz: İstikbal, 10Ekim1920, Sayı:179

¹⁷² Arslan bu listeye iskele kumandanlığından Rusya'ya giden kişi listesine göre kongreye giden 10 kişinin daha adını zikretmektedir. Böylelikle Trabzon'dan kongreye katılan kişi sayısı yaklaşık 20 kişilik kalabalık bir delege sayısı ortaya çıkıyor. Bkz:Arslan, **Türkiye Komünist Fırkası Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s.146

¹⁷³ Arslan, "İttihat ve Terakki Liderlerinden Dr. Bahaeddin Şakir'in Sovyet Rusya ve Azerbaycan'daki Faaliyetleri(1920-1921)", **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(39), s. 80

olunması gerektiği uyarısını yapıyordu.¹⁷⁴ Yusuf Kemal kongreye katılacak kayıkçılardan teferruatlı malumat alınabileceğini belirtiyor. Fakat o dönemin kayıkçı teşkilatı Yahya Kahya güdümünde olduğundan bu kişilerin de İttihatçı fikre sahip olduğu ihtimal dâhilindedir.

Yusuf Kemal, Doğu Halkları Kongresi öncesinde Trabzon'da yaklaşık 16 gün kalarak faaliyet yapmaya çalışmıştır. Yusuf Kemal, 1920 Ağustos tarihli raporunda Trabzon halkını üçe ayırmıştır: Birinci grubun ticaretle uğraşan kimseler olduğunu, bu kimselerin arasında zenginlerin de bulunduğunu belirterek burjuvazi nitelendirmesi yapılabilecek kimseler bulunmadığını aktarmıştır. İkinci grubun, memurlar, subaylardan oluştuğunu, memurların beşte dördü, subayların üçte biri Bolşevizm ve komünizmi onayladıklarını geri kalan kimselerin komünizme karşı olduklarını belirtiyor. Üçüncü grubun ise köylü, amele, çiftçi, asker kişilerden oluştuğunu, bu kişilerin Bolşevizm'e eğilimli olduklarını raporunda iddia etmektedir.¹⁷⁵

Doğu Halkları Kongresi'ne katılacak delegeler yalnızca TKF'nin çalışmaları ile belirlenmemiştir. Kâzım Karabekir Paşa tarafından 11 kişi seçilerek kongreye katılmak üzere Erzurum'dan Trabzon'a gönderilmişti.¹⁷⁶ Kâzım Karabekir Paşa'nın Bakü'ye gitmek üzere seçtiği heyet Trabzon'a geldiğinde aynı günlerde uzun esaretten sonra Trabzon'a dönelebilen Ziya Yergök, eski silah arkadaşlarını Bakü'ye gidecek olan heyette görünce, onları Bolşevizm'e karşı uyarmıştır. Ziya Yergök, heyettekilere "Bakü'de maskeli Bolşevik Mehmet Emin ile gizli görüşmelerini söyledik." şeklinde tavsiyede bulunmuştur.¹⁷⁷ Ziya Yergök, Taşkent'te Mehmet Emin'in evinde misafir olarak ağırlanmıştır. Ziya Yergök'ün Mehmet Emin'le arkadaşlıkları samimi boyuttadır.¹⁷⁸ TKF'nin ikinci adamı Mehmet Emin yakın arkadaşlarına İttihatçı kimliğini açıklarken bu durumu Mustafa Suphi'nin fark etmemesi liderlik zafiyeti olarak değerlendirilebilir. Ziya Yergök yalnızca heyettekileri uyarmakla kalmaz, Trabzon Tümen Komutanı aracılığıyla Kâzım Karabekir Paşa'ya Bolşevizm'in eksikliklerini anlatan rapor gönderir.¹⁷⁹ Bu

¹⁷⁴ Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilatı, s. 151

¹⁷⁵ Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilatı, s. 153

¹⁷⁶ Arslan, Türkiye Komünist Fırkası Kuruluşu ve Mustafa Suphi, s. 147

¹⁷⁷ Önal, a.g.e., s. 257

¹⁷⁸ Önal, a.g.e., s. 240

¹⁷⁹ Önal, a.g.e., s. 257

faaliyetler kongreye giden delegelerde Bolşevizm'e karşı olumsuz düşünceler oluşmasına etki etmiştir.

TBMM, Doğu Halkları Kongresi'ne resmi olarak davet edilmemişti. TBMM Hükümeti adına Dr. İbrahim Tali gözlemci olarak kongreye katılmaya memur edilmişti.¹⁸⁰ Ayrıca Kâzım Karabekir Paşa da seçtiği kişileri Bakü'ye göndererek kongrede olup bitenden TBMM'nin haberdar olmasını amaçlamıştı. Mustafa Kemal Paşa, Meclisteki konuşmasında son günlerde Bakü'de beynelmilel kongre yapıldığını ifade etmiştir. Kongre için davetlerin doğrudan doğruya halka yapıldığını; Trabzonlulara, Erzurumlulara, her tarafa davetnamelerin gittiğini söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa ayrıca kongreyi gayriresmi olarak tanımlamıştır.¹⁸¹ Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasında özellikle Trabzon ve Erzurum'u vurgulaması, iki şehrin Bakü'ye yakınlıklarından diğer şehirlere nazaran daha fazla komünist propagandaya maruz kalmasıyla açıklanabilir.

Doğu Halkları kongresi öncesinde yapılan faaliyetler, Bakü'de toplanan kongreye geniş katılımın olmasını sağladı. Kongrede Enver Paşa'nın bildirisi 4 Eylül tarihli oturumda okunmuştur. Bildiriden rahatsız olan Mustafa Suphi; Enver Paşa'yı eleştirerek onu devrimci değil, karşı devrimci olarak göstermişti. Enver Paşa'nın, Alman emperyalistlerle işbirliği yaptığını dolayısıyla onun emperyalist olduğunu söylemişti.¹⁸² Enver Paşa ise buna karşılık Türkiye'nin savaşa girdiğinde dünyanın iki kutba ayrıldığını ifade etmişti. Birinci kutbun kapitalist ve emperyalist eski Çarlık Rusya'sı ile müttefiklerinin, diğerinin ise Almanya ile müttefiklerinin olduğunu belirtmiştir. Bu iki kutbun hem emperyalist hem de kapitalist olduklarını söylemişti. Enver Paşa, bu iki zümreden Almanya tarafına geçtiklerini, çünkü Almanya'nın hiç olmazsa devletin varlığını kabul etmeyi taahhüt ettiğini belirterek etkileyici konuşma yapmıştır.¹⁸³ Mustafa Suphi, kongreden üç gün sonra 10 Eylül 1920'de geniş katılımlı I. Genel Türk Komünistleri Fırkası'nı topladı ve kongrede tekrar başkan seçildi. TKF'nin bu kongresine Trabzon'da oluşturulan hücrelerin temsilcileri de katıldı. Trabzon'da oluşturulan hücreler adına kongreye katılanların isimleri şöyledir:

¹⁸⁰ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkası Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 144

¹⁸¹ TBMM Z.C, Devre 1 Cilt 3 İçtima 48, 14.08.1920, s. 210

¹⁸² Akbal, "Milli Mücadele Kadrolarının Bolşevizme Yaklaşımı ve Trabzon'da Bolşevizm Karşıtı İki Sima: Vali Hamit Bey ve Hafız Bey", s. 952

¹⁸³ Cebesoy, a.g.e., s. 31

Tablo 2: TKF'nin Birinci Kongresine Trabzon'dan Katılan delegeler

1	Halil, Ömer, Mehmet Yoldaş Of teşkilatı
2	Zekeriya Reis, Feyzi Kaptan, Hayri Süleyman Trabzon Kayıkçılar Cemiyeti
3	Ali Yazıcıoğlu Trabzon Çiftçi Cemiyeti
4	Doktor Niyazi ve Doktor Şaban Yoldaş Trabzon
5	Hüseyin Yoldaş Trabzon Amele Rençberleri
6	Remziye, Nebihat Yoldaşlar Trabzon Kadınlar Cemiyeti
7	Feyzullah Sacit, Mustafa Fahri, Semih Trabzon dülger ve Sıvacı ve köylü cemiyeti
8	Tahsin Yoldaş Trabzon Dava Vekili

Kaynak: Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi(TKP Kuruluş Kongresi) Tutanaklar Belgeler, s. 229 -231; Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyun Teşkilatı, s.117-118

Bu listeye ek olarak Tüstav Arşivinde kongreye katılan kişilere ait ek bilgilerde başka isimlerde bulunmaktadır.¹⁸⁴ Fakat kongreye katılan kişi isimleri ve nereden katıldıklarına dair kesin hükümde bulunmak oldukça güçtür.¹⁸⁵ Bununla birlikte kongreye Trabzon'dan katılanlar arasında meslek gruplarına dayalı hücreler oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

¹⁸⁴ Hafız Mehmet Bey'in Trabzon Kayıkçılar Cemiyeti adına, Halim Yoldaşın Trabzon Bakkallar Cemiyeti adına, Aziz Yoldaşın ise Trabzon Mühendisler Cemiyeti adına TKF'nin Birinci Kongresine katıldıkları anlaşılmaktadır. Bkz: **Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi(TKP Kuruluş Kongresi) Tutanaklar Belgeler**, s.243-258

¹⁸⁵ Kongreye bu kişilere ek olarak Trabzon kayıkçılarını temsilen Dr. Bahaeddin Şakir'de katılmak istemiş, ancak kongreye katılım için gerekli olan vesikayı kaybettiği için bu istek geri çevrilmiştir. Kongreye katılan kişiler hakkında ayrıntı için bkz: **Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi(TKP Kuruluş Kongresi) Tutanaklar Belgeler**, s. 243-258; Dr. Bahaeddin Şakir'in TKF'nin kongresine katılmasının reddedilmesini İttihatçı kimliğe sahip olmasıyla ilişkilendirmek daha doğru olacaktır. Çünkü Dr. Bahaeddin Şakir, Doğu Halkları kongresine katılmış bu kongreden sonra propaganda ve ajitasyon gibi işleri yürütmek amacıyla kurulan "Doğu Halkları Kurultayı Propaganda ve Hareket Sovyeti (Şark Şûrası)" 'na seçilmesine rağmen Bolşevizm karşıtı fikriyata sahipti. Dr. Bahaeddin Şakir Trabzon ve Erzurumda Bolşevik propagandanın engellenmesi yönünde mücadele edilmesi gerektiğine inanmaktaydı. Bkz: Arslan, "İttihat ve Terakki Liderlerinden Dr. Bahaeddin Şakir'in Sovyet Rusya ve Azerbaycan'daki Faaliyetleri(1920-1921)", s.13; Mustafa Suphi'nin, Dr. Bahaeddin Şakir'in, TKF Kongresine katılımını engellemesini bu bilgilerle ilişkilendirmek daha doğru olacaktır.

Enternasyonal'in hücre örgütlenmesi nizamnamesine uygun hareket edilmiştir. Kongreye katılan isimlerin önemli kısmı aynı zamanda Doğu Halkları Kurultayı'na da katılmışlardır. Kongreye katılanların isim listesine bakıldığında Trabzon'da güçlü bir komünist yapılanma olduğu düşünülebilir. Fakat bu listede İttihatçı Hafız Mehmet Bey'in olması ayrıca, yine listedeki Kayıkçıların Yahya Kahya güdümünde hareket edecek olmaları ihtimalinden hareketle Trabzon'dan kongreye katılan delegeler arasında derin bir İttihatçı yapılanma olduğu söylenebilir. Trabzon'dan geniş katılımın bir sebebi olarak da kongreye katılanlara para yardımı yapılması gösterilebilir. Zira Yusuf Kemal, kongre öncesi Trabzon ve Rize'de yaptığı çalışmalarda aldığı paranın yetmediğinden TKF'den ek para talebinde bulunmuştur. Kongre için Trabzon bölgesinde önemli derecede harcama yapılmıştır.¹⁸⁶ Kongreye katılan delege sayısına bakarak sağlam bir komünist örgütlenmesi gerçekleştiği değerlendirilmesi yapmak yanıltıcı olacaktır. Zira Aralov da Anadolu'daki komünist oluşumlarla ilgili 1923 yılında yaptığı değerlendirmede "TKF'nin örgütlenebileceğini düşünüyorduk. Oysa Türkiye gerçeklerini henüz iyi bilmediğimiz için çok yanılmışız, her şey kum üzerine kurulmuş." yorumunu yapmıştır.¹⁸⁷

Mustafa Suphi kongre sürecinden sonra teşkilatlanma faaliyetlerini hızlandırdı ve İttihatçıları partiden uzaklaştırdı. Mustafa Suphi Anadolu'nun birçok yerine propagandacı göndererek Trabzon, Rize'deki teşkilatın başına Yusuf Kemal adındaki kişiyi atadı.¹⁸⁸ Mustafa Suphi'nin İttihatçılara karşı bu girişimleri partisinin Anadolu faaliyetlerini zayıflatmıştır. Zira İttihatçılar 1920 Eylül ayından sonra tamamıyla TKF'nin karşısında yerlerini aldılar. Nitekim TKF adına Trabzon'da faaliyette bulunmaya çalışan Nazmi Bey, TKF Merkezi Heyeti'ne verdiği 1 Kasım 1920 tarihli raporunda:¹⁸⁹

Trabzon'da bulunduğum zaman anladığım hal konferans ve kongreden avdet eden şahısların Komünistlik ve Bolşeviklik aleyhinde müthiş propaganda yapmalarından o mintkalarda efkar-ı umumiyenin tamamen komünistlik aleyhine dönmüş olması hasebiyle malum yoldaşların alenen ve sırren Türkiye'ye gitmeleri muvafık olmadığından Türkiyece komünistlikleri malum olmayan ve hassaten mesul mevkilerinde bulunup tanınmamış olan yoldaşlar göndermek cihetlidir.

¹⁸⁶ **Haziran- Eylül 1920 Türkiye İştirakıyun Teşkilatı**, s. 69

¹⁸⁷ Akbulut ve Tunçay, **Türkiye Halk İştirakıyun Fırkası(1920-1923)**, s. 452

¹⁸⁸ Akbal, "Milli Mücadele Kadrolarının Bolşevizme Yaklaşımı ve Trabzon'da Bolşevizm Karşıtı İki Sima: Vali Hamit Bey ve Hafız Bey", s. 952

¹⁸⁹ Arslan, "Yeni Belge ve Bilgiler Işığında Mustafa Suphi'nin Türkiye'ye Dönmesi", **1920-21'ler Türkiye'si ve Mustafa Suphi'lerin Dönüsü**, İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 2005, s. 112

şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Bu rapor kongreden sonra Trabzon'da mevcut durumun komünist propagandanın aleyhine döndüğünü göstermektedir.

Mustafa Suphi, TKF lideri olduktan sonra tüm enerjisini Anadolu'daki faaliyetlere harcamıştır. Mustafa Kemal Paşa ile de mektuplaşan Mustafa Suphi kendisini büyük bir lider gibi gösterme gayretindedir. Yeterince güçlendiğini düşünen Mustafa Suphi Anadolu'ya geçmeye karar vermiştir. Oysaki Sovyetlerin ilk resmi temsilcisi Şerif Manatov, Mustafa Suphi'yi Anadolu'ya gitmeme konusunda uyardığını, kendisinin dahi Anadolu'da bir süre tutuklu kaldığını belirterek onu bu fikirden vazgeçirmeye çalışmıştır. Manatov, Mustafa Suphi'nin arkadaşları tarafından Anadolu'ya gitmeye ikna edildiğini belirterek uyarılarının etkili olmadığını belirtmiştir.¹⁹⁰ Mustafa Suphi, eşi ve 17 arkadaşı Ankara'ya gitmek için Kars'a geldiler¹⁹¹ Bu hareket Milli Mücadele yönetimi açısından tehlikeli görüldü. Zira emrinde Bakü'de Kızıl Alay'ı olduğu bilinen, Lenin gibi devrim yapmayı düşünen kişinin varlığının o günün şartlarında Anadolu'nun geleceği için ciddi risk oluşturduğu düşünülmekteydi. Mustafa Suphi'nin Ankara'ya gelmesi komünist faaliyetlerin daha da artmasına sebep olabilirdi. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, 22 Ocak 1921'de TBMM'de şu konuşmayı yapmıştır:¹⁹²

Mustafa Suphi son zamanlarda memleketimize gelmek üzere bulunuyordu. Bunlardan bir kısmını sahil tarihiyle göndermişler, kendisi de Kars üzerinden gelmek istiyordu. Bunu haber alan Erzurumlular böyle bir adamın memleket dahiline girmesinden son derece müteheyyiç olmuşlar ve memlekete sokulmaması için teşebbüsatta bulundular. Makamatı resmiyeye müracat ettiler. Bu adam memlekete girerse parçalarız(...)

Bu konuşma halkın da Mustafa Suphi ve ekibine karşı tepkisinin bir delilidir. TBMM Hükümeti, Kazım Karabekir Paşa'dan bu kafiye karşı tedbir alınmasını ve kafilenin Ankara'ya gönderilmemesini istendi.¹⁹³ Kâzım Karabekir Paşa da Erzurum Valisi Hamit Bey'in görüşlerini alarak grubun Trabzon'dan sınır dışı edilmesine karar verdi. Nitekim Mustafa Suphi ve heyeti Erzurum'a geldiğinde istasyonda toplanan binlerce kişiden oluşan halk tarafından hakaret ve olumsuz tezahürata uğramıştır. Evvelce alınan tedbirler neticesinde fiili bir tecavüz olmamıştır. Trabzon yolunu takip eden heyete Bayburt-Gümüşhane güzergahında halk yatak ve yiyecek vermemiştir.¹⁹⁴ Heyete karşı tepkilerde

¹⁹⁰ **Mustafa Suphi ve Yoldaşları**, Çeviren: Burhan Tuğsavul, İstanbul: Tüstav Yayınları, 2004, s. 39

¹⁹¹ Goloğlu, **Cumhuriyete Doğru**, s. 35

¹⁹² TBMM. Gizli C.Z., Cilt I, 24 Nisan 1920-21 Şubat 1921, 1999, s. 327

¹⁹³ Bayur, "Mustafa Suphi ve Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarda Akımlar", s. 642

¹⁹⁴ Özel, a.g.e., s 187; Bayur, "Mustafa Suphi ve Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarda Akımlar", s.648

halk galeyani oluşturulmuştu, ancak bu Sovyetler ya da komünizme karşı değil, gruptaki kişilerin varlıklarına karşı duyulan tepkiler olarak gösterilmişti. Böylelikle heyetin sınır dışı edilmesi için yeterli gerekçe de oluşturulmuştur.¹⁹⁵ 28 Ocak 1921’de heyet Trabzon’a vardı. Aynı tarihlerde Trabzon’da TKF adına faaliyette bulunmaya çalışan Abdülkadir Yoldaş raporunda olayın gelişimini şu şekilde izah etmiştir¹⁹⁶

Mustafa Suphi ve yoldaşlarının Bayburt’tan hareket ettiklerini haber aldım. Bu sırada halk arasında müthiş propaganda zuhur etti. Bu propagandayı Trabzon Müdafai Milliye Cemiyeti tarafından karar verilmişti. Propaganda sırf komünistlik aleyhinde dolayısıyla Trabzon’a gelecek olan Mustafa Suphi ve refikleri hakkında idi. Propagandanın maksadı güya Trabzon’a gelecek olan şahısların Rus dinine dönmüş ve Rusya’da binlerce esir kardeşimizi idam ve kurşuna dizdirerek mahvetmiş. Bakü’deki esir kardeşlerimizi denize dökerek boğdurmuş komünistlerdir. Bunların reisi olarak gelecek olan Mustafa Suphi Mahmut Şevket Paşa’yı öldürmüş Rusya’ya firar etmiştir. Rusya’da bulunan esir kardeşlerimizi idam ettiren bu hainlerden intikamımızı alalım; Bunları memlekete sokmayarak Değirmendere civarında toplanalım. O sırada bir tellal sesi işitildi. Cuma günü saat 9’da esir kardeşlerimizi kurşuna dizerek mahvettiren haini vatanlar geliyor. Cuma günü mağaza dükkan kahvehaneleri kapatarak Değirmendere’de toplanalım. Değirmendere’ye gittim 9’da gelecek olan heyet saat yarımında geldi hava soğuk idi halkın gitmelerine mani olmak için polis memurları yolları keserek halkın gitmelerine mani oluyorlardı. Değirmendere’de vali, Müdafai Milliye Reisi ve azaları polis müdürü bulunuyordu. O sırada Kahya Yahya on hamal, beş altı rençber, on beş tane sepetli hamal çocukları dizerek geldi. Tellal bağırdı gelen kafileye hakaret, tükürmek, çamura batırmak gibi bir şeylerin yapılması hususunda teşvik etti. Mustafa Suphi, Müdafai Milliye Reisine ve valiye hitaben söyledi biz Ankara’ya gideceğiz arzı ududiyet için geldik müsaade ediniz muharebe edelim diyorken arkadan birisi tekme vurdu. Suphi Yoldaş çamurlar içinde yuvarlandı hamallar derhal taarruz ederek, yüzüne tükürmek çamur atmak ve döğerek motora sevk ettiler. Arkadaşları birer birer motora bindirdiler birkaç gün sonra ayakları ve elleri bağlı denize attıklarını söylediler. Yalnız Suphi Yoldaşın ailesi Kahya tarafından çıkarıldığı haber aldık kadının Kahya tarafından Rizelilere hediye edildiği ve öldürüldüğünü haber aldık.

Komintern Arşivi’nde Mustafa Suphi’nin öldürülmesiyle ilgili yapılan değerlendirmede ise Mustafa Suphi’yi öldüren kimseler burjuvalar, ruhaniler, emperyalistler, mutaassıp milliyetçiler olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca Bu kimseler “Kurdun koyun postuna girmesi kabilinde üç ayın içinde halkçı hatta komünist oluverdiler.” şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁹⁷ Belgede Mustafa Suphi’yi öldürenlerin başlangıçta komünist olduğu vurgulanmaktadır. Burada kastedilen Yahya Kahya olmalıdır. Nitekim başlangıçta Yahya Kahya da komünist hücreye üye olmuştu.

Mustafa Suphi ve heyeti için şehirde tören hazırlanmıştı, gelen heyeti beklemek üzere Trabzon’da Suphi’nin arkadaşları ve Rus konsolosu karşılayıcılar arasında üst yolda bekliyorlardı. Fakat Yahya Kahya ve adamları, Mustafa Suphi’nin heyetini Erzurum yolunda aldılar, karşılayıcıların beklediği üst yoldan değil, alt yoldan getirerek doğruca

¹⁹⁵ Yerasimos, a.g.e., s. 207

¹⁹⁶ **Dönüş Belgeleri-2**, s.158-161

¹⁹⁷ Tüstav Arşivi, CD 18-36, NO : 471

iskeleye götürdüler. Burada bulunan bazı kimseler heyetteki kişilere küfür ve hakaretlerde bulunmuşlardır. Yahya Kahya iskeleye götürdüğü Mustafa Suphi ve kafilesini önceden hazırlanmış olan motora bindirmiş yola çıkarmıştır.¹⁹⁸ Adnan Feyzioğlu adlı görgü tanığı Suphi ve heyetinin, Miraç Işıl adlı kişinin motoruyla denize açıldıklarını iddia etmektedir.¹⁹⁹ Ankara'ya gitmek isteyen Mustafa Suphi ve arkadaşları, motorun kendilerini batıya değil de doğuya Rusya'ya doğru götürdüğünü anlayınca buna karşı çıktılar. Bu sırada Yahya Kahya'nın adamlarından Faik Reis ve arkadaşlarının içinde olduğu ikinci motor da gelmiş, yaşanan arbede neticesinde Mustafa Suphi ve arkadaşları 28 Ocak gecesi öldürülmüştür.²⁰⁰ Bu siyasi cinayette Mustafa Suphi'nin neden öldürüldüğü, öldürme emrinin kim tarafından verildiği açıklığa kavuşmamıştır. Bununla beraber olayda Yahya Kahya'nın rolü büyüktür.

İttihatçı kadroya gönülden bağlı olan Yahya Kahya'nın Suphi'ye karşı eylemi İttihatçılar tarafından kabul göreceği ihtimal dahilindedir. Zira Mustafa Suphi, Bakü'ye geldiğinden beri İttihatçılara karşı cephe almıştı. Hatta Mustafa Suphi, Anadolu'ya geldiğinde o esnada Rusya gitmek için Kars'ta bulunan TBMM'nin Moskova elçisi Ali Fuat Paşa'ya "İttihatçıların memlekete girmemeleri ve İttihat Terakki Fırkası'nın her ne surette olursa olsun ihya edilmemesi" gerektiğini belirtmiştir.²⁰¹

Mustafa Suphi ve heyetinin ortadan kaldırılması Ankara yönetiminin de karşı çıkacağı bir durum olmaması gerekir. Çünkü Mustafa Suphi'nin faaliyetleri, TBMM yönetiminin geleceğini tehlikeye düşürecek uygulamalar olarak algılanabilmekteydi. Yahya Kahya'nın öldürme emrini nereden aldığı bilinmese de İttihatçı karşıtı Mustafa Suphi'nin ortadan kaldırılmasında siyasi gerekçelerin daha etkili olduğu söylenebilir. Mustafa Suphi'nin, İttihatçılara cephe alması, Rusya nezdinde tek etkin konumda olmak istemesinden ileri gelmektedir. Fakat Suphi'nin bu siyasi mücadelesi sonunu hazırlayan önemli etkiye sahiptir. Mustafa Suphi'nin ölümü Türk Sovyet ilişkilerine bir zarar vermemiştir. Sovyet Rusya idaresi, Ankara hükümetiyle ilişkilerinde o günün politik koşullarına göre hareket etmiştir. Her iki hükümet için de bu gerekli bir durumdur.

Mustafa Suphi ve heyetinin katlinde tartışma konusu olan bir husus da heyetten ne kadar para alındığı konusunun açıklığa kavuşmamış olmasıdır. Komintern belgelerinde

¹⁹⁸ Goloğlu, **Cumhuriyete Doğru**, s. 44-45

¹⁹⁹ Cumhur Odabaşoğlu, **Trabzon Milli Mücadele Yılları 1919-1923**, Trabzon: Kar Matbaacılık Yayınları, 1990, s. 214

²⁰⁰ Goloğlu, **Cumhuriyete Doğru**, s. 45; Tuncay, a.g.e., s. 343

²⁰¹ Cebesoy, a.g.e., s. 51

Mustafa Suphi ve heyetinin yüklüce bir parayla Anadolu'ya geldiğine dair açık bir bilgi bulunmamakla beraber komünist propaganda için Anadolu'da bulunan Abid Alimof Yoldaşın raporu bu konuda önemli ipucu vermektedir. Raporda Mustafa Suphi ve heyetinin Kars'a geldiklerinde yanlarında bulunan para sandığını fazlaca para ve değerli eşya olduğunu hissettirecek şekilde uygunsuz şekilde taşınmasını eleştirmiştir.²⁰² Bu ifadeden mevcut sandık içinde para miktarını kestirmek güç olmakla beraber heyetin o günün ulaşım maliyetine göre hatırı sayılır bir meblağı yanlarında bulundurmaları gerekir. Üçüncü Kafkas Kumandanı Nuri Bey 1921'in Nisan ayındaki telgrafta Trabzon Vilayetine, istihbarat bilgisine dayanarak Mustafa Suphi'den çok para alındığını kimlerin ne miktarda para aldığını sormuştur. Trabzon Vilayeti verdiği cevapta Mustafa Suphi ve ekibinin Maçka Bölük Komutanı Haydar Efendi gözetiminde 28 Ocak'ta Trabzon'a geldiklerini, halkın isyan etmesi üzerine heyetin motorla Tuapse'ye sevk edildiğini belirtmiştir. Vilayet ayrıca heyetin üzerinde para olduğu ya da heyetten para alındığına dair Polis Müdüriyeti, Jandarma Alay Kumandanlığında mevcut bilgi olmadığı cevabını vermiştir.²⁰³ Mustafa Suphi'nin ölümünden yaklaşık iki buçuk ay sonra gerçekleşen bu yazışmada heyetin öldürüldüğüne değinilmemesi ilginç olmakla beraber Trabzon Vilayet yönetimi, Mustafa Suphi ve heyetini halkın galeyanına karşı koruduğu mesajını vermek istemektedir

Mustafa Suphi ve heyetinden para alındığı iddiasını destekleyen bir rapor da Ali Sait Paşa'ya aittir. Ali Sait Paşa, Trabzon meselesi²⁰⁴ olarak adlandırılan şehirdeki bazı iddiaları araştırmak üzere TBMM'ce görevlendirilerek Trabzon'a geldi. Ali Sait Paşa soruşturma sonucunda hazırladığı 10 Şubat 1922 tarihli raporunda Mustafa Suphi ve arkadaşlarından 10 bin Rus ve Osmanlı altınıyla beraber birçok mücevheratın Müdafaa-i Hukuk namına alındığını, halk tarafından bu konunun bilindiğini fakat araştırma konusu dışında olduğundan bu konuda inceleme yapmadığını belirtmiştir.²⁰⁵

Mustafa Suphi'den sonra TKF zayıflamıştır. Bu durum Trabzon'daki faaliyetlere de yansımıştır. Aynı zamanda TBMM'nin, Bolşevizm'e karşı sert tedbirler almaya başlaması yapılmaya çalışılan faaliyetleri engellemiştir. TKF yeni liderini 1921'in Temmuz ayında

²⁰² **Dönüş Belgeleri-2**, s. 44

²⁰³ Çapa ve Usta, a.g.e., s. 102

²⁰⁴ Sami Sabit'in, Trabzon'daki uygulamaları Yahya Kahya ve Muhafaza-i Müdafai Hukuk Cemiyeti'ni rahatsız eder, bu gerilim büyüyünce bazı Trabzon mebusları olayı TBMM'ye taşır. Sami Sabit'in vilayet işlerine müdahale ettiği ileri sürülerek konunun incelenmesini istenmiştir. Trabzon Meselesi olarak isimlendirilen konunun araştırma görevi Ali Sait Paşa başkanlığında, Trabzon valisi Ebubekir Hazım Tepeyran ile Gümüşhane muhasebecisinden oluşan kurula verildi. Bkz: Goloğlu, Milli Mücadele Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa, s. 51

²⁰⁵ TİTE, K/97 G/27 B/27

seçmiştir. Bu kişi İsmail Hakkı'dır.²⁰⁶ İsmail Hakkı'nın başkan olduğu dönemde komünist faaliyetler yasak olduğu için bütün çalışmalar gizli şekilde yapılmıştır. Mustafa Suphi'den sonra parti yaklaşık 8 ay faaliyette bulunmuştur ki bu faaliyetlerin hepsi alınan tedbirler nedeniyle gizli yapılmıştır.

Mustafa Suphi'den sonraki süreçte komünist faaliyetler Trabzon ve çevresinde azalmış olsa da son bulmamıştır. Zira Trabzon vilayeti ile yapılan yazışmalarda Bolşevik propagandacılar ve onlara karşı alınacak tedbirler önemini korumaktadır. Üçüncü Kafkas Kumandanı Nuri Paşa, istihbarat bilgisine dayanarak Trabzon Vilayetine yazdığı rapora göre: Rusya ve Azerbaycan'dan Batum'a gelen Türk komünistlerin oradaki Müslümanları komünist yapmak için çalıştıklarını, Rus Bolşeviklerin Türk komünistleri Anadolu'ya geçirerek faaliyette bulunmaları için telkin ettiklerini; ayrıca Nedim isminde bir Türk Bolşevik'in Trabzon civarında hazır ettikleri bir köye gitmek için Trabzon ile Samsun arasındaki sahillere çıkmak için iki üç arkadaşıyla Batum'dan hareket ettiğini belirtmektedir. Nedim'in Novorossiysk'den on iki kişilik bir Türk komünist grubu Anadolu'ya geçirmek için hazır bulunduğunu, Nedim'in bunların sahillere güvenle çıkmalarını sağlamakla görevlendirildiği bilgisini paylaşmıştır. Nuri Paşa, bu rapora göre takibatın yapılarak neticesinin hemen kumandanlığa bildirilmesini rica etmiştir.²⁰⁷

Üçüncü Kafkas Kumandanı Vekili Seyfi Bey, Trabzon Vilayetine yazdığı raporda TKF'nin dış bürosunun kapatıldığının Bakü'deki komünist yayın yapan gazetede ilan edildiğini belirtmekte, bu komünist teşkilatın gizli olarak çalıştığı anlaşılmıştır, diyerek vilayeti uyarmıştır.²⁰⁸ Emniyet komiser muavini Ali Bey ise Emniyet Müfettişliği Vekâletine (1 Haziran 1921) yazdığı raporda kısa süre içinde Batum'dan gelecek kayık ve motorlarda komünistlerin bir kısmının Anadolu sahillерinde bir mahale çıkacakları istihbaratını paylaşmaktadır.²⁰⁹ Burada Anadolu sahillерini ifadesinden Trabzon şehrinin bu propaganda için hedef yer olduğu yorumu yapılabilir. Dâhiliye Vekili Rafet Bey tarafından 12 Temmuz 1921 tarihli Trabzon Vilayeti'ne yazılan başka bir belgede ise ilk fırsatta motorlarla gelecek komünistlerin adları verilmiştir. Rapora göre bu isimler şöyledir: Batum grubu reisi Süleyman Nuri, Batum'da çıkan İştirak gazetesi muhabiri Ali Rıza ve muavini Nureddin, Trabzonlu Hafız Mehmet oğlu Faik, Selanikli Feyzullah,

²⁰⁶ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkası Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 369

²⁰⁷ Çapa ve Usta, a.g.e., s. 118

²⁰⁸ Çapa ve Usta, a.g.e., s.138

²⁰⁹ Çapa ve Usta, a.g.e., s. 152

İzmirli Ahmet Mithat, İsmail Kadir, Lütfi Naci, Salih Zeki, Mehmet Ali, İaşe komiseri Şevki, Artvinli Ahmet Çakır, Nedim Agah. Raporda ayrıca Bakü'de Şark Şuraları tarafından bir buçuk aylık bir komünist kursunun açıldığı bilgisi de verilmiştir. Kursta eğitimini tamamlayan Osmanlı esirlerinden 95 kişinin Anadolu'ya gönderilmek üzere olduğu bilgisi paylaşılarak tedbir alınması gerektiği vurgulanmıştır.²¹⁰ Komintern arşivindeki bir belgeden Nedim Agah'ın Trabzon'a geldiği ve burada öldürüldüğü anlaşılmaktadır.²¹¹ Fakat olayın detayları ile ilgili bilgi verilmemiştir. Nedim Agah'ın Trabzon'a gelmesini istihbarat raporunun güvenilirliğini arttıran bir unsur olarak değerlendirmek gerekir

Üçüncü Kafkas Kumandanlığı istihbarata dayalı bilgilerle Trabzon vilayet yönetimini komünist propagandacılara karşı uyardırmaya çalışmıştır. Üçüncü Kafkas Kumandan Vekili Seyfi Bey, Trabzon Vilayeti'ne yazdığı 31 Temmuz 1921 tarihli raporda: Türkiye Komünist Harici Bürosu'nun Tiflis'te tekrar örgütlendiğini ve Kayserili İsmail Hakkı başkanlığında biri bayan olmak üzere otuz kişiden oluşan heyetin farklı isim ve şekillerde Trabzon'dan Zonguldak'a kadar Anadolu'nun muhtelif iskelelerine çıkmak üzere bulduklarını belirtmiştir. Raporda ayrıca Aliyef isminde kişinin başkanlığında yedisi Rus olmak üzere bayan ve erkeklerden oluşan yirmi kişilik bir heyetin para kuvvetiyle Türkiye'de kendilerine yardımcıları sağlayacakları istihbaratının alındığı bilgisini paylaşmıştır.²¹² Trabzon Vilayeti'yle yapılan istihbarata dayalı bu yazışmalar gösteriyor ki Mustafa Suphi'den sonra da Trabzon ve çevre sahil şehirlerinde Bolşevik propaganda yapılmaya çalışılmıştır. Propagandacılar Kafkas bölgesinden hareket ederek Tuapse, Novorossiysk, Batum limanlarını takiben Trabzon'a gelmişlerdir. O günün koşullarında deniz ulaşımının kontrolü zayıf olduğu için TKF mensupları, kayık ya da motorlarla propagandacıları sahillere çıkarmak suretiyle faaliyet yapmaya çalışmıştır. Bu faaliyetler 13 Ekim 1921'de yapılan Kars Antlaşması gereğince TBMM ile Sovyetlerin, birbirleri aleyhinde çalışacak teşkilatlara son verilmesi hususundaki maddeleri uygulayınca TKF'nin siyasi hayatı giderek zayıflamış ve sonlanmıştır.²¹³

²¹⁰Çapa ve Usta, a.g.e., s.163

²¹¹ **Dönüş Belgeleri 2**, s. 34

²¹²Çapa ve Usta, a.g.e., s. 190

²¹³ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkası Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 374

İKİNCİ BÖLÜM

2 TRABZON'DA BOLŞEVİK PROPAGANDA ARAÇLARI VE TBMM HÜKÜMETİ'NİN YÜRÜTTÜĞÜ STRATEJİLER

2.1 Basının Kullanılması

Basın, kamuoyunun yönlendirilmesinde, bilgi alışverişinde toplum hayatının önemli unsurlardan birini oluşturur. Milli Mücadele yıllarında Anadolu basını Bolşevik haberlere bünyesinde yer vermiştir. Ankara'da yayın yapan Selamet Gazetesi, Rusya'daki devrimin savaş mağlubiyetinin sonucunda ortaya çıktığı değerlendirmesini yapmıştır. Ayrıca Rusya'nın bütün gücüyle çalışarak birçok ajanı Almanya üzerine göndererek Bolşevizm için yönlendirmeye çalışmışsa da bu faaliyetlerin neticesiz kaldığını bildirmektedir.²¹⁴ Anadolu basını Rusya'nın çevre bölgelere rejim ihracı faaliyetlerinden haberdardı.

Milli Mücadele döneminde Anadolu basının önemli merkezlerinden biri de Trabzon'dur. Trabzon basını Milli Mücadele yıllarında o günün şartlarına göre oldukça aktiftir.²¹⁵ Haber alışverişinde Trabzon, Doğu Karadeniz'in merkezi konumundadır. Şehirdeki konsolosluklara gelen posta, yabancı gazete ya da ajans haberleri Trabzon'un uluslararası haber merkezi haline gelmesini sağlamıştır. Böylece farklı ülkelerin gazete haberleri dahi Trabzon basınında yer bulabilmekteydi.²¹⁶ Limana gelen birçok gemi gazetelerin de taşınmasını sağlıyordu. Öyle ki Kazım Karabekir Trabzon vilayetine yazdığı bir telgrafta Kafkas gazetelerinin özetlerinin kendisine yazılmasını istiyordu.²¹⁷ Çünkü Trabzon kayıkçıları Batum, Tiflis, Novorossiysk gibi birçok Kafkas şehirleriyle iletişim halindeydi ki bu kayıklar yalnızca ticari emtia taşımıyordu yanlarında, o günün

²¹⁴ Selamet, 16 Temmuz 1919, Sayı: 5.

²¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Hüseyin Albayrak, Trabzon Basın Tarihi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1994.

²¹⁶ İstikbal Gazetesi, Bolşeviklere karşı başlığı altında Morniga Posta Gazetesi'nden Varşova'dan alınan haberi yayımlamıştır. Bu habere göre İngiltere hükümetini Lehistan'a on bir firka piyade iki firka askeri sevkine karar verdiğini haber yapmaktadır. Bkz: İstikbal, 15 Ağustos 1920, Sayı: 164

²¹⁷ Çapa ve Usta, a.g.e., s. 108

vazgeçilmez haberleşme aracı gazeteleri de taşmaktaydılar. Bu özellikler Trabzon’u bölgenin basın merkezi haline getirmiştir.

Milli Mücadele’de 1920 yılının ikinci yarısı Trabzon’da Bolşevik propagandanın en yoğun yaşandığı yıl olmuştu. 1921 yılının ilk on aylık diliminde ise alınan tedbirler, kazanılan zaferlerin de etkisiyle komünizm propagandası etkisizleştirilmiştir. Bu dönemde komünist propagandanın Trabzon basınına yansımaları nasıl olmuştur? Basın, Bolşevik propaganda aracı olarak kullanılmış mıdır ya da Bolşevik propaganda basını etkilemiş midir? Bu sorulara cevap olarak Trabzon basınına komünist propagandanın etkilendiği yorumu rahatlıkla yapılabilir. Çünkü Eş, Kahkaha gazeteleri komünist içerikli yayın yapmaktaydılar. Kahkaha gazetesi sahibi Ömer Esat Eyüpoğlu, Mustafa Reşit Tarakçıoğlu tarafından Nazım Hikmet’in etkisinde kalmış kişi olarak tanımlanmıştır.²¹⁸ Kahkaha Gazetesi yayın hayatına 18 Mayıs 1922’de başlamış 1925’e kadar yayın yapmıştır. 1925 yılında Takrir-i Sükûn Kanunu çerçevesinde alınan tedbirlerle gazete kapatılmıştır.²¹⁹ Gazetenin kapatılma isteği bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından Dahiliye Vekaletine bildirilmiştir.²²⁰ Neticede gazete kapatılmıştır.

Kahkaha Gazete’sinin nüshalarının elimizde toplu şekilde bulunmaması tam bir değerlendirme yapmamızı engellemektedir. 4 nüshasını inceleyebildiğim bu gazete mizahi dille mevcut düzeni eleştirmeye çalışmıştır. Gazetenin 4 Mayıs 1924 tarihli sayısında “Kahkaha çok sevgili okurlarının aziz bayramını derin bir heyecan ve hürmetle tebrik eder.” ifadesiyle 1 Mayıs bayramı tebrik edilmiştir.²²¹ Gazete her gün çıkmadığı için 1 Mayıs tebriki 3 gün sonraya sarkmıştır.²²² İlk sayfadan bu başlığı kullanmak komünist anlayışın gazetede ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

²¹⁸ Tarakçıoğlu, a.g.e., s. 43

²¹⁹ Albayrak, a.g.e.,s. 150

²²⁰ Mustafa Kemal Paşa 17 Eylül 1924 tarihli belgede şunları ifade etmektedir: “Trabzon’da Kahkaha namında bir mizah gazetesi çıkaranlar, Bolşevik’tir orada kimseye bir şey demedim. Fakat vilayeti idare edenlerin gafleti uyku halindedir. Alakadar olunuz tahkikat yapınız. Bu gazeteyi çıkaranları anlamakla beraber gazetenin çıkmasını temin ediniz. Gazete sahibi Erzurum kongresinde düşmanlar tarafından Fransızlar vesaire tarafından benim teşebbüsümü bozmak için murahhas sıfatını iktisab ederek kongreye aza gönderdikleri Ömer Feyzi namında bir alçağın akrabasıdır”. Bu belge gazetenin komünist anlayışına sahip olduğunun Mustafa Kemal Paşa tarafından ifade edildiğini göstermektedir. Bkz: Albayrak, a.g.e., s.157

²²¹ Kahkaha, 4 Mayıs 1924, Sayı: 119

²²² Gazete kendisini “Trabzonda eşref saatte çıkar mizahi gazete” olarak tanımlamıştır. Bu ifade gazetenin, 118 ve 119 sayılarında da yer almıştır.

Trabzon'da komünist yayın yapan bir diğer gazete de Eş gazetesidir.²²³ Kaynaklarda ismi geçtiği halde yerel tarihçilikte en önemli sorun olan belgenin aslına yani nüshalarına ulaşılamaması gazete hakkında yorum yapmamızı engellemiştir. Trabzon basını ile ilgili farklı bir değerlendirmeyi de Mete Tunçay yapmıştır. Tunçay Trabzon'da Ögüt adlı komünist yayın yapan gazete yayımlandığını belirtmektedir. Fakat diğer kaynaklarda bu tespiti doğrulayacak bir bilgiye rastlanmamıştır.²²⁴

2.1.1 İstikbal Gazetesi'nin Bolşevizm'e Yaklaşımı

Milli Mücadele'de Trabzon basınının en önemli sesi İstikbal Gazetesi'dir. Gazete 1918'in Aralık ayında yayın hayatına başlamıştır.²²⁵ Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin sesi olan gazete Milli Mücadele'de halkın bilinçlenmesine katkı yapmıştır. İstikbal Gazetesi'nin Bolşevizm'e yaklaşımı İttihatçıların yaklaşımıyla paralellik arz etmiştir. İstikbal'in Bolşevizm'e yaklaşımını ikiye ayırmak gerekir. Gazete, 1920 yılının Eylül ayına kadar Bolşevizm'e karşı genelde ılımlıyken Eylül ayından sonra Bolşevizm'e cephe almıştır. Gazetenin komünizme yaklaşımın da 1920'nin Eylül ayı dönüm noktası olmuştur. 1-5 Eylülde Bakü'de Doğu Halkları Kurultayı toplanmıştır. Gazetenin anlayışının değişmesinde etkili olan bu kongredir. Kongrede Mustafa Suphi'nin Enver Paşa liderliğindeki İttihatçıları eleştirmesi ve akabinde İttihatçıları TKF'den uzaklaştırması, İttihatçıların TKF ve Mustafa Suphi'ye karşı cephe almasına neden olmuştur. Bu çekişme aynı zamanda İttihatçıların Bolşevizm'e yaklaşımının değişmesine yol açmıştır. Bu anlayış Trabzon'daki İttihatçılar ve İstikbal Gazetesi'nce de tatbik edilmiştir.

İttihatçılar, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nde çok etkindir. Cemiyetinin etkisinde olan İstikbal Gazetesi de kongreden sonra komünizme karşı politikasını değiştirmiştir. Gazetenin yayın politikasının değişim tarihi olarak 19 Eylül tarihi verilebilir. Zira Faik Ahmet Bey'in bu tarihte çıkan uyarı niteliğinde bir yazısı dikkat çekmektedir.²²⁶ Bakü'deki kongreye katılan Trabzonlular o günün ulaşım koşullarında ancak Eylülün 20'sinden sonra şehre gelmeye başladıkları tahmini yapılabilir. Nitekim

²²³ Tuncay, a.g.e., s.78

²²⁴ Tunçay, a.g.e., s. 325

²²⁵ Demircioğlu Faik Ahmet'in anılarına dayanarak gazetenin 11Aralık 1918'de çıktığını belirtmektedir. Bkz: Demircioğlu,a.g.m., s. 657; Hüseyin Albayrak ise gazetenin çıkış tarihi olarak 10Aralık1918 vermektedir. Bkz: Albayrak, a.g.e., s. 99

²²⁶ İstikbal, 19 Eylül1920, 173.

kongreye katılan Hafız Mehmet Bey'in Trabzon'a dönüş haberi, 3 Ekim 1921 tarihli İstikbal Gazetesi'nde "Geçen gün Tiflis tarikiyle şehrimize geldi demektir." şeklinde duyurulmuştur.²²⁷ Hafız Mehmet Bey 30 Eylülde Trabzon'a gelmiştir.²²⁸ Kongreye katılanların şehre ulaşması ve kongre hakkında değerlendirmeler yapmaları sonucunda 1920 Ekim ayıyla birlikte fikirler netleşmiştir. Böylelikle İstikbal Gazetesi de Bolşevizm propagandasına karşı eleştirel yayınlar yapmaya başlamıştır.

İstikbal Gazetesi Eylül 1920'ye kadar Faik Ahmet'in kaleme aldığı "Kızıl Tehlike" başlıklı bir yazı hariç Bolşevizm'e karşı ılımlı yayın politikası takip etmiştir.²²⁹ Gazete muhtelif sayılarda "Bolşevik Tebliğleri" adı altında haberler çıkarmıştır. Başlığın altında "Moskova telsiz telgraf istasyonunun hülasasıdır." denilmektedir.²³⁰ Ardından Kızıl Ordunun ya da Sovyet Rusya'nın çeşitli haberleri özetlenmektedir. Sıradan ajans haberi gibi gözükse de bu yazıların hiçbirinde Bolşevizm'e ve Kızıl Orduya karşı eleştiri ya da olumsuz bir taraf bulunmamaktaydı. Çünkü haberler Moskova elçiliğince servis edilmekteydi. Gazetenin birçok sayısında bu haberlerin yer bulmasını, İstikbal'in Bolşevizm'e karşı ılımlı yaklaşım içerisinde olduğunun kanıtıdır. İstikbal Gazetesi 1920 yılında Trabzon'daki 1 Mayıs kutlamalarını, "Trabzon'da 1 Mayıs" başlığı altında okuyucularına şu şekilde duyurmuştur.²³¹

Trabzon'da 1 Mayıs

Dünya işçilerinin bayram günü olan bir mayıs Trabzon amele ve işçileri içinde tes'id edildi. O gün ameleler sınıfları tatil-i eşgal ederek şehirde nümayişler yapmışlar ve belediye önünde amele ve sosyalizm hayatının dünyada açtığı cereyanlara dair nutuklar irad etmişlerdir. Bir mayıs aynı zamanda düğün günüydü. İslamlar halifesi sevgili padişahımız bir mayısın Anadolu için düğün günü olmasını ferman buyurmuşlardır. İptidai mekteb talebeleri de ilkbahar gezintilerini o güne tahsis ittiler müziklerle şehirde dolaştılar böylece bir mayıs Trabzon için hakikaten müstesna bir gün olarak geçirdi

Bu haberde dikkat çeken önemli unsurlardan biri de padişah iradesini, komünist anlayışın en önemli günlerinden olan 1 Mayıs'a karşı ılımlı gösterme çabasıdır. Oysaki bu dönemde Osmanlı yönetimi işgal kuvvetlerinin güdümünde hareket etmekteydi, padişahın böyle bir fermanda bulunması ihtimal dışıdır. Osmanlı merkezi yönetimi işgal kuvvetlerinin etkisiyle Bolşevizm'in tamamıyla karşısındadır.

²²⁷ İstikbal, 3 Ekim1920, Sayı: 177.

²²⁸ Arslan, **Birinci Doğu Halkları Kurultayı**, s. 243

²²⁹ Tevetoğlu, **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler**, s.108

²³⁰ Bolşevik tebliğleri için bkz: İstikbal :126; İstikbal : 134; İstikbal :145; İstikbal : 164.

²³¹ İstikbal, 4 Mayıs 1920, 135.

Trabzon'da 1921 yılındaki 1 Mayıs kutlaması Rusya konsolosluğu binasında yapılmıştır. Bu kutlamada, 1920'deki 1 Mayıs kutlamasına göre katılım protokol düzeyinde gerçekleşmiştir. Kutlamaya Türkiye tarafından, Üçüncü Tabur Komutanı Nuri Bey, bazı askeri yetkililer yanında Anadolu Ajansı'nın bazı çalışanları katılmıştır.²³² İstikbal Gazetesi 1920 yılının 1 Mayıs'ını haber yaparken 1921, 1922, 1923 yıllarında ise 1 Mayıs'ı haber dahi yapmamıştır. Gazetedeki bu anlayış farkı, 1920 yılının Eylül ayı öncesi ve sonrasındaki değişimi açıkça ortaya koymaktadır. İstikbal Gazetesi 1920 yılının Eylül ayına kadar Bolşevizm yanlısı yayınlara devam etmiştir. 25 Temmuz 1920 tarihli İstikbal Gazetesi "Kızıl Ordunun Selamı" başlığı altında Karabağ'ı ele geçirip Nahcivan sınırına gelen Kızıl Ordu Kumandanının, Kazım Karabekir nezdinde Türk ordusuna çektiği şu telgrafi yayınlamıştır.²³³

Türkiye ordusuna selam kahrolsun fütühatçı müttefik hükümetler ve onların yordakçları. Siz ve biz çalışmakta devam idelim bütün dünya azad olacak ve aydınlanacak Türkiye ordusundan Rus Kızıl ordusu cevap bekliyor. Bize haber yollayınız yaşasın Türkiye ordusu. 11.ordu 28.ci firka tabur kumandanı Nikolay Filoni .

Telgrafta düşmanın ortak olmasının iki tarafı da birbirine yaklaştırdığı net olarak ortaya koyulmaktadır. Bolşevizm ya da Kızıl Ordu'nun dost olduğu mesajı verilmektedir. Bir coğrafyada komünist devrim olması için ilk önce o bölgedeki insanların Bolşevizm'e ve onun ordusuna ısındırılması gerekmektedir. Haber bu anlayışa fazlasıyla hizmet etmektedir.

Trabzon'da komünist propagandanın en yoğun yaşandığı aylardan biri 1920 yılının Ağustos ayıdır. Çünkü bu tarih Bakü Kurultayı'ndan bir önceki aydır. Bu dönemde yoğun propaganda süreci yaşanmıştır. İstikbal Gazetesi Ağustos ayında "Bolşevik Programı" başlıklı bir tefrika yayımlayacaktır. Bu yazı dizisi okuyuculara şu şekilde duyurulmuştur:

Rus inkılab ve idare cedidesine dair müfit malumatı ihtiva eden yeni bir eserin tefriksına başlayacağız. Bu eser birkaç ay evvel Anadolu'ya bir seyahat yapan ve Türklerle yakından temaşa iden A. (Veribof?) eseri olup Rus inkılab ve vesiresi hazırası hakkında okuyanlara bir fikir ameli verecek gayet faydeli ve mücmel malumatı muhtevidir.²³⁴

25 Ağustos'ta yayımlanmaya başlanan bu program İstikbal'in 11 nüshasında kendine yer bulacaktır.²³⁵ Bu yazı dizisinin Ağustos ayında yayınlanması tesadüf

²³² Trabzon'da 1921 yılındaki 1 Mayıs kutlamasının detaylarını Mehmet Perinçek, Rusya Federasyonu Dış Politika Arşivi'nde (AVPRF) fond 132 liste 3 klasör 3 dosya 7 yaprak 147 nolu belgeye dayanarak aktarmıştır. Bkz: Mehmet Perinçek, "Trabzon'da Bir Mayıs", Aydınlik, 22 Şubat 2013

²³³ İstikbal, 25 Temmuz 1920, 158.

²³⁴ İstikbal, 18 Ağustos 1920, 165.

²³⁵ İstikbal'in 167 ile 183 sayılı nüshaları arasından on birinde yayınlanmıştır.

olmasa gerektir. Zira bu ay, şehirde Bolşevik propaganda en yoğun yaşandığı dönemdir. Dolayısıyla İstikbal Gazetesi'nin bu ortamdan etkilendiği açıktır. "Rus İnkılab ve İdare-i Cedidesi Muhariri" başlığı altında yayınlanan yazı dizisinde Bolşevizm'in tanımı yapılarak gelişimi anlatılmaya çalışılmıştır. Bolşevizm'in toplum içindeki faydaları ve hedefleri ilk yazıda şu şekilde ifade edilmiştir.²³⁶

Bolşevizm sermayenin tahakkümüne karşı isyanı kendisine maksat itmiştir. Bolşevizm bir sosyalist mektebinden başka bir şey değildir. Maksadı paranın ve sınıfın ictimaya teşkilat haziresinin tevlid eylemekte olduğu sui istimalatı men etmek ve şimdiye kadar yalnız parası olanlara inhisar eylemekte olan ilim ve feni bedayı sıhhat vesair gibi menafi medeniyeden en fakir tabakatı istifadeye ittirmek. İmkan dairesince mesud itmeye gayret eylemek ve birinin bila zahmet farih ve fuhur değerinin kan terle içerisinde gece gündüz çalıştığı halde aç ve çıplak kalmasına mani olmak istiyor. Şimdiye kadar biraz yakın hasta olunca kendisine en ivedi doktorla serveti sayesinde tedavi ittirebilir ve kendisine lazım olan ilaç her ne pahasına olur ise olsun tedarik ediyor. Bir fakir insana bu hususta el ayağı bağlıdır. Halbuki bir fakirin de temin sahtın neden sahib-i servetinki kadar haiz ehemmiyeti olmasın? Bolşevizm sıhhiye meselesinde herkesi müsaviade idiyor. Hasta olunca meccanen tedavi olmayı her şahıs için bir hak olarak tanıyor. Bolşevizm açık semada yıldırım gibi birdenbire meydana çıkmış bir şey değildir. Bu efkar tehat tazyik ve sefakatında bulunan beşeriyetin istihlası uğrunda bir çok asırlardan beri tezahur itmekte olan hareket ictimayanın neticesi takamüldür. Seksen sene evvel büyük sanayi şeklinde inkılab eylediği suretle bu fabrikalarda çok miktarda amale toplanmış ve bu suretle amele ve nam-ı diğerle(proleterya) sınıfı husule gelmiştir. Bunların elinde çalışmaktan başka hiç bir şey yok idi. Büyük servet eshabı bu suretlede sevk gendilerine iş istemeye mecbur olmuş olan nisanı işlederek servetlerini çoğaltmak ve amelenin mahsulesinin en büyük kısmını kendilerine saklayarak gündelik cihetini ihtiyar ittiler. İşte sosyalizm sermayenin hakim olmaya başladığı memleketlerde birden meydana çıktı aynı senelerde sosyalizmin babaları olan (Karl Marks ile Firederik Engels) meşhur malum olan sermaye nam kitabı neşr ittiler(...)

Yazıda Bolşevizm'in, toplumdaki adaletsizliğe sınıf ayrımına son vereceği iddia edilmektedir. Sağlık, eğitim gibi toplumun ihtiyacı olan temel hizmetlerden herkesin eşit şekilde faydalanabileceği vurgulanmaktadır. Bolşevizm'in işçi sınıfıyla kendiliğinden ortaya çıktığı değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu içerikte devam eden yazı dizisi on bir sayıda yayımlanmıştır.

İstikbal Gazetesi Bolşevizm yanlısı bir tefrika daha yayınladı. Gazetede yazı dizisinin duyurusu şu şekildedir: "Gelecek nüshadan itibaren Sovyet Rusya hükümeti kanunu esasıyesi tefrika suretiyle teşire başlayacağız, karilerimizin bu yeni tefrikadan pek istifade bulacaklar".²³⁷ Yazı dizisinin ilk tefrikaya göre daha etkisiz olduğu söylenebilir. Zira Sovyet kanunları gelişiminin Enternasyonal yapı içerisinde nasıl doğduğu özetlenmiştir. Oysa ilk yazı dizisinde Türk toplumunda yer edebilecek fakirlik temelindeki hak arayışı fikrinin Anadolu insanını daha çok etkilemesi düşünülebilir. İkinci tefrikanın yayımlanma tarihi de İstikbalin yayın politikasıyla çelişmektedir. Çünkü İstikbal Ekim

²³⁶ İstikbal, 25 Ağustos1920, 167.

²³⁷ İstikbal, 27 Ekim1920, 184.

ayıyla birlikte Bolşevizm'e karşı yayınlar yapmaya başlamıştır. Bu yazı ise Ekim ayında yayınlanmaya başlanmıştır.²³⁸ Burada dikkat çeken bir unsur da ikinci yazı dizisinin yarım bırakıldığıdır. Zira 7 Aralıkta yayımlanan yedinci tefrika sonunda devamı var dendiği halde bir daha tefrika ile ilgili yazı yayımlanmamıştır.²³⁹ Gazetenin yazı dizisine son vermesini Bolşevizm fikrine cephe almasıyla ilişkilendirmek güçlü bir ihtimaldir.

2.1.2 İstikbal Gazetesi'nin Bolşevizm'e Cephe Alması

İstikbal Gazetesi'nin Bolşevizm'e yaklaşımı (1920) Eylül ayının ikinci yarısıyla birlikte değişmiştir. Gazetede bu dönemden sonra çıkan yazılar Ruslarla ittifakın Türk siyaseti için yararlı olacağı, fakat Bolşevizm'i benimsemenin Türk toplum ve siyasi hayatına uygun olmadığı yönündedir. Ayrıca Mustafa Suphi ve onun nezdinde TKF'ye karşı Trabzon halkı bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Faik Ahmet'in Eylül ayındaki ilk eleştirel yazısı "Teşrihi Dava" başlığını taşıyordu. Yazı Türklerle Rusların siyasi olarak beraber hareket etmelerinin dış politikada özellikle İngiltere'ye karşı olumlu olacağı vurgulanmıştır. Fakat dış politikada bu çıkar birlikteliği için Bolşevik olmak zorunda olunmadığı vurgusu yapılmıştır. Faik Ahmet'in şu ifadeleri bu meyandadır.²⁴⁰

Ruslarla sırf siyasi sahada bir ittifak aktini taraftar olduğumuzu ve Ruslarla menfaatimizin bu noktadaki iştirakini şeddiye bir çok vesilelerle belirttik. Rusya yeni bir ruh ve zindeliğiyle taazzi ve teşekkül etmekte Bolşevik Rusya günden güne eski büyük Rusya'nın satret ve şukuhuna varid olacak kuvvet ve kudret izhar etmesi şark, garibin siyasi vaziyetini tamamen yeni bir kalba dökmüştür. Rus İngiliz rekebeti kademesi yeniden canlanmaya başlamıştır. Sovyet Rusya'nın yeni bir inkılap namıyla ortaya çıkması ve Avrupa'nın vaziyeti havzayı siyasiden memnun olmayan milletler bilhasssa şark milletlerine ve bütün müslümanlara vaad-i halas eylemesi İngiltere'yi elbette kuşkulandıracak mahiyettedir. İngiltere'nin baş vekili Anadolu'daki Yunan hareketinden bahsederken bu bir Türk Yunan meselesi değil hakikatte İngiliz-Rus muharebesidir demiştir. Loyd George bu sözleriyle hakikatın sadık bir tercümanı oluyordu. Bu hal ve şerait karşısında Türkün münferit ve sırf tesadüf tabi bir siyaset takip edemeyecekleri şüphesizdir. Rusların Türklerle siyaseten birleşmekten temin edeceği faydalar bütün şarkta bütün alemler İslamın ittifakı ve münaharetini kazanmış İngiltere'nin şarktaki mevkinin istihlat etmiş Türk rekabetinde temini zafer ve galebe etmeyi kolaylaştırmıştır olur. Biz bu düşüncelerle ki bidayetten beri ancak buna taraftar olduk bu çıkar yolu müdafaa ettik ve edeceğiz(...)

Görüldüğü gibi yazıda Türk-Rus siyasi birlikteliğinin özellikle İngiltere'yi zor durumda bırakacağı üzerinde durulmuştur ki bu doğru bir tespittir. Zira İngiltere'nin bu dönemde Kafkaslarda hakim olmak, Bakü petrollerini ele geçirmek gibi hedefleri bulunmaktaydı. Türkiye ile Sovyet Rusya devletlerinin dış politikada beraber hareket etmesi İngiltere'yi

²³⁸ Bu yazı dizisi İstikbal Gazetesi'nin 185 ile 196 nolu sayıları arasında yayınlanmış yedi nüshalık yazıdır. Bkz: İstikbal

²³⁹ İstikbal, 7 Aralık 1920, 196.

²⁴⁰ İstikbal, 19 Eylül 1920, 173.

zor duruma düşüreceği açıktır. Fakat bu siyasi birliktelik vurgusuna rağmen komünist ya da Bolşevik prensipleri benimsemeye hiç değinilmemesi Türk-Rus ilişkilerinin hangi düzeyde olması gerektiği konusunda verilen mesajdır. İlişkilerin yalnızca siyasi çıkarlar çerçevesinde kalması gerektiği vurgulanmaktadır.

İstikbal Gazetesi Ekim ayıyla birlikte Bolşevizm ve TKF'ye karşı yayın politikasını oldukça sertleştirmiştir. Bu dönemden itibaren yapılan yayınlarda Bolşevizm'in Türk toplum yapısına uygun olmadığı üzerinde ısrarla durulmuştur. 10 Ekim tarihinde İstikbal'de "Bolşevikler ve Bakü konferansı hakkında Hafız Mehmet Beyin beyanati" başlığı altına Hafız Mehmet Beyin görüşleri yayımlanır. Hafız Mehmet Bey, kongreye Trabzon temsilcisi olarak katılmıştır. Dönüşünde yazdığı bu yazı ile İstikbal nezdinde Trabzon kamuoyunu bilgilendirmeye çalışmıştır. Yazı şu şekildedir:²⁴¹

Avrupa kapitalist devletlerini yıkmaya program icabı katılan üçüncü Enternasyonal şark milletleri azm etmişti. Kongreye bütün şark milletleri ki çoğu müslümandı temsilci göndermiştir. Enver Paşa kongrede Mısır, Trablus, Tunus, Cezayir ve Hindistan ahalisinin murahhası olarak bulunuyordu. Şark milletleri Enver Paşaya ilan ettikleri teveccüh ve muhabbet gayri kabili tasvirdir. Bütün halk Enverin elini öpmek için yarışıyor. İngiltere aleyhine ilanı cihad ediliyor ve İngiltereye karşı harp etmekte olan Anadolu hükümeti bu gayeyi takip ettiği müddetçe üçüncü. Eternasyonalin vasi miyasta mazhar-ı muavenet olacağı esasen Moskova da taht-ı karara alınmış olduğu gibi Bakü'de dahi teyid edilmiştir. Bolşeviklik irfanları yüksek ve memleketleri fabrika ve büyük sanai müesseseleri vesaiti nakliye ile tekml etmiş ve emperyalizm militarizm kapitalizm devrelerini ikmal eylemiş milletlerin temini saadet ve refahı için düşünülen bir akidedir. Şu halde bizim gibi amelesi olmayan ve vesaiti nakliye ve fabrikadan mahrum bulunan ve büyük sermayedarlara malik olmayan milletlerde esasen komünizm sahai tatbiki yoktur. Komünizm dünyadan muharebeyi kaldırmak ve insanları tamamen musvi yaşatmak gayesi takip ettiğine göre bu gayeyi vusul için eshabı husumeti izah etmek zaruretindedir. Esasen yoksul bir memlekete komünizm girmesi aradaki kuvvetleri imha edeceğinden hulusi gayri mani olarak böyle bir tarihi ihtiya etmenin muhazirini üçüncü enternasyonel rüesasında düşünmekteydi. Her iki tarafın düşmanı bir olduğuna göre Bolşeviklerle müttefik yürümek ve fakat bu ittihatın siyasi sahadan harice çıkmamasını temine çalışmak menafi hayatiyemiz ve temini istiklalimiz muktezıyyatındadır. Bakü'de iştirakiyyun fırsatı bunlar Türkiye'de komünizm tatbiki için çalışıyorlar. Cemiyet içerisinde evvelden beri tanıdığım Mustafa Suphi yoldaş bu zatı mektepten beri tanıdığım gibi kendisiyle vekalet arkadaşlığım da vardır. Esasen zeka ve irfandan fazla hariç olan mumaileyhin bir hırsının bu kere kat kat tezayüf ettiğini gördüm. Etrafında olanların ekserisini takip ettikleri gaye ile kanaatkar olmaktan ziyade menfaat arkasında koşan kimseler olduğuna kaniim. Komünizm bizim memlekette tatlibinden tevellüt edecek olan akibetisizlerin takdirinize bırakıyorum. Mamafih bugünkü şekli idarenin doğru olmayıp işçi kısmı ahâliyenin terfisine kafil olacak bir program ve mutlak suretle hükümeti millie kaidesini kabul etmek lazım gelir itikadındayım(...)

Hafız Mehmet Bey, Rusya ile ittifak yapmanın dış politika için çok önemli olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Fakat bu ittifakın yalnızca siyasi ilişkilerde kalması gerektiğini dile getirmektedir. Yazıda komünizmin Anadolu'ya uygun olmadığı ve Anadolu'da

²⁴¹ İstikbal, 10 Ekim 1920, 179.

tatbikinin imkânsız olduğuna değinilmektedir. Bu duruma Anadolu'da fabrika, işçi sınıfı, büyük sermayedarlar gibi argümanların bulunmaması kanıt olarak gösterilmektedir ki bu tespit Anadolu için doğru bir değerlendirmedir. Zira sanayi devrimini gerçekleştirmeyen Osmanlı Devleti'nde işçi sınıfı oluşmamıştır; kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan yeni Türk Devleti de aynı karaktere sahiptir. Yazının vermeye çalıştığı bir önemli mesaj da Enver Paşa'nın kudretli komutan olarak vurgulanmasıdır. Buna karşın Mustafa Suphi ve arkadaşları menfaat peşinde koşan hırslı kişiler olarak tanıtılmıştır. Bu değerlendirmenin nedeni olarak Mustafa Suphi'nin Bakü Kongresi'nde Enver Paşa'yı eleştirmesi ve İttihatçıları tasfiye etme girişimi gösterilebilir. Hafız Mehmet Bey'in ittihatçı kimliği çok güçlüdür ve bu durum Mustafa Suphi'ye cephe alması için yeterli sebeptir.

Faik Ahmet Bey 13 Ekim'de Bolşevizm meselesiyle ilgili çok daha keskin bir yazı kaleme almıştır. "İstedüğimizi Bilelim" başlığı altındaki yazı şöyledir.²⁴²

Hepimizin maksadı bir olduğuna memleketin selamet ve rehasetinden başka bir düşüncemiz bulunmadığına nazaran bilhassa memleketin hayat ve mukadderatına talik eden meselelerde tenni ve basireti elden bırakmamak milli menfaatlerimiz noktasından zarfı anlaşılın herhangi bir işin iltizam eden ısrar göstermek hepimiz için bir vecibedir. Hesapsız kitapsız yürümeye memleket nam ve hesabına lüzumsuz curetlere tehlikeli tecrübe ve teşebbüslere kalkışmaya kimse selahiyetter değildir. Nazarlarımızı mümkün olduğu kadar serbest ve gem bulundurmalıyız. Ne istediğimizi hatta istemezden evvel bilmeliyiz. Komünizm prensiplerinin bağımsızlık yönünden uygulaması hususunda komünizmin Anadoluya ithali diğer her türlü tehlikesinden sarfı nazar bizi milli gayelerimizden ebediyen uzaklaştırarak bir akıbeta sürüklemiş bulunacaktır. Mukadderatımızı yabancı milletlerin eline vermemek kendi hukuk ve hürriyetimizi kendimiz istimal eylemek hakk-ı hukumranı siyasiyemize müdahale kabul etmemek mücadelemizin esas ve gayrı resmi teşkil etmekte olduğuna nazaran bütün ahval ve hareketimizden bu gayenin mantiki(?)düşünceleri hakim kılmak ve göstermek iktiza eder. Mevkimizin nezaketine ve bununla beraber ve ehemmiyetini de müdrük bulunmalıyız. Rusya şarkın müslüman milletlerini bizimle teşhis edeceğini mukareneti ittifadiye sayesinde kazanacağını hesap itmiyor değildir. Biz de bil muhakkak Rusya ile birlikte düşmanlarımıza karşı cihad-ı men faatımız iktizasında bulmaktayız. İki milleti siyaseten tarkib eden menfai mütakahikibinden ibarettir. Başka bir noktada iştirak aramaya ve vücuda getirmeye neden mecbur oluyoruz bilmem. Bolşevikliği dahilil kuvvetlenmesine yardım edecek bir vasıta gibi görmek ve göstermek isteyenlerde çok aldanyor. Bu mukavemeti dahiliyemizi yıkacaktır. Harici düşmanlara Anadolu yollarını açık bulundurmak neticesinide uğrayacaktır. Memleket vahdet değil tefrika ve muhuseme sokacaktır. Dahildeki hercümercin bu kanlı teşebbüsatin(?) neticesi ile haricin istilasını tahsilden başka ne olabilir. Bundan bizim kadar Rusyanın da mutazarır olacağını söylemek fazla olmaz. Hafız Mehmet beyin beyanatından bu cihetin 3. Enternesyonel ricaline nazarı dikkate alındığını öğreniyoruz ki bizim bundan(?)doğrusu kendi işimizi başkaları kadar düşünmediğimize veya düşünmek istemediğimize delalet itibariyle pek acı ve ağırdır. Yegane yol muvazaneyi gayb etmemek yanlış hesaplara kalkışmamak dur endişliğini göstermek lazım ve kafi(...)

Bu yazı Hafız Mehmet Bey'in ifadelerinin tamamlayıcısı gibidir. İki yazıda da verilen mesaj aynıdır. Rusya ile düşmanlara karşı ortak mücadele edilmesi, fakat Rusya'nın

²⁴² İstikbal, 13 Ekim 1920, 180.

rejimine karşı uzak durulması gerekliliği vurgulanmıştır. Bolşevizm'in Anadolu'ya ithalinin ülkeyi böleceği vurgulanarak Bolşevizm açık tehdit olarak gösterilmiştir. Bolşevizm, milli hedeflerden uzaklaşılmasına neden olacak unsur olarak tanımlanmıştır.

İlerleyen günlerde Faik Ahmet, “Yanlış Zehablar”(Yanlış Fikirler) başlığı altında iki nüshada çıkan bir yazı dizisi yayımlamıştır.²⁴³ Bu yazı Kafkas bölgesinden ele geçen bir gazete haberine karşı eleştirel yaklaşımla verilmiş cevap niteliği taşımaktadır. Ele geçen Kafkas gazetesinin haberi Trabzon Sovyet İstihbarat Heyeti Müdürü İstihaf Yoldaş tarafından kaleme alınmıştır. Makalede Anadolu ile ilgili yapılan yanlış değerlendirmeler şu şekilde sıralanmıştır:

Bizim inkılapçı dediğimiz Türkler hakiki manasıyla inkılapçı değiller. Yalnız bize karşı öyle görünmek isterler, bunlar sultanı kurtarmak için harp ediyorlar. Ahali devletlerin zulüm ve tazyiki altındadır. Türkler fukarayı kasibeye harpten sonra ıslahat yapılacağı vad ediyorlarsa da ahalinin şura hükümranlığına hahisi çoktur. Türkiye hükümrancıları ahalinin seviyesini göstererek inkılaba aleyhter bulunuyorlar. Rus inkılab haberlerini keyfiyen neşretmiyorlar(...)²⁴⁴

Anadolu coğrafyası için bu değerlendirmeleri yapan Sovyet İstihbarat Müdürünün ifadelerinin hemen akabinde İstikbal'de Faik Ahmet Bey'in cevabi yazısı yer almaktadır:

Biz Ruslara karşı memlekette ictimai bir inkılap yapmaya ne vaad etmiş ve nede hatırımızda geçirmişizdir. Rus inkılabı Rusya için bize nisbeten ictimai ihtiyaçları şeraiti hayatiyeleri tamamen bambaşka bir muhit için feyzaver olabilir. Kendi memleketimizde yapacak olduğumuz, yapmak ihtiyacını hisseylediğimiz ıslahat ise munhasıran bizi alakadar eylediğinden bu hususta hiç bir yabancı kimsenin hiçbir yabancı hükümet ve devletin müdahaleye söz söyleyip yol göstermeye hakkı ve selahiyeti olmaz. Mücadelemizin sebep ve manasında bunu anlatmaya kafidir. Bizde ahalinin yaşayışı köylü ve rençber tabakasının şeraiti hayatiyesi Rus köylüsünün proleterya hakimiyeti altındaki vaz ve mevkine nisbeten daha çok mesud ve yüksek olduğunu esasen ahkamı islamiye mutlak bir musavatı hukuk ve hürriyet emr eylemekte olup esasen ahkamı islamiye mutlak bir musavatı hukuk ve hürriyet emr eylemekte olup esasati idarenin de bu ahkam ve esasattan uzak bulunmadığını ve bulunmayacağını söylemekte iktifa edeceğimiz(...)²⁴⁵

Faik Ahmet Bey bu yazısında net bir şekilde Rusya'nın Türkiye'ye hiçbir müdahale ve etki hakkı olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca Türk köylüsünün, Rus köylüsünden çok daha rahat imkanlara sahip olduğunu vurgulayarak İslamiyet'in gereği hukuk, adalet gibi kavramların memleket idaresinin önemli unsurlarından olduğuna değinmiştir. Bu nedenle Türk köylü

²⁴³ İstikbal, 17 Şubat 1921, 228. ; İstikbal, 18 Şubat 1921, 229.

²⁴⁴ İstikbal, 17 Şubat 1921, 228.

²⁴⁵ İstikbal, 18 Şubat 1921, 228.

ve çiftçisinin Bolşevizm'e ihtiyacı olmadığını anlatmaya çalışmıştır. Faik Ahmet Bey ertesi gün yazısına şu şekilde devam etmiştir:²⁴⁶

Türkler sultanı kurtarmak için uğraşmakla bir nevi ittiham etmek isteyen İstihaf yoldaş bu sözlerle hükümdarların nüfuz ve vatvetini yıkmaya matuf olan Rus inkılabının tamamen zıddı bir hareketin Türkiyede meri hakim olduğunu anlatmak ve Türklerin zamanın inkılap fikirlerine pek itibar etmediklerini söylemek istiyor. Türkiye'de bütün hüküm ve nüfuzun kuvvet ve iktidarı siyasinin millete temerkün ettiğini, milletin mümessili olan kuvvetlerden başkalarında maddi hiçbir selahiyet-i hakimiye olmadığını bilmesi ve öğrenmesi lazım gelirdi ve takdir etmesi icab ederki Türk şekli idaresi tamamen hakimiyet ve saltanatı milliye esasına mustanittir. Teşkilat-ı Esasiye kanunuyla bu hakimiyet bu günki ihtiyaçlarımıza siyasi ve içtimai terbiyemize mizaç ve temayulatımıza göre halka doğru genişleyen mükemmel bir şeklini kabul ve tatbik etmiş oluruz ki bundan fazlası da bugün bizim işimize gelmez ve meydan verecek haricin istilasına açık kapı bulunduracak hiçbir inkılap taraftarlığı zihinlerimizde yer etmez. İstihaf yoldaş Türkler hakkında pek sathi kanaatler edinmiştir(...)

Bu yazıda Faik Ahmet Bey, Anadolu'daki hakimiyet ve nüfuzun milletin temsilcilerinde olduğunu, başka hiçbir kuvvetin buna etkide bulunamayacağını öğrenmesi lazım diyerek Rusya'nın Anadolu coğrafyasındaki siyasi rejim ihracı projesinin hatalı olduğunu ifade etmektedir.

Faik Ahmet Bey, İstikbal'de, komünizm tehlikesine karşı uyarıcı yazılarına devam ederek 1921'in Mayıs ayında bir yazı daha kaleme almıştır. Yazıda komünist propagandanın halkçılık ilkesini kullanarak Anadolu'daki faaliyetlerini temellendirmeye çalıştığını ifade etmiştir. "Hakikati Görelim" başlığı altında yayımlanan yazıda şu ifadeler yer almıştır:²⁴⁷

Anadolu şimdiye kadar birçok fikir cereyanlara sahne oldu. Bu cereyanların istihdat eylediği gaye memlekette ictimai ve idari bir yenilik ve değişiklik vucuda getirmek, cihan inkılabına muvazi onunla hem ahali bir hareket uyandırmak prensibi takip etmekten ibaretti. Bu cereyanların bir çok şekillere grip çıktıktan sonra büründüğü en son kisve halkçılık olmuştur. Bunda murad halk tabakasını idare ve hükümet başına geçirmek makineyi onların eline tevdi eylemek halkı kendi mukadderatına hakim kılmaktır. Komünizm ve Bolşevizm cereyanlarının memlekette tesadüf ettiği mukavemet halkçılığın bu cazip ve teşhirler telkini karşısında pekde kolaylıkla eriyiverdi. Halkçılık inkılabı memleketin reha ve selametini kafil hayati ve zaruri bir inkılap telakki edildi. Herkes inkılabın bir an evvel husule gelmesini, halka inilmesini hükümetin hemen halkın eline devir eylemeyi temenni eden bir kitlenin cezası oldu. Bu cereyanın memleketin her tarafına yayılmasına eski idarelerin halkı yabancı bir gözle görmesi halktan aldığı kuvvetlerini halkı ezmekte tecrübe etmesi velhasıl milleti kendinden(?) halkçılığın teleakkiyatına çok geniş ve müsmir bir saha açtı. Anadolu hareketi de bir halk hareketi olduğundan halkçılık siyasi ve ictimai manasıyla bir emri vaki şekline girmiştir. Şekli idarede halkçılık esasını kabul etmek ve halkı geniş bir mikyasta idareye teşvik etmek hiçbir surette ihmal edilebilir bir şey değildir. Halkın idaredeki alakasını genişletmek ve nihayet idareyi bütün bütün halkın eline bırakmak bir umde bir gaye olmalıdır. Ancak bu halkçılık fikir ve cereyanı gün geçtikçe

²⁴⁶ İstikbal, 18 Şubat 1921, 229.

²⁴⁷ İstikbal, 5 Mayıs 1921, 295.

esasındaki(?) ve samimiyeti lekedar edecek şekillere girerek menfaat ve ihtiras kaygılarıyla hedefinden ayrılarak nihayet memleketi memleketin vahdet ve ahengi tehdit edecek bir mecraya saptı daha doğrusu saptırıldı. Hariçten gelen propagandaların zehirli ifsadı memletin her tarafını yağmaya vasıta olmak maksadını taşıyanlar vardı. Halkçılık fikirleri maalesef bu kabil maskeli insanların bazı işçi alet-i şer ve ifsadı olmuştu. Halkçılıktan anlaşılman mana çokça tegayyure uğruyor ve uğratılmış olduğu ortadaki misallerden anlaşılıyor ve tehlikeli oyunlar oynamak istenildiği görülmekteydi. Memleket bu zamanda vahdet istiyor tenasüd istiyor(...)

Yazıdan anlaşıldığı gibi propagandacıların halkçılık fikirlerini kullanarak toplumu yönlendirmeye çalışmasını Faik Ahmet Bey şiddetle eleştirmektedir. Propagandacıların halkçılığı kullanarak toplumu “zehirlemeye” çalıştıklarını vurgulamıştır. Bu yazılar Faik Ahmet nezdinde İstikbal Gazetesi'nin yayın politikasının Bolşevizm'e karşı ne kadar sertleştiğinin de kanıtıdır.

2.1.3 İstikbal Gazetesi'ne Göre Mustafa Suphi Olayı

İstikbal Gazetesi Mustafa Suphi'nin Anadolu'ya gelişi ve sınır dışı edilmesini bir yazı ile okuyucularına duyurmuştur. Mustafa Suphi'ye karşı yapılan muamelede Yahya Kahya önemli bir aktördü, fakat Yahya Kahya'nın bu faaliyetinde Trabzon Muhafaza-i Hukuku Milliye Cemiyeti'nin de rol aldığı güçlü bir ihtimaldir. Yaptığı yayınlarla Trabzon Muhafaza-i Hukuku Milliye Cemiyeti'nin sesi olan gazete, Mustafa Suphi'nin Trabzon'a gelişini yaşanan olayları şu şekilde değerlendirmiştir:²⁴⁸

Bakü Seyyahları Geldiler Gittiler

Mahmut Şevket Paşa vakasında zi-medhal olmasından dolayı Sinop'a nefi edilmiş iken, oradan Rusya'ya geçerek Bakü'de müfrit Komünist Fırkası ser-amedaniyla teşrik ederek esaret ve suveri saire ile Rusya'da bulunan Türk zabitan ve efradından binlercesinin kurşuna dizilmesinde ve muhtelif vesilelerle Türk münevverlerinin ve zabitan ve ulamasının katli ve imhası vadisinde beyanatta bulunmuş olan Mustafa Suphi ve bazı kardeşlerinin ifnasında pek büyük bir rol oynamış ve memleket ve millete karşı emsalsiz fenalıkları sebk eylemiş olan bu hainleri Erzurumlular kabul eylememiş ve memleketi hemen terk eylemelerini tebliğ eylemişlerdir. İslam memleket ve zenginlerinden cebren ahz ve gasp edilmiş olan altınların ahenkdar sedalarıyla her şeyi unutan ve Rus kadınlarının muattar sineleri üzerinde gayş olan bu vatansızlar, görmüş oldukları tahkir ve istiskallere rağmen seyahatlerine devam ile Bayburt, Gümüşhane, Ardasa'da²⁴⁹ dahi aynı suretle tahkir ve serzenişe maruz kalmış ve Maçka'ya da gelmişlerdir. Cuma günü saat beş buçuk raddelerinde daha ilerilerde olduğu gibi halkın galeyana ve heyecanına ve türlü ihtimalata karşı hükümetten terfik eylediği bir müfreze muhafazası altında yola çıktıklarını haber alan Trabzon halkı, bütün esnaf, sanatkaran, kayıkçı ve hamal gibi sınıf ve mesleki muhtelif mensubini Alagos mevkiine toplanmış ve bu hainleri memlekete sokmayarak vaktiyle hazırlamış oldukları motora irkap ederek memleketten tard ve tebedi teemmül eylemişlerdir. Halbuki yolcular daha ilerilerde gördükleri tarz-ı kabulden istidlalen bir türlü Trabzon'a yaklaşmıyorlardı. Maçka ile Trabzon arasındaki mesafe ba-husus gelirken araba ile nihayet dört saatte kat edilirken ala turka saat on, on bir hatta on iki olduğu halde

²⁴⁸ İstikbal, 30 Ocak 1921, 212.

²⁴⁹ Ardasa Torulun eski adı. Bkz: Bilge Umar, **Karadeniz Kappodakia'sı(Pontus), Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi**, İstanbul: İnkılap Yayınları, 2000, s.132

gelemiyor, yetişemiyorlardı. Bundan halk ise büsbütün asabileşebiliyorlardı. Karanlık basmış ve halkın bir kısmı evlerine dönmüş olduğu sırada saat bire yakın muhafızları daha sonra arabalar gözüktü. Halkın asmana yükselen avaze-i gayz ve kini arasında arabalar mendirekteki iskeleye doğru sevk edilmiş ve Mustafa Suphi Rusya'dan beri sürükleyip refakatinde getirmekte olduğu bir Rus kadını ile başta olduğu halde birer ikişer arabalardan çıkarılarak motora bindirilmişlerdir. Hükümetin ve zabitanın bu babta itihaz eylediği tedabirin şayan-ı şükran ve memnuniyet olduğunu şuracıkta kaydetmekten geçemeyeceğiz. Bununla beraber halk bu adamlar yüzünden kaybedildiği evlat ve akraba ve hemşehrilerinin dağ-ı derunlarıyla müteellim olduğunu izhardan men-i nefis edememiş ve bilhassa motora bindirildikten sonra esaret suretiyle Bakü'ye geldikten sonra bu adamların her türlü işkence ve cefasını çekmiş ve bir garibe olarak vatandaşlarının verdiği idam kararından bir Rus yardımıyla kurtulmaya muvaffak olarak memleketine can atabilmiş olan Sami Efendi isminde birinin zaman ve mekan ve madde tayini suretiyle iskeleden bu seyyahların yüzlerine karşı serderlediği ithamat halkı büsbütün igzab eylemiştir. Şu hattı da kaydedelim ki, Trabzon halkının gösterdiği bu tezahürat son içtimai inkılap dusturları hakkında bir fikiri muhalefet ve itirazı havi değildir. Memleketimize bir çok Bolşevik ve hatta müfrit bile olsa komünistler gelmiş, geçmiş ve hatta oturmakta bulunmuştur. Bunlar hakkındaki misafirperverliğimize zerre kadar helal getirebilecek hiçbir hadise sebk eylememiştir. Mustafa Suphi ve rüfekaşının Bakü'de buldukları sırada Türkistan'dan, Sibiry'a'dan avdet eden Türk üsera-i askeri ve diğer teba-i Osmaniye haklarında suver-i muhtelif işe reva gördükleri tadiyah ve tecavüzat ve hatta bazı bigünahların sehpayı idama çıkarılmalarını vaktiyle vatanlarına ve binaenaleyh bu babda tabi baz ve kin hasil etmiş olan Trabzon halkı yine vakar ve sukuneti milliyesini muhafaza ederek tezahürat mezkurede bulunmuşlardır.

Yazıda önemli mesajlar verilmektedir. Mustafa Suphi ve ekibine gösterilen tepkinin nedeninin Rusya'da Türk askeri esirlerine ve Türk vatandaşlarına yaptıkları iddia edilen zulüm olduğu vurgulanmıştır. Binlerce kişinin kurşuna dizilmesi, günahsız bir sürü insanın öldürülmesinden Mustafa Suphi sorumlu tutulmuştur. Komünist propaganda karşısında Türk esirlerin zorluklar yaşadığı açıktır.²⁵⁰ Fakat binlerce Türk esiri bu nedenle öldürüldü demek de abartıdır. Gazete iddialarına devamla Sami²⁵¹ adlı esaretten yeni dönen bir kişinin anlattıklarının halkı galeyana getirdiğini yazmaktadır. Halkın tepkisinin Bolşeviklikten ziyade Mustafa Suphi'nin şahsına yönelik olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Zira "Daha önce çok komünist geldi, fakat misafirperverliğimize hanel getirmedi." denmektedir. Haberdeki en önemli ayrıntı da Mustafa Suphi ve ekibinin organize bir hareketle Trabzon'dan çıkartıldığının itiraf edilmesidir. Çünkü önceden hazırlanan motora bindirilerek gönderildiler ifadesi bunun delilidir. İstikbal'in haberi verme yönteminde Milli Mücadele liderlerini zor duruma düşürecek, Rusya ile ilişkileri

²⁵⁰ Ruslar tarafından Kafkas Cephesi'nde esir alınan Ziya Yergök ve silah arkadaşı Nuri Bey ile Anadolu'ya dönebilmek için Bakü'ye gediklerinde TKF yetkili Yusuf Kemal ile karşılaşılır (Bu kişinin TKF tarafından Trabzon'da örgütlenme kurmak için gönderilen Yusuf Kemal ile aynı kişi olma ihtimali yüksektir). Nuri Bey, Yusuf Kemal'in yanında Bolşevikliği eleştirince Ziya Yergök ve Nuri Bey Bakü'de hapse atılır. Bolşevikliği eleştirmenin cezasını hapse atılarak öderler. Bkz: Önal, a.g.e., s. 247-253

²⁵¹ Arslan bu kişinin Mustafa Suphi'nin heyetinde olup Maçka'da heyetten ayrılan kişi olabileceği kuvvetle muhtemeldir demektir. Bkz: Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 326

bozabilecek bir sunum söz konusu değildir. Olayın aktarımında, halkın tepkisiyle kendiliğinden olmuş gibi anlatım söz konusudur.

Tablo 3: İstikbal Gazetesi'ne göre Mustafa Suphi ile Trabzon'a gelenlerin listesi

1	Mustafa Suphi
2	Ethem Necad (İzmir maarif müdürü sabıkı)
3	Erzincanlı Aşçıoğlu Bahaddin(muallim)
4	Uşakta Kazım Hulusi
5	Sürmene'den Asu köyünden Kır Alioğlu Maksud
6	Cihangirli Hakkı(doktor)
7	Hayrettin(nefer)
8	Bandırma Manyas nahiyesinden Mehmed Ali bin Hakkı(topçu yüzbaşı) ²⁵²
9	İstanbulu Emin Şefik (mühendis)
10	Kadıköylü Tevfik bin Ahmet (tayıare yüzbaşı)
11	Manısalı Kazım bin Ali(ihtiyat zabiti)
12	Erzincan'dan Hatipoğlu Mehmet
13	İzmir'den Hacı Mustafa oğlu Mehmed
14	Kandıralı Cemil Nazmi bin İbrahim(elmalı beyi makam sabıkı)
15	Mustafa Suphi'nin refikası bir Rus kadın ²⁵³

Kaynak: İstikbal Gazetesi, 30 Ocak 1921, 212.

Mustafa Suphi'nin heyetinde bulunan Sürmeneli Kır Alioğlu Maksud'la ilgili Şubat 1921'de ailesi tarafından gazeteye verilen ilan "Aileleri de Kabul Etmiyor" başlığı altında bir haber İstikbal'de yayınlanmıştır²⁵⁴:

Aileleride kabul etmiyor
Kıralizade Hasan Tahsin²⁵⁵ ticarethanesinden varid olan varakayı(?) derc ideyoruz:

²⁵² Arslan bu ismin istikbalde yanlış yazıldığını doğrusunun Hakkı Bin Mehmed Ali olması gerektiğini kaydeder. Bkz: **Arslan Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 331

²⁵³ Goloğlu Mustafa Suphi'nin eşinin kayığa bindirilmediğini Kahyanın kapatması olduğunu yazıyor. Bkz: Goloğlu, Cumhuriyete doğru, s. 45

²⁵⁴ İstikbal, 1 Şubat 1921, 214.

²⁵⁵ Kıralizade Hasan Tahsin Sürmenin Asu köyündendir. Mustafa Suphi'nin Heyetiyle Anadolu'ya gelen Kırlioğlu Maksud'un akrabasıdır. Kıralizade Hasan Tahsin 1870'de doğmuş eğitimini Rusya'da tamamlamıştır. Ticari hayatta büyük servete sahip olmuştur. Kazım Karabekir Paşanın, Doğu Anadolu'da şehit yavruları için kurduğu okulun benzerini Hasan Tahsin 1920'de Sürmene'de kurdu. Karabekir Paşa'nın da yakın dostu olan Hasan Tahsin 1940'da vefat etmiştir. Bkz: Odabaşoğlu, a.g.e., s. 548

Trabzon'a gelen komünistler meyhanında bulunan Sürmeneli Kır Alioğlu Maksud'un ailesi nam ve lakabına izafe edilen isminin kendilerine olan karabet ve munasebeti hakkında sui zan hususunda izale etmiş olmak için merkur hakkında kanaat ve hissiyatımı ailem namına bervechi zır tavziha mecburiyeti gördüm merkur esasen yirmi seneden beri Rusya'da ve Türk'lükten milliyetten pek uzak bir halde imrazı hayat eylemekte ve peder ve ailesi tarafından merdud bulunmuş geçen sene usera meyhanında Trabzon'a gitmişede kendisine tevdi edilen bir emaneti yed-i zimmetine geçirerek Rusya'ya firar etmiştir. Şu surette merkurun Kır Alioğlu ailesiyle hiç bir munasebeti olmadığını ilanı rica eylerim efendim.

Görüldüğü gibi bu haberde Mustafa Suphi'nin heyetindeki Sürmeneli Kır Alioğlu Maksud, ailesi tarafından kabul görmeyen kişi olarak sunulmuştur. Haberin verilmiş şekli İstikbal Gazetesi'nin Mustafa Suphi ve ekibine karşı takip ettiği yayın politikasıyla da örtüşmekteydi. İstikbal Gazetesi 1920 Eylül ayına kadar Bolşevizm lehinde yayın yaparken, 1920 Eylül ayıyla birlikte Bolşevizm aleyhinde yayın politikası takip etmeye başlamıştı.

Tablo 4: İSTİKBAL GAZETESİ'NDEN HABERLER

İstikbal Gazetesi'nin Bolşevizm Lehinde Yazıları	İstikbal Gazetesi'nin Bolşevizm Aleyhinde Yazıları(1920 Eylül ayı ve sonrasındaki yazılar)
1-Bir Mayıs 2-Kızıl Ordunun Selamı 3-Bolşevik Programı(11 Nüsha yayımlandı) 4-Sovyet Hükümeti Kanun-ı Esasiesi(7 Nüsha yayımlandı ve yarım bırakıldı)	1-Teşrih-i Dava 2-Bolşevikler ve Bakü Konferansı Hakkında Hafız Bey'in Beyanatu 3-İstediğimizi Bilelim 4-Yanlış Zehablar(yanlış fikirler) 5-Hakikati Görelim 6-Bakü Seyyahları Geldiler Gittiler 7- Aileleride kabul etmiyor

Kaynak: İstikbal Gazetesi

2.2 Azeri Propagandacıların Kullanılması

Rusya; ajitasyon, propaganda, teşkilatlanma faaliyetleri için birçok unsur ve yöntemi kullanmıştır. Rusların propaganda aracı olarak kullandığı unsurlardan biri de Azeri propagandacılarıdır. Sovyet Rusya, Azerbaycan milli ordusunun direnişine rağmen 1920'de ülkeyi ele geçirmeyi başarmıştı.²⁵⁶ Sovyet Rusya'nın buradaki etkinliğı TBMM tarafından da desteklenmiştir. Zira İngilizlerin de Azerbaycan'da emelleri bulunmaktaydı. Türkiye iki cephe arasında kalmaktansa Azerbaycan'da yardım alabileceğı Rusya'nın varlığını tercih etmiştir. Rusya Azerbaycan'ı ele geçirdikten sonra ülkeyi hızla kendi

²⁵⁶ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkası Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s.125

güdümüne alarak teşkilatlanma faaliyetlerine girişmiştir. Ülkedeki Azerilerden bir grup Rusya etkisiyle Bolşevizm'i benimsemiş diğer grup ise Bolşevizm'i reddetmiştir ki, bu Azerbaycanlıların ülkelerinde yaşam hakkı yoktur. Bu iki gruba mensup Azeriler farklı amaçlarla da Trabzon ve çevre şehirlere gelmişlerdir. Birinci grup Bolşevizm propaganda amacı için gelirken diğer Azeri grup ise mülteci olarak hayatta kalmak için gelmişlerdir.

Sovyet Rusya, Azeri propagandacıları Anadolu'da komünizm rejimini yaymak için kullanmıştır. Özellikle TKF'nin çalışma merkezi olarak Bakü'yü seçmesi, faaliyetlerin daha sistemli hale gelmesini sağlamıştır. Doğu Karadeniz özelde Trabzon bölgesi yoğun şekilde Azeri propagandacı faaliyetlerine maruz kalmıştır. Tiflis ya da Novorossiysk gibi limanlara ulaşan Azeriler Batum yoluyla Trabzon'a gelmişlerdir. Trabzon vilayetiyle yapılan yazışmalarda bununla ilgili belgeler bulunmaktadır. Üçüncü Kafkas Kumandanı Nuri Bey, Trabzon Vilayetine çektiği telgrafta Azerbaycan'dan Batum'a gelen Türk komünistlerinin oradaki Müslümanları komünist yapmak için çalıştığını belirtmişti.²⁵⁷ Rize Mutasarrıfı Eşref Bey ise Trabzon vilayetine yazdığı 21 Haziran 1921 tarihli raporda: Batum cemiyetinin faaliyetlerini genişlettiğini, ülkeye birçok komünist yanında Azerbaycanlı propagandacı kadın istihbarat memurlarının gönderilmekte olduğu bilgisini paylaşarak gerekli takibatın yapılması gerektiğini vurgulamıştır.²⁵⁸ Azeri propagandacıların kullanılmasının Bolşevizm'in Trabzon'da yayılmasına hizmet edeceği açıktır. Zira Anadolu insanı ile aynı dil ve kültür geleneğini paylaşan Azerilerin Trabzon ve çevresinde Rus propagandacıları nazaran daha kolay hareket edeceği açıktır.

Milli Mücadele döneminde Trabzon'a mülteci olarak anti Bolşevik Azeriler gelmiştir. Bolşevizm aleyhinde olan bu kişiler ülkelerinin komünist rejimin hâkimiyetine girmesi nedeniyle Anadolu'ya sığındılar. Trabzon Vilayeti'yle yapılan yazışmalarda Azeri mülteciler ve onlara karşı uygulanacak muamelelere dair belgelere rastlanmaktadır. Kâzım Karabekir Paşa, 10 Mayıs 1921'de Trabzon Vilayeti'ne yazdığı emirde Azeri mültecilerin Bolşevik olmadıkları için memlekete dönemediklerini bu kişilerin Kars civarına kadar gelerek Azerbaycan'daki işlerini takip edebileceklerini zannettiklerini belirtmektedir. Kâzım Karabekir Paşa, Kars'a gelmekten hiçbir istifade elde edemeyen bu mültecilerin Bayburt'tan daha doğuya geçirilmemesini istemiştir. Zira Kars ve havalisindeki

²⁵⁷Çapa ve Usta, a.g.e., s. 118

²⁵⁸Çapa ve Usta, a.g.e., s.148

imkansızlıklar nedeniyle istihdamın zor olduğunu belirtmiştir.²⁵⁹ Kâzım Karabekir Paşa'nın 15 Mayıs 1921 tarihli Trabzon'a yazdığı başka bir raporda bu istek yinelenmektedir. Azerbaycanlıların işsizlikten köylere gittikleri, izin verilmedikçe sivil ve asker hiçbir Azeri'nin Trabzon-Bayburt-Erzincan hattının doğusuna geçmesine müsaade edilmemesi istenmekteydi, Trabzon'da bu hattı geçmek isteyenlere vesika verilmemesi emredilmektedir.²⁶⁰ Görüldüğü gibi Trabzon şehri kendisine yakın olan bu kardeş coğrafyadan Milli Mücadele döneminde dahi etkilenmiştir. Bir grup Azeri, propaganda amacıyla gelirken, mülteci Azeriler hayatta kalmak için Trabzon'a gelmek zorunda kalmışlardır.

2.3 Esir Türk Askerlerinin Kullanılması

Orta Asya'nın muhtelif yerlerinde ve I. Dünya Savaşı'nda esir edilmiş Türk askerleriyle yine bu coğrafyanın Türk halkı Çarlık rejimi tarafından tutsak edilmişti. Bu nedenle Orta Asya'da Türk esir sayısı oldukça fazlaydı.²⁶¹ Sovyet Rusya, esir Türk askerleri ve sivil halktan birlikler kurarak oluşturduğu kuvvetleri bazı cephelerde Sovyet düşmanlarına karşı mücadele etmeye zorlamıştır. Hatta Mustafa Suphi de Mayıs 1918'de Türk esirlerle beraber Çekoslovakya askerlerine karşı savaşmıştır.²⁶² Bakü'ye gelen Mustafa Suphi, tıpkı Rusya'nın kurduğu birlikler gibi esir Türk askerlerinden Kızıl Alay'ı kurmuştur. Kızıl Alayın oluşturulmasındaki temel amaç hem Türkiye'yi işgal eden emperyalistlere karşı mücadele etmek hem de Türkiye'ye komünist rejimini yerleştirmede bu ordunun rol oynamasını sağlamaktı. Alaya katılan Türk esir zabıtlarının ise tek amacı vardı; o da yıllarca uzak kaldıkları memleketlerine dönebilmektir. Türk Kızıl Alay'ının sayısı kısa sürede 700'e çıkmıştır. Alayın 14 Ekim 1920'de Nahcivan üzerinden Türkiye'ye gelmesi planlanmıştı. Fakat Ermeni ordusu tarafından önü kesilen Kızıl Alay altmış kadar ölü ve yaralı zayıf vererek Bakü'ye dönmek zorunda kaldı.²⁶³

Sovyet Rusya, Sibirya'dan ve ülkenin farklı noktalarından getirdiği esirleri Türkistan Cephesi Başkomutanlığı aracılığıyla Bakü'ye getirmişti.²⁶⁴ Kâzım Karabekir

²⁵⁹ Çapa ve Usta, a.g.e., s.116

²⁶⁰ Çapa ve Usta, a.g.e., s. 114

²⁶¹ Ayrıntı için bkz: Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1948, s. 421-429

²⁶² Bayur, Mustafa Suphi ve Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Baş Dışarda Akımlar", s. 593

²⁶³ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkası Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 123

²⁶⁴ Bayur, Mustafa Suphi ve Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Baş Dışarda Akımlar", s. 599

Paşa tarafından Bakü Kongresi'ne katılmak üzere Bakü'ye gönderilen Arif Bey, verdiği raporda Bakü'ye gelen esirlerin Kızıl Alay'a zorla ve tehditle dâhil edildiklerini bunun esirlere bir hakaret olduğunu ve bunların komünistlik fikriyle terbiye edilmeye çalışıldığını belirtmekteydi. Kızıl Alay'a dâhil olmayan esirlerin ise ölüme ve sefalete mahkûm edildiğini ifade etmişti.²⁶⁵ Nitekim Mustafa Suphi Trabzon'a geldiğinde ona gösterilen tepkinin sebebi olarak İstikbal Gazetesi'nde, Türk esirlerine yapılan kötü muamele sebep olarak gösterilmiştir.²⁶⁶

Türk Kızıl Alay'ı, Anadolu'ya ancak Mustafa Suphi'nin ölümünden sonra gelebilmiştir. Kızıl Alay, Anadolu'ya 1921 Mart'ında gelmiştir. Bu kuvvet 265 asker, 19 subaydan oluşmaktaydı.²⁶⁷ Bu birliği, Moskova'ya elçi olarak gönderilen Ali Fuat Paşa, Rusya'ya giderken Bakü'de görme fırsatını bulmuştur. Birlik hakkında arkadaşlarına şu tespiti yapmıştır: “Göreceksiniz, bu asker kardeşlerimizin hiçbiri Bolşevik olmamıştır. Bunlar fırsat bulurlarsa anavatanda diğer kahraman arkadaşları gibi düşmanla vuruşacak ve muvaffak olacaktır.” Cebesoy bu tespiti yaptıktan sonra tahmininde yanılmadığını Anadolu'ya geçen bu birliğin tamamının Kurtuluş Savaşı sonuna kadar kahramanca savaştığını ve bir çoğunun şehit olduğu bilgisini vermiştir.²⁶⁸

Ruslar Türk esirlerini komünist yapmak için planlı çalışmalar yapmıştır. Özellikle TKF aracılığıyla komünist kurslar açılarak, esirlere komünist terbiye verilmeye çalışılmıştır.²⁶⁹ Türk esirleri, propaganda amacıyla Anadolu'ya gönderilmek üzere hazırlandığı gibi önemli bir kısmı da Rus birlikleri içerisinde görev almak zorunda kalmışlardır. Üçüncü Kafkas Kumandanı Nuri Bey 30 Mart 1921'de Trabzon Vilayeti, Rize ve Giresun mutasarrıflıklarına yazdığı istihbarat bilgisinde Batum'a gelen Rusların 274. Alayında Trabzon ve Rize çevresinden komünist terbiye görmüş 34 Müslüman Bolşevik askerin bulunduğunu bunların Türkiye'ye propaganda yapmak amacıyla gönderileceklerini bildirmiştir. Ayrıca bu askerlerin kayıkçılara propaganda yaptığını “Cahil adamların nereye gittiğini bilmediğini, memleketimizin birliğini bozacak bu propagandacılar karadan veya sahil kısımdan gönderilecek.” şeklinde belirterek tedbir

²⁶⁵ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkası Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 125

²⁶⁶ İstikbal, 30 Ocak 1921, Sayı: 212.

²⁶⁷ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkası Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 361

²⁶⁸ Cebesoy, a.g.e., s.163

²⁶⁹ Çapa ve Usta, a.g.e., s.164

alınmasını istemektedir.²⁷⁰ Rusların 274. Alayıyla ilgili bir belge de, Kâzım Karabekir Paşa tarafından Trabzon vilayetine yazılmıştır. Belgede aynı konuya değinilmiştir. Karabekir Paşa 8 Mayıs 1921 tarihli belgede bu alayda Trabzonlu ve Rizeli olmak üzere 30 Türk askeri bulunduğunu bunların Batum'a gelen Müslüman kayıkçılarına propaganda yaptıklarının haber alındığını bildirmiştir. Sovyet Rusya emrindeki 274. Alayda ne kadar Türk'ün olduğu, bunların faaliyetleri ve sınır kuvvetlerimizle ilişkileri Trabzon Vilayeti'ne sorulmaktadır.²⁷¹ Bu yazışmalar, Rusların, Türk askeri esirlerini birer propaganda aracı olarak kullanma gayretinin delilidir. Milli Mücadele'ye gönül veren askeri ve siyasi idareciler bu konuyu yakından takip ederek propaganda faaliyetlerini kontrol altında tutmaya çalışmışlardır.

2.4 Bayan Propagandacıların Kullanılması

Sovyet Rusya aracılığıyla gerçekleşen propagandanın hedef kitlelerinden biri de bayanlardır. Rusya'nın bayanlar üzerindeki politikası iki temel üzerine oturtulabilir. Birincisi, onları komünist yapmak; ikincisi propagandacı olarak bayanları kullanmaktır. TKF'nin 10-16 Eylül 1920 tarihleri arasında birinci kongresi gerçekleşmiş. Kongrenin dördüncü oturumunda Türkiye Kadınlık Hareketi başlığı altında önemli kararlar almıştır. Kongreye Trabzon bayanlarını ²⁷² temsilen Remziye ve Nebahat adlı iki kişi katılabilmıştır.²⁷³ Kongrede konuşma yapan Naciye Hanım, Türk kadınına kurtarmak için TKF kadın teşkilatının kurulması gerektiğine değinmiştir. Bu kongrede kadınlarla ilgili 4 maddelik öneri kabul edilir. Bu dört madde içeriğinde: kadın erkek farklılıklarını ortadan kaldırarak hukuk ve diğer konularda birlik oluşturmak, ayrıca erkeklerin ayrıcalıklı olduğu meselelerde kadınların da aynı haklardan istifadesini sağlamak gibi ilkeler kabul edilmiştir.²⁷⁴

²⁷⁰ Çapa ve Usta, a.g.e., s.74

²⁷¹ Çapa ve Usta, a.g.e., s.108

²⁷²Tüstav Arşivi'nde; TKF'nin Birinci Kongresine katılacak kişilere ait belgede, Trabzon Kadınlar Çalıştırma Cemiyeti adına kongrede temsil yetkisi Remziye, Nebahat ve Naciye adlı kişilere verilmiştir. Bkz: Tüstav Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge No: 323; Belge aslı için bkz: Ek-4; Belgede ismi geçen Naciye Yoldaş'ın, Tüstav Arşivindeki başka bir vasıkada Trabzon'dan kongreye katılanlar listesinde ismi bulunmamaktadır. Bkz: **Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi(TKP Kuruluş Kongresi)Tutanaklar Belgeler**, s.229; Fakat kongrede konuşma yapan Naciye Yoldaş adlı kişi Türkiye'den kongreye katılmıştır. Bkz: Arslan, **Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 153; Bu durum, Naciye Hanım'ın Trabzon'dan kongreye iştirak ettiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

²⁷³**Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi(TKP Kuruluş Kongresi)Tutanaklar Belgeler**, s.229

²⁷⁴ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s. 236

Kongrede kadın-erkek eşitliğinin ancak komünizm altında gerçekleşebileceği yönünde mesaj verilmiştir. Kongrenin altıncı toplantısında konuşma yapan İdris Yoldaş Trabzonlu olduğunu söyleyerek Trabzon'daki bayanlar hakkında şu değerlendirmelerde bulunur: Köydeki bayanların, şehirdekilere göre daha serbest olduğunu silah dahi kullanabildiklerini; fakat şehirdeki bayanların evlerde kapalı bir hayat yaşadıklarını belirtmektedir. Kadınların açılmasıyla ilgili toplumda ön yargı olduğunu kıtlık savaş gibi birçok olumsuzluğun bu nedenle olduğuna inanıldığını belirtmektedir. İdris Yoldaş konuşmasını “Türkiye Komünist Fırkası her şeyden evvel Türkiye kadını kurtarmak için bir Türkiye Komünist Kadın Teşkilatı vücuda getirmeye çalışmalıdır. Yaşasın kadın ve erkeği hayatın bütün yollarında birleştiren kızıl güneş, yaşasın Türkiye Komünist Fırkası.” ifadeleriyle bitirmiştir.²⁷⁵ Kongreden sonra TKF, bayanlar üzerinde de propaganda yapmaya çalışmıştır. Bayanlar üzerinde propaganda yapılmaya çalışılan yerlerden biri de Trabzon'dur.

Trabzon Vilayeti'yle yapılan yazışmalarda bayanlar üzerinde yapılmaya çalışılan propaganda faaliyetleri gözlenebilmektedir. Trabzon Vilayetinden 1921 Nisan tarihinde Dahiliye ve Hariciye vekaletlerine çekilen telgrafta Rusya'nın Trabzon konsolosluğu kapısında ilan panosunda propaganda amaçlı yayınlar yapıldığı bildirildikten sonra bu ilan detayları şu şekilde anlatılmıştır: Tiflis'te Kadın Kongresi'nin İbrahim Begimof tarafından gerçekleştirildiği ve bu kişinin nutkunda uzun uzadıya bahsedildiği, kadınların maruz kaldıkları esaret anlatılmıştır. Ayrıca Müslüman kadınların esaretine değinildikten sonra “Şark kadınları peçelerini kaldırarak Gürcü, Ermeni, Rus kadınlardan yardım alabileceklerini, Müslüman kadınları hür yaşatmak için sizinle beraber çalışacağız.” ifadelerini içeren yazının yayımlandığı belirtilmiştir.²⁷⁶ Yazının içeriği göstermektedir ki Trabzon'da bayanlar üzerinde propaganda yapılmaya çalışılmaktadır. Bayanların yaşadığı sözde esaretin komünist anlayışın gelmesiyle ortadan kalkacağı vurgusu yapılmıştır.

Trabzon'a, propaganda için Azeri bayan propagandacılar da gönderilmiştir. Nitekim Rize Mutasarrıfı Eşref Bey tarafından Trabzon Vilayeti'ne yazılan istihbarat bilgisinde Azerbaycanlı bayan istihbarat memurlarının propaganda için Trabzon'a

²⁷⁵ Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi(TKP Kuruluş Kongresi)Tutanaklar Belgeler, s. 196

²⁷⁶Çapa ve Usta, a.g.e., s.152

gönderilmekte olduğu bilgisi paylaşılmıştı. ²⁷⁷ Muhtemeldir ki gelecek bayan propagandacıların başlıca etki etmeye çalışacakları kitle Trabzon'un bayan nüfusu olacaktır. O dönemin kapalı toplum yapısı düşünüldüğünde komünist propagandacılar için bayan kitlesi özellikle kazanılması gerekli alan olarak görülmektedir. Tüm bunlar gösteriyor ki propaganda unsuru olarak bayanlar dahi kullanılmıştır. Ayrıca komünist propagandanın bayan kitle içinde etkili olması başlıca hedeflerden biridir.

2.5 Ticari Aktiviteler Yoluyla Yapılan Propagandalar

Propagandacılar; Bolşevik propagandaya karşı tedbirler alınmaya başlandığında bu tedbirler karşısında, amaçlarını gizleyerek faaliyetlerini sürdürmeye çalışmışlardır. Propagandacılar, Anadolu'ya tüccar görüntüsü altında gelerek faaliyetlerini sürdürmeye çalışmışlardır. Trabzon Vilayeti'yle yapılan yazışmalarda propagandacıların değişik isim ve şekillerde geleceği vurgusu yapılmıştır. Nitekim Komintern arşivindeki belgede: propagandacıların tüccar gibi hareket ederek yumurta, deri almak bahanesiyle köylere kadar ulaşım faaliyetinde bulunabilecekleri belirtilmiştir.²⁷⁸ Komünist propagandacılar açık faaliyetlerden kaçınarak hareket etmeye çalışmışlardır.

Propagandacıların faaliyetleri vilayet idaresince engellenmeye çalışılmıştır. Üçüncü Kafkas Kumandanı Vekili Seyfi Bey, Trabzon Vilayetine yazdığı raporunda Şark Cephesi Kumandanlığı'nın şu emrini vurgulamaktadır: Memleket dahilinde, Rusya'nın ya da Kızıl Ordu Kumandanlığı'nın resmi vesikasını taşıyan sefir, konsolos, irtibat zabiti, kurye gibi resmi kişiler girebilir. Bunların dışında kalan kimseler memleket dahiline alınmamalı, özellikle ticaret için memleket dahiline kimse geçirilmemelidir. Çünkü Rusların başlıca amacı propaganda yapmaktır.²⁷⁹ Şüphesiz böyle radikal bir emir verilmesine, ancak propaganda faaliyetlerini engellemek sebep olarak gösterilebilir. Özellikle emirdeki ticaret vurgusu propagandanın tüccar görüntüsü altında yapıldığına işaret etmektedir. Sovyet Rusya'nın ticaret dahil olmak üzere propaganda için birçok argümanı kullanması propaganda faaliyetlerinin ne kadar yoğun yaşandığı ve bu amaca ne kadar ehemmiyet verildiğinin kanıtıdır.

²⁷⁷ Çapa ve Usta, a.g.e., s.148

²⁷⁸ **Dönüş Belgeleri 2**, s. 69

²⁷⁹ Çapa ve Usta, a.g.e., s. 144

2.6 Gençlerin Kullanılması

Komünist propagandanın hedef kitlelerinden biri de gençlerdir. Gençliğin heyecanlı, dinamik yapısının komünist faaliyetlere güç katacağı aşikardır. Nitekim 1919 yılında Berlin’de komünist gençlik Enternasyonal’i kurulmuştur.²⁸⁰ Bu oluşum dünyadaki komünist gençlik hareketlerini yönlendirmek amacı taşımaktaydı. TKF’nin Birinci Kongresi’nde, Enternasyonal adına tebrik konuşması yapan Bridman Yoldaş, Türk gençliği ile ilgili yorumunda, gençlerin Anadolu işgalcilerine karşı verdiği mücadeleyi överek Türkiye’de gençler birliği teşkilatı kurulması gerektiğini vurgulamıştır.²⁸¹ Enternasyonal politikalarının önemli takipçilerinden olan Mustafa Suphi bu çağrıyla yerine getirecektir.

Mustafa Suphi 1920 de Bakü’de yaptığı konuşmasında gençliği iki şekilde sınıflandırmıştır. “Biri zulme tahammül eden zavallı gençler, diğeri uyanık fikirli, serbest gençlerdir. Zulme haksızlığa karşı koymayanların yaşı ne kadar genç olursa olsun gençlik sınırının parçası sayılmayacağını bu kişilerin gönülleri kurmuş beyinleri paslanmış” olduğu yorumunu yaparak gençliğin hem yaşta hem başta olması gerektiğini vurgulamıştır.²⁸² Gençliğin dinamik gücünden faydalanmak isteyen Mustafa Suphi’nin başkanlığıyla Bakü’de 20 Eylül 1920 tarihinde Türkiye Komünist Gençler Birliği Teşkilatı(TKGB) kurulmuştur. TKGB İstanbul’da başarılı teşkilatlanma faaliyeti gerçekleştirmiştir.²⁸³ TKGB üyelerinden Abdülkadir Yoldaş adlı kişi ise Trabzon’da faaliyette bulunmaya çalışmıştır. Abdülkadir Yoldaş 1 Ekim 1921 tarihli raporunda: Trabzon’da hiçbir komünist teşkilat bulunmadığını yalnız İdman Ocağı²⁸⁴ adında gençler teşkilatı olduğunu belirtmiştir. Bu teşkilatta birkaç kez bulunan Abdülkadir Yoldaş Trabzonlu gençler arasında komünizm hususunda çalışanların mevcut olduğuna, konferans vermek için karar verildiği halde maddi imkansızlık nedeniyle bunun gerçekleşmediğine değinmiştir. Abdülkadir Yoldaş ayrıca şehirde etkin olan yalnızca Müdafaa-i Milliyeciler

²⁸⁰ **Haziran- Eylül 1920 Türkiye İştirakiyun Teşkilatı**, s. 352

²⁸¹ **Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi(TKP Kuruluş Kongresi)Tutanaklar Belgeler**, s.190

²⁸² **Mustafa Suphi ve Yoldaşları**, s. 70

²⁸³ TKGB’nin İstanbuldaki hücre örgütlenmesi ve üye miktarı için bkz: Akbulut ve Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu’ndan(Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisine 1919-1926**, s. 339

²⁸⁴ Trabzon şehrinin spor tarihinde önemli yeri olan İdman Ocağı, İdman Grubu kulübü ile 1921 yılında kurulmuştur. Bu konuda geniş bilgi için bkz: Hikmet Öksüz ve diğerleri, **Trabzon’da Spor**, İstanbul: Seçil Ofset, 2011, Cilt 1

tarafından açılan kulüp olduğunu belirtmiştir.²⁸⁵ Komünist propaganda bu rapordan anlaşılacağı üzere Trabzonlu gençler üzerinde başarılı örgütlenme gerçekleştirememiştir.

Trabzon gençliğinin dinamik yapısı komünist propaganda için önemli çalışma alanıdır. 1923 yılında gençliğin dinamik yapısını ortaya koyan cumhuriyet tarihinin ilk öğrenci boykotu gerçekleşti.²⁸⁶ Türkiye genelinde gerçekleşen boykot, Trabzon'da üç gün sürdü. Trabzon'daki boykotun önde gelen isimlerinden biri de Zeki Baştımar'dır.²⁸⁷ Üç gün süren boykot esnasında okulda yatılı kalan öğrenciler dersleri girmedikleri gibi okulu da terk etmişlerdir. Öğrencilerin birçoğu şehir dışından gelmiş olduklarından okuldan ayrıldıklarında şehirdeki kahvehane ve otelere sığınmışlardır. Kahkaha Gazetesi sahibi Esat Ömer'de bu öğrencilerin yiyecek ve diğer ihtiyaçları için halk ve esnaftan para yardımı toplanması için kampanya başlatmıştır. Üç gün süren boykotta Esat Ömer'le Zeki Baştımar arasında ilişki gelişmiştir. Bu ilişki Zeki Baştımar'ın fikriyatının komünizm yönünde gelişmesine etki ettiği kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Zeki Baştımar Trabzon Öğretmen Okulunda hücre örgütlenmesi gerçekleştirerek komünizm ideali doğrultusunda çalışmıştır.²⁸⁸ Takrir-ı Sükûn kanunuyla Bolşevik faaliyetler güçleşince TKP'nin Trabzon Şubesi Zeki Baştımar'ı öğrenimini sürdürmesi için Tiflis'e yolladı.²⁸⁹ Zeki Baştımar Rusya İlimler Akademisinde tahsiline devam etmiş yurda döndüğünde yargılanmış, serbest kalmış tekrar yurt dışına kaçmıştır. Daha sonra Zeki Baştımar, Yakup Demir kod adıyla TKP genel sekreterliğine kadar yükselmiştir.²⁹⁰ Milli Mücadele döneminin genç kuşağından Zeki Baştımar aktif yaşamıyla Türk sosyalist hareketi içerisinde kendine önemli yer edinebilmişti.

²⁸⁵ **Dönüş Belgeleri-2**, s. 166

²⁸⁶ 1923 yılında öğretmen okulları 4 yıldan 5 yıla çıkartılınca Çapa Öğretmen Okulu önderliğinde mevcut 14 öğretmen okulunda ortak bir boykot yapıldı. Bkz: Mehmet Bilgin, "Trabzon'da Basın Tarihine Katkı," **Müteferrika**, 1994, sayı 4, s.28; Resmi müracaatlardan bir sonuç alamayan Trabzon Öğretmen Okulu da 22 Kasım 1924'de boykot kararı aldı. Bkz: Veysel Usta, a.g.m.,s. 63

²⁸⁷ Zeki Baştımar, Sürmene'nin Baştımar köyünde doğmuştur ve Hacıyakupoğulları ailesindedir. İlk okula devam ederken babasını yitiren Zeki Baştımar daha sonra Trabzon Öğretmen Okuluna kaydedilmiştir Mehmet Bilgin s. 28; Zeki Baştımar çalışkanlığı sayesinde okul müdürünün dikkatini çeker. Okul müdürü Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, Zeki Baştımar'ı kütüphane memurluğuna atamış bu memurluk sırasında Rusçayı öğrenmiştir. Bkz: Usta, "Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Bolşevik Bir Aydın", **Kıyı Kültür Sanat Dergisi**, 2007 Mart/Nisan, s. 35

²⁸⁸ Usta, Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Bolşevik Bir Aydın, s. 35

²⁸⁹ Usta, Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Bolşevik Bir Aydın, s.35

²⁹⁰ Bilgin, a.g.m., s. 30

2.7 TBMM Hükümeti'nin Bolşevizm'e Karşı Yürüttüğü Stratejiler

1920 yılı içerisinde kurulan ve Türkiye'de Bolşevizm'i yaymaya yönelik birçok oluşum kurulmuştur. Bunların bazıları şunlardır: Yeşil Ordu, Gizli Türkiye Komünist Partisi, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, Halk Zümresi, Türkiye komünist Fırkasıdır.²⁹¹ Bu oluşumlar dolaylı ya da doğrudan Sovyet Rusya'nın etki ve denetimi altındadır. Sovyet Rusya bu oluşumlarla Anadolu'da komünist devrimi hedeflemiştir. Bu oluşumlar Anadolu'daki siyasi ve ideolojik mücadelenin araçlarıdır. Siyasi mücadele iki taraflıydı. Bir tarafı Lenin, Çiçerin gibi Sovyet devrimcilere diğer tarafı Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa gibi Milli Mücadelenin lider kadrolarına dayanmaktaydı. Milli Mücadele'nin yönetici kadrosu Sovyet yardımına ihtiyaç duyulan bu hassas dönemde Bolşevik propagandayı etkisiz hale getirmeyi başarmıştır. TBMM Hükümeti'nin Rusya'ya bakışında diplomasi ile ideoloji birbirinden ayrı tutulmuştur. Siyasi manevralarla iyi yönetilen bu süreçte özellikle Mustafa Kemal Paşa ve Kâzım Karabekir Paşa'nın takip ettikleri stratejiler başarının kazanılmasında temel unsurdur.

TBMM Hükümeti'nin politikalarının belirlenmesinde en etkin kişilerden biri Mustafa Kemal Paşa'dır. Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşevik propagandaya karşı stratejisi açık ve nettir. Bu stratejiyi Mustafa Kemal Paşa'nın tamim, telgraf ve meclisteki konuşmalarında bulabilmekteyiz. Mustafa Kemal Paşa'nın takip ettiği politika, ağır savaş yükü yaşandığı dönemde uygulanmıştır. Bolşevizm konusu mecliste de farklı zamanlarda gündeme gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa, TBMM'de yaptığı konuşmasında, Bolşevik prensipleri hiç düşünmediğini temel ilkenin halkçılık olduğunu vurgulamaktadır. İslamiyet temelinde takip edilen politikanın Bolşevizm'e benzetilebileceğini fakat memleketin bütünlüğünü muhafaza etmek için Bolşevizm'den uzak durmak gerekliliğine değinmiştir. Mustafa Kemal Paşa konuşmasında ayrıca Bakü Kurultayı'ndan bahsederek TBMM varken halka bireysel davetler yapılmasını eleştirmiştir.²⁹² Mustafa Kemal Paşa TBMM'de yaptığı başka bir konuşmada ise komünizm fikri konusunda değerlendirmelerde bulunmuştu. Mustafa Kemal Paşa, komünizmin ülkeye zarar verecek şekilde etki etmesine karşı olmak mecburiyetinde olduğunu buna Sovyet Rusya'nın da tepki koymayacağını belirtmektedir. Ayrıca Komünizm rejiminin ülkeye yerleştirilmesinin inkılabı nitelik

²⁹¹ Tevetoğlu, **Türkiyede Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)**, s.118

²⁹²TBMM Z.C., Devre 1,Cilt 3, İçtima 128, 14.8.1921, s. 210

taşıdığını belirterek inkılapların milletin istek ve olgunlaşmasına bağlı olduğunu, bunun dışarıdan müdahale ile olmasına karşı olduğunu ifade etmiştir.²⁹³

Mustafa Kemal Paşa, komünizm rejimine verilecek tepkinin Rusya ile ilişkilere zarar verecek boyuta ulaşmasını engellemiştir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Nisan 1920’de Lenin’e mektup göndermiştir.²⁹⁴ Bu diplomatik girişimler, ikili ilişkileri geliştirme amacı taşıdığı gibi Rusya’dan gelme ihtimali olan yardımlar içinde önemli adımlardı. TBMM-Rus yakınlaşması Kafkaslarda etkinliğini korumak isteyen İngiltere için olumsuz bir durum oluşturmaktaydı. Nitekim İngiltere, Azerbaycan’da Türklerin İngilizlerle ittifak ederek Bolşevikler aleyhinde çalışacağı propagandası yapmaktaydı.²⁹⁵ Buna karşın Mustafa Kemal Paşa da Erzurum Vilayeti’ne gönderdiği 15 Ekim 1920 tarihli belgede yapılması gerekenleri şu şekilde ifade etmiştir: Azerbaycan’da, TBMM’nin İngilizlerle beraber çalışarak Bolşeviklerin aleyhinde olduğuna dair haberleri reddeden resmi metinler hazırlanmalı ve bu metinleri Azerbaycan, İran, Kafkasya bölgelerine ulaştırılmalıdır. Ayrıca hazırlanan metinler Türkçe, yanında mümkünse Rusça ve Fransızca olarak da çoğaltılmalıdır.²⁹⁶ Mustafa Kemal Paşa, farklı dillerde hazırlanan yayınlarla İngiliz propagandasını etkisiz kılmak istemiştir.

TBMM’nin Rusya ile ilişkilerinde dostluğu korumak önemli bir konudur. Bu nedenle TBMM Hükümeti başlangıçta komünist propagandaya karşı çok sert tedbirler alınmamıştır. Zira bu dönemde TBMM’nin otoritesini sağlamlaştırmak, işgalleri durdurmak gibi çok daha büyük öncelikleri vardır. Bu süreçte komünist propaganda ise Anadolu’da etkisini artırmıştır. Bununla ilgili Mustafa Kemal Paşa, TBMM’de yaptığı konuşmada: Rusya ile ilişkilerin komünist olmayı gerektirmediğini vurgulamıştır. Ayrıca Mustafa Suphi ve ekibini “serseri, menfaat peşinde koşan kişiler” diye tanımlamıştır. Ülkede komünizmin halk, aydınlar ve ordu tarafından ne olduğunun bilinmediğini, eğer komünist rejim çare olarak görülüyorsa bunun “cahilane körü körüne komünizm” anlayışı olacağı değerlendirmesini yapmaktadır.²⁹⁷

²⁹³ TBMM Z.C.,Devre 1, Cilt7, İctima 1, 3.1.1921, s.160

²⁹⁴ Tadeusz Swietochowski, “Atatürk and Transcaucasia”,**I.Uluslararası Atatürk Sempozyumu(Açılış Konuşmaları Bildiriler)**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1994, s. 811

²⁹⁵ BCA, Fon kodu:030-18-01-01-1-2-16

²⁹⁶ **Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV**, s. 360

²⁹⁷ TBMM. Gizli C.Z.,Devre1,Cilt I, İctima 131, 24Nisan1920-21 Şubat 1921, s. 333

Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'ya çektiği Eylül 1920'deki telgrafta komünizm hakkındaki görüşlerini daha tafsilatlı şekilde ortaya koymuştur. Telgrafta, Bolşevik Rusların devrim yapmasına rağmen içerde hâkimiyeti sağlayamadıklarını ekonomik olarak çok da güçlü olmadıklarını bildirmiştir. Fakat Halil Paşa.²⁹⁸ aracılığıyla bir miktar yardım alındığını aktarmaktadır. Telgrafta ayrıca Mustafa Suphi için ise “etrafına topladığı tamamen saf kimseleri sahillerimize çıkarmaktadır” yorumunu yapmaktadır. Mustafa Kemal Paşa komünizmin ülkeyi Rusya'nın güdümüne sokacağı değerlendirmesi yaparak, İngiltere nasıl memleketi ele geçirmek istiyorsa Rusya'nın da bunu propaganda yolu ile yapmak istediğini belirtmiştir. Bu nedenle gizli komünist teşkilatının faaliyetlerini engellemeye mecbur olduğunu dile getirmektedir.²⁹⁹ Mustafa Kemal Paşa telgrafta komünizme neden karşı olunması gerektiğinin gerekçelerini ortaya koymuştur. Ayrıca telgrafta propagandacıların sahillerimize çıkartıldığı ifadesinden Trabzon gibi Rusya'ya yakın liman şehirlerinin kastedildiği yorumu yapılabilir.

Mustafa Kemal Paşa, komünist propagandaya karşı ne yapılması gerektiğini TBMM'deki değerlendirmesinde şu şekilde ifade etmiştir.³⁰⁰

Efendiler iki türlü tedbir olabilirdi. Birisi; doğrudan doğruya komünizm diyenin kafasını kırmak; diğeri, Rusya'dan gelen her adamı derhal denizden gelmiş ise vapurdan çıkarmamak, karadan gelmiş ise hududun haricine defetmek gibi zecri, şedid, kırıcı tedbir kullanmak. Bu tedbirleri tatbik etmekle iki noktai nazardan faidesizlik görülmüştür. Birincisi; siyaseten hüsnü münasebatta bulunmayı lüzumlu addediniz Rusya Cumhuriyeti kamilen komünisttir. Eğer böyle zecri tedbir tatbik edecek olursak o halde bila kaydü şart Ruslarla alaka ve münasebette bulunmamak lazım gelir. Halbuki biz bir çok mülâhazatı siyasiyeden, bir çok esbap ve avamilden dolayı Ruslarla temasta münasebatta, itilafta bulunmak istedik ve isteyeceğiz. O halde tatbik edeceğimiz tedbirler de dostluğunu istediğimiz bir millet, bir hükümetin prensiplerini tahkir etmemek mecburiyetindeyiz. İşte bu nokta-i nazardan zecri tedbir kullanmayı faideli addetmedik. Malumu aliniz fikir cereyanlarına karşı fikre istinat etmeyen kuvvetle mukabelede bulunmak, o cereyanı imha etmedikten başka, herhangi bir muhatabınıza, herhangi bir insanla konuşulduğu zaman onun herhangi bir fikrini kuvvet zoru ile redderseniz, o ısrar eder. İsrar ettikçe kendi kendini aldatmakta daha çok ileri gidebilir. Binaenaleyh, fikir cereyanları cebir şiddet ve kuvvetle reddedilmez; Bilakis takviye edilir. Buna karşı en müessir çare, gelen cerayanı fikriye mukabil fikir cerayanı vermek, fikre fikirle mukabele etmektir. Binaenaleyh komünizmin memleketimiz için milletimiz için, icabatı diniyemiz için gayri kabil kabul olduğunu anlatmak, yani efkâr-ı umumiyei milleti tenvir etmek en nafi çare görülmüştür(...)

²⁹⁸ Halil Paşa Sivas Kongresinden Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir'in bilgisi dahilinde çalışmalarında bulunmuş Moskova'dan yüz bin lira değerinde para yardımını 1920 Eylülde Erzurum'a ulaştırmıştır. Bkz: Mustafa Balcıoğlu, “Dış Kaynaklar”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2004, s. 339

²⁹⁹Telgraf tam metin için bkz: **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV**, s. 364-367

³⁰⁰ TBMM. Gizli C.Z., Cilt I, İctima 131, 24Nisan1920-21 Şubat 1921, s. 334

Mustafa Kemal Paşa, konuşmasında komünist propagandaya karşı başlangıçta neden çok sert tedbirler alınmadığını da açıklamıştır. Alınacak tedbirlerde Sovyet Rusya dostluğunu korumak kaygısı olduğunu ortaya koymuştur. Konuşmasında ayrıca komünizme karşı fikri altyapıyla mücadele edilerek etkisiz kılınması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Nitekim komünist propagandaya karşı 1921 yılının ilk aylarına kadar sert tedbirler alınmamıştır. Propaganda hareketini kontrol altında tutmak için Mustafa Kemal Paşa, resmi Türkiye Komünist Fırkası'nı kurdu muşt u.

Resmi Türkiye Komünist Fırkası'nı (TKF)¹⁸ Ekim 1920'de kuruldu. Parti, tamamıyla Milli Mücadele liderlerinin yönetiminde olup hem komünist cereyanları kontrol etmek hem de Rusya'ya karşı komünist yanlısı gözükme ve illegal propagandayı engellemek amacıyla kurulmuştur. Resmi TKF Anadolu'da örgütlenme çabasına girmemiştir. Asıl amaç komünist görüntüsüyle yapılan propagandayı etkisiz hale getirmektir. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'ya yazdığı Ekim 1920'deki telgrafta, komünist rejimin Rusya'da dahi başarılı bir yönetim ortaya koyamadığını; fakat Anadolu'nun dâhili ve harici komünizm propagandasına maruz kaldığını, bu durumun milletin birliğine zarar verdiğini belirtmiştir. Telgrafta ayrıca, komünist propagandayı kontrol altına almak için hükümetin bilgisi dahilinde “güzide arkadaşlarımızdan” oluşan Türkiye Komünist Fırkası kurulduğunu belirtmiştir.³⁰¹ Telgraftan da anlaşılacağı gibi resmi TKF, emir komuta zinciri içerisinde oluşmuş siyasi parti görüntüsündedir. Milli Mücadele komutanlarını bir araya getiren komünist düşünce değil, tam aksi, komünist propagandayı, etkisiz hale getirme amacıdır.

Mustafa Kemal Paşa, TBMM'de yaptığı konuşmasında resmi TKF'nin Sovyet Rusya güdümünde olmadığını, diğer oluşumların Rusya'nın etkisinde kaldığı için tehlikeli olduğunu vurgulanmıştır. Komünizme karşı atılacak adımların doğu siyaseti üzerinde doğrudan etki edeceğini belirterek atılacak adımlarda dikkatli olunması gerektiğine dikkat çekmiştir.³⁰² Hükümetin resmi gazetesi niteliğindeki Hâkimiyet-i Milliye de yaptığı

³⁰¹ **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1991, s. 376-377

³⁰² TBMM. Gizli C.Z., Cilt I, 24 Nisan 1920-21 Şubat 1921, s. 335

yayınlarında resmi TKF'yi desteklemiştir.³⁰³ Fakat resmi TKF Anadolu'daki komünist oluşumları kendi güdümüne almayı başaramamıştır.

Resmi TKF, Sovyet Rusya nezdinde Türkiye'ye komünist yanlısı izlenim verme amacını taşımaktadır. Bu amaçta kurulan resmi TKF, Sovyet Rusya nazarında etkili olmamıştır. Zira Sovyet yönetimi, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele liderlerinin fikri altyapısında komünist anlayışa sahip olmadığını bilincindeydi. Nitekim Lenin, Mustafa Kemal Paşa için: "Mustafa Kemal Paşa tabii ki sosyalist değildir, ama iyi bir teşkilatçı kabiliyetli lider." demektedir.³⁰⁴ Bakü Kongresi başkanlığına seçilmiş Zinoviyeve ise kongrede yaptığı konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır:³⁰⁵

Şura hükümetinin, Türkiye'ye, Mustafa Kemal'e yardımı olduğunu biliyorsunuz. Biz başında Mustafa Kemal bulunan hareketin komünist hareketi olmadığını bir dakika bile unutmuyoruz. Mustafa Kemal hükümetinin yürüttüğü siyaset komünist enternasyonelin yani bizim siyasetimiz değildir. Fakat İngiliz hükümetinin aleyhine yürüyen her inkılap mücadelesine yardım etmeye hazırız(...)

Trabzon Sovyet İstihbarat Müdürü İstahaf da Türkiye yönetiminin komünist, inkılapçı olmadığını söylemekteydi.³⁰⁶ Resmi TKF'nin, Sovyet Rusya nezdinde gerçek bir komünist parti hüviyeti taşımadığı açıktır.

TBMM Hükümeti'nin Rusya'ya açılan kapısı konumunda Kâzım Karabekir Paşa bulunmaktaydı. Milli Mücadele'nin liderlerinden olan Kâzım Karabekir Paşa yalnızca Doğu Anadolu değil Doğu Karadeniz için de çok önemli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Kâzım Karabekir Paşa Türkiye'nin dış politikasında, Rusya ile ilişkilerde, karar almada ve uygulamada etkin kişilerden biridir. Milli Mücadele boyunca Erzurum'da 15. Kolordu Komutanlığı ile TBMM'nin savaş yükünü hafifletmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa'ya çektiği telgrafta "Bolşevik ve Kafkas işlerinde doğacak düşünce ve girişimlerimiz olduğu gibi size bildirmediğçe hiçbir iş yapılmayacağını iletirim." diyerek Karabekir Paşa'nın Rusya ile ilişkilerde önemini ortaya koymaktadır.³⁰⁷ Bu telgraf ikili arasında komünizme karşı yürütülecek stratejide dayanışmanın da ifadesidir. Kazım Karabekir Paşa tıpkı Mustafa Kemal Paşa gibi Rusya ile ilişkileri geliştirmek hedefindedir.

³⁰³ Tevetoğlu, **Türkiyede Sosyalist ve Komünist Faaliyetler(1910-1960)**, s. 326

³⁰⁴ Aralov, a.g.e., s. 38

³⁰⁵ Cebesoy, a.g.e., s. 27

³⁰⁶ İstikbal, 17 Şubat 1921, Sayı: 228.

³⁰⁷ Onar, a.g.e., belge no 792, s.98

Fakat aynı oranda komünist propagandaya karşı Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz’de tedbirler almıştır. Karabekir Paşa “Bolşeviklik! Bu itilaf zümresine karşı elimizde bir tehdit silahı olabilir.³⁰⁸ Fakat bugün Bolşevik olmakla Türkiye büsbütün ayaklar altında ve bir hercü merc ve kan ve ateşler içinde uful eder, ben bunu İstanbul’da iken arkadaşlara lazımı gibi ispat etmişim” diyerek komünizm tehlikesine dikkat çekmiştir.³⁰⁹ Kâzım Karabekir Paşa, Bolşevizm’in emperyalistlere karşı kullanılabileceğini, fakat komünist olmanın Türkiye’yi yok edeceğini ifade etmişti.

Kâzım Karabekir Paşa, Trabzon’un Anadolu coğrafyası için ehemmiyetinin bilincindeydi. Nitekim Kazım Karabekir Paşa Trabzon ve Rize idarelerinin sağlam ellerde olması gerektiğini çünkü ordudan uzak yerlerde valilerin etkisinin büyük olduğu değerlendirmesini yapmıştır.³¹⁰ Bu dönemde Trabzon, İttihatçıların etkin olduğu şehir olması yanında Bolşevik propagandanın da odaklandığı ana merkezlerden biridir. Şehirdeki diğer önemli sorun da mülki ya da askeri yöneticilerin idari tasarruflarıdır. Kazım Karabekir Paşa, Trabzon şehrini, Milli Mücadeleyi etkileyecek olumsuz koşullardan korumaya çalışmıştır. Kazım Karabekir Paşa “Trabzon’un sahilde bulunması ve dışarının bütün tesirlerine maruz kalması, oradaki birliği ihlal etmekte ve bu yüzden şimdiye kadar pek parlak olan Trabzon tarihi lekelenmektedir” ifadeleriyle Trabzon şehrinin karşılaştığı sorunları ortaya koymuştur.³¹¹ Bu tespitinde haklı olduğu yönler vardır. Zira Trabzon’daki limanının varlığı, birçok Rus veya Avrupalı ajan ya da propagandacı gibi kimselerin rahatlıkla şehre gelmesine sebep olmaktaydı. Kâzım Karabekir Paşa bu nedenle Trabzon yönetiminin güvenilir ellerde kalmasını sağlamaya çalışmıştır.

Kâzım Karabekir Paşa’nın Trabzon üzerindeki etkinliği Sami Sabit’in Trabzon’a tümen komutanı olarak atanmasıyla artmıştır. Kâzım Karabekir Paşa artan Bolşevizm tehlikesine karşı Ankara’yı uyarılmış aynı zamanda Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu’da yapılmaya çalışılan propaganda faaliyetlerini etkisizleştirmeye çalışmıştır. Trabzon

³⁰⁸ Benzer bir görüşü Mustafa Kemal Paşa da “bizi dünya tanımazsa komünistlerle birlik olur yeni dünyada yerimizi alırız fakat memlekete yabancı eli sokmayız bu bir oyun değil” diyerek komünizmin siyasi çıkara dayalı birlikteliğinden söz etmektedir. Bkz: Mehmet Perinçek, **Atatürk’ün Sovyetlerle Görüşmeleri Sovyet Arşiv Belgeleriyle**, 2.Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2007, s. 50

³⁰⁹ Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, s. 59

³¹⁰ Karabekir, **İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Ve Terakki Erkanı**, s.115

³¹¹ Karaman, a.g.e., s.63

üzerinde yoğunlaşan propaganda faaliyetlerini engellemek, şehri kontrol altında tutmak için Karabekir Paşa, Sami Sabit'i Trabzon'a atamıştır. Karabekir Paşa, Sami Sabit'e "Senden başka güvenecek arkadaşım yok." diyerek Trabzon'daki durumu toparlamasını istemiştir.³¹² Bu atamadan sonra Kazım Karabekir Paşa, İttihatçılar ve Bolşeviklere karşı daha etkin olmuştur.

Karabekir Paşa, Sami Sabit'e yedi maddelik bir emir vererek Trabzon'da; Pontus faaliyetleri, İngiliz faaliyetleri, Enver Paşa'nın şehre getirilmesi çabaları ve sahilden gelen tehlikelere karşı dikkatli olmasını istemiştir.³¹³ Bu emirde sahilden gelen tehlike olarak Bolşevik propagandacıların kastedildiği değerlendirilmesi yapılabilir. Zira Karabekir Paşa Trabzon Vilayeti'yle yaptığı yazışmalarda sahilden gelecek Bolşevik propagandacılar karşı şehir yönetimini birçok kez uyarmıştır.³¹⁴ Nitekim Karabekir Paşa'nın, Sami Sabit'i Trabzon'a atamasının önemli nedenlerinden biri de Bolşevik propagandaya karşı dirençli bir yönetim oluşturma kaygısından ileri gelmekteydi. Sami Sabit'in Bolşevizm'e bakışını General Fronze³¹⁵ ile yaptığı konuşmada görebilmekteyiz. Sami Sabit "Biz Türkler komünizmin değil, ütöplast sosyalizmin ilk harfini bile bilmeyiz, komünizm gelirse ayakta mezar taşı da kalmaz; anti kapitalist görünmek sevdasıyla iki ineği üç keçisi olanı öldürmeye kadar gider." değerlendirmesinde bulunmuştur.³¹⁶ Bu sözlerle halkın komünist anlayıştan ne kadar uzak olduğunu, toplumda komünizm hakkında fikri bir derinliğe sahip olunmadığını ve komünizmin halk için tehlikeli olduğu görüşünü ortaya koymuştur. Sami Sabit'in bu tespitinde haklı olduğu söylenebilir. Zira o dönemde komünizmi savunmaya çalışanların bir kısmı dahi bu konuda ciddi fikri bir alt yapıya sahip değildi.

Kâzım Karabekir Paşa komünizm tehlikesine karşı tedbirler alırken Rusya ile ilişkilerin zarar görmesini engellemeye çalışmıştır. Kâzım Karabekir Paşa, Bolşeviklerle temas kurması için ilk olarak Dr. Fuat Sabit ve Ömer Lütfi'yi görevlendirmiştir.³¹⁷ Kafkaslardaki İngiliz tehlikesi düşünüldüğünde bu girişimler çok önemlidir. Nitekim Halil Paşa da Kâzım Karabekir Paşa'nın bilgisi dahilinde Rusya ile ilişkilerde temasta

³¹² Karaman, a.g.e., s. 27

³¹³ Karaman, a.g.e., s.72

³¹⁴ Bkz: Çapa ve Usta, a.g.e.

³¹⁵ Mihail Frunze, Kırım orduları başkomutanı unvanını taşıyordu. Ankara ile Ukrayna arasında imzalanacak barış anlaşmasında elçilik heyetinin başkanlığını yapmıştır. Frunze Ankara yolculuğunu Trabzon üzerinden gerçekleştirmiş ve Trabzon'da resmi temaslarda bulunmuştur. Bkz: Özel, a.g.e.,s. 196

³¹⁶ Karaman, a.g.e., s. 66

³¹⁷ Arslan, **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, s.79

bulunmuştur. Halil Paşa,³¹⁸ Trabzon'a geldiğinde sınır dışı edilmesine karar verildiğinde Kâzım Karabekir Paşa bu duruma karşı çıkararak onun emrinde çalıştığını sınır dışı edilmemesini Mustafa Kemal'den rica etmiştir. Mustafa Kemal Paşa da bu teklifi kabul etmişti.³¹⁹ Fakat Halil Paşa izne rağmen Batum'da kalmayı tercih etmişti. Halil Paşa'nın yalnızca Kazım Karabekir Paşa, güdümünde hareket ettiğini düşünmek yanlış olur; zira Halil Paşa, İttihatçıların önemli ismi olup, İttihatçı kadro ile de iletişim halindeydi.³²⁰

Kazım Karabekir Paşa Komünist propagandanın odaklandığı şehirlerden biri olan Trabzon'u komünist faaliyetlere karşı korumaya çalışmıştır. 27 Eylül 1920 tarihli bir belgede Trabzon'a asaleten etkin bir vali atanmasını istemiş, zira Batum yoluyla gelen Bolşeviklerin özellikle Trabzon'da faaliyette bulunduğunu Dahiliye Bakanlığı'na bildirmiştir.³²¹ Kâzım Karabekir Paşa'nın Bolşevizm propagandasına karşı tedbirler alırken Sovyet Rusya idarecileri ile iyi ilişkiler kurma çabaları, dönemin Erzurum Valisi Hamit Bey gibi bazı kimseler tarafından Bolşevik yanlısı olarak itham edilmesine neden oldu.³²² Bu iddialar üzerine Mustafa Kemal Paşa, TBMM'de bir konuşma yaptı. Mustafa Kemal Paşa konuşmasında Karabekir Paşa'nın yanlış anlaşıldığını ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Karabekir Paşa'nın Bolşevizm'le ilgili gönderdiği rapor, telgraf, vesikalari okuyabileceğini böylece Paşayı Bolşevik olmakla suçlamada ne kadar hata edildiğinin anlaşılacağını ifade etmektedir. Ayrıca Suphi'yi hudut haricine çıkartan Erzurum Valisi Hamit Bey değil, Karabekir Paşa'dır, diyerek Bolşevizm tehlikesine karşı ülkeyi koruyan asıl kişinin Karabekir Paşa olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Mustafa Kemal Paşa, meclisteki konuşmasını şu şekilde devam etmiştir: "Karabekir Paşanın ne ruhta ve Bolşeviklere karşı olduğu malumuzdur. Tarihe geçecek onun yaptığı şeyler..." diyerek

³¹⁸ Halil Paşa Trabzon'a geldiğinde Halk Şurular Fırkasını teftişe memur edildiğini, Cebesoy kendi hususi istihbaratıyla öğrendiğini belirtmektedir. Ankara yönetiminin, Halil Paşa'yı sınır dışı etmesine karar vermesinde bu istihbaratın etkili olduğu güçlü bir ihtimaldir. Bkz: Cebesoy, a.g.e., s. 210

³¹⁹ Karabekir, **İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkanı**, s.157

³²⁰ Halil Paşa Batum'da iken Küçük Talat ve Enver Paşa'yı evinde misafir olarak ağırlamıştır. Bkz: Sorgun, a.g.e., s. 358

³²¹ Karabekir, **İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkanı**, s. 26

³²² Kâzım Karabekir Paşa, kendisine karşı yürütülen aleyhte propagandanın rahatsızdır. Nitekim Kâzım Karabekir Paşa, "Bolşevik olup ismimize Yoldaş dediğimiz hakkında bazı propagandalar yapıldığını anladım, bu konuda zabitanları uyarak bunu önlemeye çalıştım" ifade etmiştir. Bkz: Karabekir, **İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkanı**, s. 33; Karabekir Paşa'nın diğer bir hamlesi ise hakkında komünist olduğu yönünde iddiaları çıkaran Vali Hamit Bey'in Erzurum valiliğinden alınmasını sağlamak olmuştur. Karabekir Paşa 21 ve 29 Nisan 1921 tarihli iki ayrı telgrafla Hamit Bey'in Erzurum Valiliği'nden alınmasını istemiş bu isteğini 2 Mayıs 1921'de tekrarlamıştır. Bkz: Eken, a.g.e., s. 253; Neticede 1 Haziran 1921'de Hamit Bey'in Erzurum Valiliği son bulur. Hamit Bey'in, Karabekir Paşa'ya karşı Bolşevik olma iddiasında ki eleştirileri valilik görevinin sonunu hazırlayan önemli etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Kazım Karabekir Paşa'yı Meclis huzurunda onore etmiştir.³²³ Bu konuşma Mustafa Kemal Paşa'nın, Karabekir Paşa'ya güvenini ortaya koymakla birlikte ikili arasındaki politik uyumu da ifade etmektedir.

Milli Mücadele önderlerinin propaganda faaliyetlerine karşı aldığı tedbirlere rağmen Sovyet Rusya ile ikili ilişkiler bozulmamıştır. Şüphesiz bunda kazanılan zaferlerin ve Mustafa Kemal Paşa'nın otoritesinin artmasının da etkisi büyüktür. Nitekim Sovyet Rusya ile anlaşma yapmak için Moskova'ya giden Türk temsilci heyeti 7 ay boyunca anlaşma için beklemiş, müzakereler uzamıştır.³²⁴ Ancak Birinci İnönü Zaferi'nin ardından Moskova Antlaşması yapılabilmektedir. Anlaşmanın 8. maddesiyle, iki taraf diğer hükümeti devirmek amacı güden teşekküllerin kurulması çalışmasına müsaade etmeme kararı almıştır. Yani Kafkaslarda Türklerin Turancı akımları önlenecek, Türkiye'de ise Bolşevik hareketlere izin verilmeyecektir.³²⁵ Bu madde Türkiye'nin Bolşevik faaliyetten çekindiği kadar Rusya'nın da Turancı hareketten çekindiğini ortaya koymaktadır. Sovyet Rusya açısından bunun sebebi olarak Enver Paşa'nın faaliyetleri gösterilebilir.

Moskova Antlaşması, komünist faaliyetlerde Rusya'nın görünen etkisini azaltmıştır. Kars antlaşması ile de Sovyet Rusya komünist propaganda faaliyetlerinden desteğini çekmiştir. Zira Türk-Sovyet ilişkilerinde karşılıklı diplomatik saygı ilkesi ön plandadır. TBMM Hükümeti, bu diplomatik saygı ilkesine büyük önem vermiştir. Rusya'da antikomünistler Beyaz Rus olarak isimlendirilmekteydi. Beyaz Rusların bir kısmı, Çar rejimi yıkılınca sınıra en yakın liman şehirlerinden biri olan Trabzon'a geldiler. Zira ülkelerinde Kızıl Ordu onlara hayat hakkı tanımıyordu. Beyaz Rusların bir kısmı Trabzon'dan İstanbul gibi ülkenin muhtelif yerlerine gittiler.³²⁶ Anadolu'ya gelen Beyaz Rusların, Bolşevizm aleyhine çalışma ihtimaline karşılık TBMM'de Bakanlar Kurulu bir kararname yayımlayarak olası zararlı faaliyetlerin engellenmesini ve dikkatli olunmasını istemiştir.³²⁷ Bu kararnamedeki temel kaygı Rusya ile ilişkilerin bozulmasını engellemektir.

³²³TBMM. Gizli C.Z., Devre I,Cilt I, İctima 131, 24Nisan1920-21 Şubat 1921, s. 337

³²⁴ Bayur, **Türkiye Devletinin Dış Siyaseti**, Ankara: TTK, 1973, s. 66

³²⁵ Mehmet Gönlübol ve Cem Sarı, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası(1919-1938)**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları,1997, s. 23

³²⁶ Tarakçıoğlu, a.g.e., s. 60

³²⁷ BCA, Fon kodu:030-0-18-01-01-027-72-016

TBMM Hükümeti, komünist propagandaya karşı başlangıçta ılımlı yaklaşım resmi TKF'yi kurdurmuştur. Bu hareketin komünist propagandaya karşı başarılı olmadığı söylenebilir. Fakat ilk etapta siyasi mücadele ile propaganda faaliyetlerinin etkisiz hale getirilmeye çalışılması dönemin şartlarına da uygundur. Bu çözüm etkili olmayınca yasaklamalar ve hapis cezalarıyla komünist propagandaya karşı cezai tedbirler alındı. 1921 yılının ilk aylarından itibaren Bolşeviklere karşı tutuklamalar başlatılmıştır.³²⁸ Ankara, tutuklamalarla hem iç düzeni sağlamak hem de Avrupa devletlerine karşı komünist görüntüden uzak durmak mesajını vermeyi amaçlamıştır. Komünist faaliyette bulunanlar İstiklal Mahkemelerinde yargılanmıştır. İstiklal Mahkemelerinde görülen davalarda İttihatçılar da müdahil olmuşlardır. TKF'nin ikinci adamı İttihatçı Mehmet Emin, Trabzon'dan İstiklal Mahkemesine sunduğu 1921 Nisan'daki raporda Mustafa Suphi ile mektuplaşan kişilerin ismini mahkemeye bildirdi.³²⁹ Böylelikle İttihatçılar, Anadolu'daki komünist örgütlenmenin deşifre olmasında önemli etkiye sahip olmuşlardır. Komünistlere karşı ikinci tutuklamalar ise 1923 yılının Mayıs ayında gerçekleşti. Bu tutuklamaların yanında kazanılan zaferlerle de Trabzon gibi ülkenin muhtelif şehirlerindeki komünist propaganda etkisiz hale getirilmiştir. Bu başarıda en büyük etkenlerden biri Mustafa Kemal Paşa ve Kazım Karabekir Paşa gibi Milli Mücadele önderlerinin yürüttüğü stratejilerdir.

³²⁸ Tevetoğlu, **Türkiyede Sosyalist ve Komünist Faaliyetler(1910-1960)**, s. 380

³²⁹ Mehmet Emin, Mustafa Suphi'yle mektuplaşan kişiler arasında şu isimleri sayar: Albayrak Gazetesi yazarlarından Öğretmen Cevat Bey, Ankara'dan Salih Hocaoğlu, Eskişehir'den Ethem Nejad, Bayburt'tan Doğu Halkları Kongresi'nde Türk üyesi olarak bulunan Asım Bey. Bkz: Çapa ve Usta, a.g.e., s.100

SONUÇ

Doğu Karadeniz özelde Trabzon, Milli Mücadele döneminde Bolşevik propagandaya maruz kalmıştır. Trabzon'un Rusya'ya en yakın önemli liman kenti olması bu propaganda için merkez üssü olmasına neden olmuştur. Ayrıca Trabzon'un nüfus potansiyeli sosyo-ekonomik koşulları Bolşevikler tarafından bu propaganda için elverişli görülmüştür. Trabzon, Doğu Karadeniz'in merkezi konumundadır; bu nedenle komünist propaganda Trabzon şehrine odaklandı. Oysaki Türkiye'nin şartları komünist rejime uygun değildir. Zira ne büyük işçi sınıfları vardır ne de eşitlik isteyen sınıflı toplum yapısı mevcuttur. Komünizmin var olabilmesi için önemli olan bu argümanlardan Anadolu yoksundur. Bu şartlara rağmen Sovyet Rusya, Anadolu'nun komünist olmasını istemektedir. Çünkü güney sınırları ve Kafkas petrolünün güvenliği için bu şarttır. Bolşevikler Anadolu'da komünist rejimi kurarak kendilerine bağlı uydu bir devlet oluşturmayı hedeflemişlerdir. Bu gerçekleşirse Bolşevikler düşmanları olan emperyalist devletlere karşı da zafer kazanmış olacaklardı. Milli Mücadele döneminde Rusya'daki Bolşevikler, İngiliz-Fransız destekli ordularla savaşmak zorunda kalmışlardır. Anadolu'nun komünist olması emperyalist devletlerin de çıkarlarını etkileyecek bir durum olduğundan Sovyet Rusya, Anadolu'ya komünist rejimi yerleştirmek istemektedir.

Sovyet Rusya ve Enternasyonal gibi merkezlerden yönlendirilen komünist propaganda 1920 yılının ikinci yarısı ile 1921 yılının ilk on ayında gerçekleşmiştir. Enternasyonal, Anadolu'daki faaliyetlerinde Trabzon'u sekiz büyük merkezden biri olarak belirlemiştir. Enternasyonal ile iletişimde Trabzon önemli konumdadır. İstanbul, Eskişehir gibi muhtelif şehirlerdeki komünist parti ya da oluşumlar Trabzon üzerinden Enternasyonal ile iletişim halindeydi. Trabzon limanına ulaşan kuryeler buradan Rusya'ya hareket etmekteydiler. Trabzon'da oluşturulan hücre örgütlenmesiyle de faaliyetlerin gizliliği korunmaya çalışılmıştır.

1920 yılının ikinci yarısında gerçekleşen propaganda faaliyetleri 1921 yılına nazaran daha kolay olmuştur. Bu dönemde Milli Mücadele yönetimi tüm enerjisini örgütlenmeye

vermiştir. 1920 yılının ikinci yarısında Bolşevik propagandaya karşı doğrudan yasaklayıcı tedbirler almamıştır. Milli Mücadele yönetiminin önceliği Batı Cephesi'nde düşman faaliyetlerini engellemektir. Bu sebeple Trabzon ve Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde Bolşevik propagandanın en yoğun yaşandığı dönem, 1920 yılının ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Bu dönemin Bakü Kurultayı arefesi olması faaliyetlerin artmasını sağladı. 1920 yılında Trabzon'da Bolşevik propagandanın etkin olmasını sağlayan en önemli unsur ise İttihatçılardır. Anadolu'da İttihatçıların en güçlü olduğu şehirlerden biri Trabzon'dur ve birçok İttihatçı Milli Mücadele döneminde Trabzon'a gelmiştir. Enver Paşa'nın komünist yanlısı adımlar atması Anadolu'da İttihatçılar arasında yankı bulmuştur. Trabzon'daki İttihatçılar da komünist propagandaya karşı müsamahakar davranıp propaganda faaliyetlerini desteklemişlerdir. İttihatçıların komünist propagandadan desteğini çekmesi 1920 yılının Eylül ayında gerçekleşti. Çünkü Sovyet Rusya, Enver Paşa yerine çok daha sadık komünizme gönülden inanmış Mustafa Suphi'yi destekledi. Bu durum Bakü Kurultayı ile birlikte ağırlık kazanmaya başladı. Böylece kurultaydan Trabzon'a dönen İttihatçı delegeler öncülüğünde Bolşevizm'e cephe alınmaya başlandı. 1920 Eylül'e kadar Bolşevizm'i destekleyen yazılar çıkaran İstikbal Gazetesi de bu tarihten itibaren tamamıyla komünizmin aleyhinde yazılar çıkartarak yayın politikasını değiştirmiştir. Gazete, Rusya ile ilişkileri muhafaza etme yönünde mesajı verirken komünizmin ülkeye büyük zararlar vereceği mesajını iletmeye çalışmıştır.

İttihatçılar nezdinde yapılmaya çalışılan propaganda faaliyetleri kısa sürmüştür. Zira Enver Paşa'nın Turancı, İslamcı fikirleri Rusya için tehlike arz etmekteydi. Bu nedenle Rusya çok daha sadık, tehlikesiz Mustafa Suphi ile Anadolu'daki propaganda faaliyetlerini yürütmeye çalışmıştır. Fakat İttihatçıların Bolşevik propagandaya cephe alması Trabzon'da yapılmaya çalışılan faaliyetleri azaltmıştır. Bolşevizm'e gönülden bağlı Mustafa Suphi'nin, faaliyetlerini Anadolu'ya taşımak için çıktığı yolculukta yolu Trabzon'dan geçer. Neticede İttihatçıların Trabzon'daki önemli ismi Yahya Kahya tarafından akıbeti meçhul olan bir sürece girer. Bu, bir tür siyasi cinayettir. Bu siyasi cinayet, Trabzon üzerinde yapılmaya çalışılan Bolşevik faaliyetlerin zayıflamasını sağladı. Faaliyetlerin azalmasının bir sebebi de 1921'den itibaren Milli Mücadele yönetiminin komünist propagandaya karşı sert tedbirler almaya başlaması ve ilk tutuklamaların gerçekleşmesidir.

Milli Mücadele yönetimi dostluğuna ihtiyaç duyduğu Sovyet Rusya ile ilişkileri zedelememek adına 1921 yılının ilk aylarına kadar komünist propagandaya karşı müsamahakâr davranmıştır. Fakat propaganda faaliyetlerinin artması ciddi tedbirlerin alınmasını mecbur kılmıştır. Mustafa Kemal Paşa ve Kâzım Karabekir Paşa'nın bu konu üzerine hassasiyetle yaklaşmaları, alınan tedbirlere rağmen Rusya ile ilişkilerin bozulmasını engellemiştir. Milli Mücadele yönetimi Trabzon'daki yerel yöneticileri Bolşevik propagandaya karşı alınacak tedbirler konusunda uyararak şehir yönetiminin bu konuda etkin olmasını sağlamıştır. Alınan tedbirler üzerine propaganda döneminin ikinci evresi olarak nitelendirebileceğimiz 1921 yılının ilk on ayında, faaliyetlerin hepsi gizli yapılmıştır. Bu dönemde Trabzon'a sahillen ve karadan muhtelif şekillerde birçok komünist propagandacı gelmeye devam etmiştir. Türk İstiklal Harbinin en hassas evresinde propaganda yapılması Milli Mücadele yönetimi için çok tehlikeli bir durumdur. Zira Türk istiklal Harbinin en önemli cephesi olan Batı Cephesi'nde hayati savaşların yapıldığı yıldır. Birinci İnönü, İkinci İnönü, Eskişehir Kütahya, Sakarya savaşları Türk istiklal Harbinin mihenk taşlarıdır. Bu savaşlar, 1921 yılının ilk sekiz aylık diliminde gerçekleşmiştir ve Türk halkının, TBMM'nin var olma savaşlarıdır. Muhtemeldir ki, Ruslar bu savaş ortamından yararlanıp TBMM'nin direncinin azalacağını hesaplayarak rejim ihracı için 1921 yılında propaganda faaliyetlerine devam etmişlerdir. Sovyet Rusya, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının kaybetme ihtimaline karşı Anadolu'da bir komünist yönetim oluşturma hedefi için çalışmışlardır. Bu nedenle Trabzon gibi sahil şehirlerine propagandacılar gönderilmiştir.

Sovyet Rusya ve Enternasyonal, komünist propaganda için birçok farklı yolu kullanmıştır. Bolşevikler ellerindeki Türk esirleri komünizme zorlayarak eve dönüş izinlerini askerlerin komünist olma şartına bağlamıştır. Bolşeviklerin diğer önemli adımı da propaganda için Azerileri kullanmasıdır. Bu amaçla Trabzon'a birçok Azeri propagandacı gelmiştir. Türk toplumu ile aynı dili ve dini paylaşan Azerilerin kullanılması komünist faaliyetleri kolaylaştırma amacı taşımaktadır. Propaganda faaliyetlerinde basın, ticaret gibi farklı argümanlar kullanılmaya çalışıldı. Ayrıca Propaganda faaliyetlerinde hücre örgütlenmesi uygulanmıştır. Yapılmaya çalışılan propaganda faaliyetleri alınan tedbirlerle engellenmeye çalışıldı. Rusya merkezli propaganda faaliyetlerinin azaltılmasında TBMM'nin kazandığı zaferlerin de büyük etkisi oldu. Bu zaferler sonrasında Bolşevikler, TBMM Hükümeti'ne güvenmeye başladılar. Moskova Antlaşması

ile her iki taraf da birbiri aleyhine faaliyette bulunmamayı kararlaştırdı. Sakarya Savaşı'nın kazanılması ile Bolşevik propaganda faaliyetleri hem Türkiye genelinde hem Trabzon üzerinde önemli ölçüde etkisiz hale gelmiştir. Zira emperyalistleri yenen TBMM'nin Rusya nezdinde saygınlığı da artmıştır. Kars Antlaşması'yla da ilişkiler daha sağlam temellere oturmuştur. Bu antlaşmadan sonra Rusya, propaganda faaliyetlerinden desteğini çekmiştir.

TBMM, Milli Mücadele'den başarıyla çıktığı gibi Bolşevik propagandayı da aynı Şekilde etkisizleştirmiştir. TBMM, kendi ayakları üzerinde duran halk egemenliğine dayalı milli bir devlet olmayı başarmıştır. Trabzon'da oluşturulmaya çalışılan Bolşevik propaganda TBMM'nin aldığı önlemlerle sonuçsuz bırakılmıştır. TBMM, kazandığı zaferlerle de gücünü artırarak Rusya gibi önemli devletlerin nezdinde Őüphe uyandırmayacak derecede otoritesini sağlamlaştırmıştır. Bu da Rusya kaynaklı Bolşevik propagandanın zayıflamasına neden olmuştur. Milli Mücadele yıllarında kendi ayakları üzerine durmaya çalışan yeni Türk devletinin, içeride ağır cephe yüküyle uğraşırken aynı zamanda dış kaynaklı bu rejim ihracını sonuçsuz bırakması siyasi bir başarıdır. Rusya'nın Bolşevik propaganda amacını saklamak için ticari unsurları dahi kullandığı girift ve yoğun politikayı sonuçsuz bırakmak, Kurtuluş Savaşı'nı yöneten kadronun başarısıdır. Bu başarının önemini anlamak için Rusya'nın komünist propagandada başarılı olduğu Kafkas devletlerinin içine düştüğü durumu hatırlamak yeterlidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

A. Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Muamelat Genel Müdürlüğü (MGM)

Bakanlar Kurulu Kararları (1920-1928) (BKK)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Belgeleri (DH.EUM)

İdâre-i Umumiye Belgeleri (DH.İUM) .

Şifre Kalemi Belgeleri (DH.ŞFR) .

Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri (DH.KMS)

Siyasî Kısmı Belgeleri (HR.SYS)

Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı Arşivi

Türk İnkılap Tarihi Enstitü Arşivi

B. TBMM Zabıt Cerideleri

C. Gazeteler

Albayrak

Aydınlık

İstikbal

Kahkaha

Selamet

D. Araştırma Eserleri

Atatürk'ün Tamim Telgraf Beyannameleri IV, (1991) Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Akal, Emel (2002), **Milli Mücadele'nin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm**, İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

Akbal, İsmail (2007), "Milli Mücadele Kadrolarının Bolşevizm'e Yaklaşımı ve Trabzon'da Bolşevizm Karşıtı İki Sima: Vali Hamit Bey ve Hafız Mehmet Bey", Kenan İnan, Hikmet Öksüz (Haz.), **Trabzon Tarih sempozyumu (25-26 Mayıs 2005)**, 945-967, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.

Akbulut, Erden ve Tunçay, Mete (2012), **İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisine 1919-1926, 1**, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

_____ (2007), **Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)**, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Albayrak, Hüseyin (1994), **Trabzon Basın Tarihi**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbacılık.

Apak, Rahmi (1988), **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

_____ (1990), **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aralov, S. İ. (1975), **Bir Sovyet Diplomatın Hatıraları**, Çev: Hasan Ali Ediz, İstanbul: Burçak Yayınevi.

Arslan, Betül (2009), **I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbeycan Türkleri'nin Anadolu Türklerine Kardeş Kömeği (Yardıımı) ve Bakü Müslüman Cemiyet Hayriyesi**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Arslan, Yavuz (1997), **Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

_____ (2001),“Milli mücadele döneminde Trabzon ve çevresinde Bolşevik Faaliyetler”, Mithat Kerim Arslan ve Hikmet Öksüz (Haz.), **Trabzon ve Çevresi Uluslar Arası Tarih Dil Edebiyat Sempozyumu Bildirileri 3-5 Mayıs 2001** içinde (619- 632), Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.

_____ (2002), “Bolşeviklerle İlişki Kurmak Amacıyla Oluşturulan Bir Siyasi Kuruluş: Türk Komünist Fırkası (Bakû-1920)” **Türk Kültürü İncelemeleri**, 6, 1-25.

_____ (2005), “Yeni Belge ve Bilgiler Işığında Mustafa Suphiler’in Türkiye’ye Dönüşü”, **1920-21’ler Türkiyesi ve Mustafa Suphi’lerin Dönüşü** içinde (130–155), İstanbul: Tüstav Yayınları.

_____ (2007), **Birinci Doğu Halkları Kurultayı(1-7Eylül1920-Bakü)**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

_____ (2007), “İttihat ve Terakki Liderlerinden Dr. Bahaeddin Şakir’in Sovyet Rusya ve Azerbeycan’daki Faaliyetleri(1920-1921)”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(39), 77-102.

Aydemir, Şevket Süreyya (2005), **Suyu Arayan Adam**, 17. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Balcıoğlu, Mustafa (2004),“Dış Kaynaklar”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 339-352.

Bayur, Hikmet (1971), “Mustafa Suphi Ve Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarda Akımlar”, **Bellekten**, XXXV, 624-653.

_____ (1973), **Türkiye Devletinin Dış Siyaseti**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Berge, Metin ve Uygur Kocabaşoğlu (2006) **Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bilgin, Mehmet (1994), “Trabzon’da Basın Tarihine Katkı,” **Müteferrika**, 4, 19-32.

Cebesoy, Ali Fuat(1982), **Moskova Hatıraları**, Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları.

Çapa Mesut ve Usta Veysel (1995), **Milli mücadelede Trabzon Vilayetiyle yazışmalar**, Trabzon: Trabzon valiliği Yayınları.

Çiçek, Rahmi (2011), **İstikbal Gazetesine Göre Trabzon'da Belediye Ve Belediyecilik**, Trabzon: Serander Yayınları.

Çoruh, Selahattin (1969), **Propaganda Reklam Halkla İlişkiler**, Ankara: Güven Matbaası Yayınları.

Demircioğlu, Asuman (2001),“Trabzon Milli Uyanışında Faik Ahmet Beyin Rolü ve Önemi”, Mithat Kerim Arslan ve Hikmet Öksüz (Haz.), **Trabzon ve Çevresi Uluslar Arası Tarih Dil Edebiyat Sempozyumu Bildirileri 3-5 Mayıs 2001**, içinde (653-668), Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.

Develioğlu, Ferit (2001), **Osmanlıca Türkçe Sözlük**, 18. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi.

Dönüş Belgeleri-1 (2004), (Çev. Yücel Demirel), İstanbul: Tüstav Yayınları.

Dönüş Belgeleri-2(2004), (Çev. Yücel Demirel), İstanbul: Tüstav Yayınları.

Eken, Halit (2008), **Bir Milli Mücadele Valisi ve Anıları Kapancızade Hamit Bey**, 1. Baskı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Erdal, Serkan (2013), **Mütareke Yıllarında İstanbul'da Sosyalist ve Komünist Partiler ve Faaliyetleri(1918-1922)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Faroz, Ahmet (2000), “Osmanlı İmparatorluğunun Son Dönemlerinde Milliyetçilik ve Sosyalizm Üzerine Bazı Düşünceler”, **Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm Ve Milliyetçilik (1876-1923)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 13-33.

Feyzioğlu, Turhan (2007), **Mustafa Suphi Türk Ocağından Türkiye Komünist Partisine**, İstanbul: Ozan Yayınları.

Goloğlu, Mahmut (1971), **Cumhuriyet'e Doğru**, Ankara: Basnur Matbaası.

_____ (1975),**Trabzon Tarihi Fetihden Kurtuluşa**, Ankara: Kalite Matbaası.

_____ (1981) Milli Mücadelede Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.

Gökay, Bülent (2006), **Emperyalizm İle Bolşevizm Arasında Türkiye**, 2. Baskı, İstanbul: Agora kitaplığı Yayınları.

Göze, Ayferi (1995), **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**,7. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Gönlübol, Mehmet ve Sar Cem (1997), **Atatürk ve Türkiyenin Dış Politikası(1919-1938)**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Hayit, Baymirza (1995), **Türkistan Devletlerinin Milli Mücadele Tarihi**, Ankara: TTK Yayınları.

Haziran- Eylül 1920 Türkiye İştirakiyun Teşkilatı(2008), Banu İşlet, Cemile Moralıoğlu Kesim (Haz.), İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Karaman, Sami Sabit (2002), **Trabzon ve Kars Hatıraları İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa**, 2. Baskı, İstanbul: Arma Yayınları.

Karabekir, Kazım (2001), **İstihbarat**, İstanbul: Berikan Yayınları.

_____ (2008), **İstiklal Harbimiz**, II, Emre Yayınları, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

_____ (2008), **İstiklal Harbimiz**, 2. Baskı, I, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

_____ (2010), **Enver Pasa ve İttihat Terakki Erkanı**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kemal, Atatürk (2005), **Nutuk**, Yayına Hazırlayan Zeynep Korkmaz, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Kocabaşoğlu, Uygur ve Berge, Metin (2006), **Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kurat, A. K. (1990) , **Türkiye ve Rusya**, Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Kütükoğlu, Mübahat S (1998), “XIX. Yüzyılda Trabzon Ticareti” **Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi(Haz.), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Basımevi, 97-131.
- Lermioğlu, Muzaffer (1949), **Akçabat tarihi ve Birinci Genel Savaşta Hicret Hatıraları**, İstanbul: Kardeşler Basımevi.
- Marx, Engels (2010), **Komünist Manifesto**, (Çev. K. Türel), İstanbul: Ulak Yayınları.
- Milli Azadlık Savaşı Anıları** (2006), Erden Akbulut (Haz.), İstanbul: Tüstav Yayınları.
- Mustafa Suphi ve Yoldaşları** (2004), (Çev. Burhan Tuğsavul), 4. Baskı, İstanbul: Tüstav Yayınları.
- Nur, Rıza (1993), **Moskova Sakarya Hatıraları**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Odabaşoğlu, Cumhur (1990), **Trabzon Milli Mücadele Yılları 1919-1923**, Trabzon: Kar Matbaacılık.
- Onar, Mustafa (1995), **Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları II**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öksüz Hikmet ve diğerleri (2011), **Trabzon’da Spor**, 1, İstanbul: Seçil Ofset.
- Önal, Sami (2005), **Tuğgeneral Ziya Yergök’ün Anıları Sarıkamış’tan Esarete(1915-1920)**, 8. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Önsoy, Rifat (2005), “Milli Mücadelenin Mali Kaynakları Ve Dış Yardımlar”, **Milli Mücadele Tarihi**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, I, 322-329.
- Özbudun, Ergun (2004), “Atatürk ve Demokrasi”, **Atatürkçü Düşünce El kitabı**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.161-170.
- Özel, Sabahattin (1991), **Milli Mücadelede Trabzon**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Perinçek, Mehmet (2007), **Atatürk’ün Sovyetlerle Görüşmeleri Sovyet Arşiv Belgeleriyle**, 2. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Reyhan, Hakan (2006), **Doğunun Büyük Devrimcileri Mollanur Vahidov ve Sultan**

- Galiyev**, Ankara: Alter Yayınları.
- Sander, Oral (2010) ,**Siyasi Tarih 1918-1994**,10. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Sorgun, Taylan (1997), **Halil Paşa İttihat Terakkiden Cumhuriyete Bitmeyen Savaş**, 2. Baskı, İstanbul: Kamer Yayınları.
- Swietochowski, Tadeusz (1987),“Atatürk and Transcaucasia” **I. Uluslar Arası Atatürk Sempozyumu 21-23Eylül**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları,807-812.
- Tarakçıoğlu, M. Resit (1986),**Trabzon’un Yakın Tarihi**, Trabzon: Karadeniz Üniversitesi Basımevi.
- Tepeyran, Hazım (2009), **Belgelerle Kurtuluş Savaşı**, 2. Baskı, İstanbul: Gürer Yayınları
- Tevetoğlu, Fethi (1967), **Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler(1910-1960)**,1. Baskı, Ankara.
- _____ (1991), **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, 2.Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Trabzon Vilayet Salnamesi 1892** (2005), hazırlayan Kudret Emiroğlu, 14, Ankara: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları.
- Tunçay, Mete (2009), **Türkiye’de Sol Akımlar (1908–1925)**, 1. Baskı, Ankara: İletişim Yayınları.
- Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi (TKP Kuruluş Kongresi) Tutanaklar-Belgeler, (2008)**, Emel Seyhan Atasoy ve Meral Bayülgen (Haz.), İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Uçarol, Rıfat (2000), **Siyasi Tarih(1789-1999)**, 5. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Umar, Bilge (2000), **Karadeniz Kappodakia’sı(Pontus), Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi**, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Usta, Veysel (2007), “Milli Mücadele Döneminde Trabzon’da Bolşevik Bir Aydın”, **Kıyı Kültür Sanat Dergisi**, Mart/Nisan, 28-37.

- _____ (2012) “Trabzon’da Bolşevik Bir Aydın: Kahkahacı Esat Ömer Eyyubi Hayatı Siyasi Kişiliği, Gazeteciliği, Şair, ve Yazarlığı ”**Müteferrika**, 41, 49-105.
- Uzun, Enver (2008), **Rus İşgal Komutanı S. P. Minstlov’un Trabzon Günlüğü**, Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Üçüncü, Uğur (2006), **Milli Mücadele Döneminde Trabzon’da İttihatçılık**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeniaras, Orhan (2012), **Atatürk’ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Kurtuluş Savaşında Sol Hareketler**, Ankara: Alter Yayınları.
- Yerasimos, Stefanos (1949), **Türk Sovyet İlişkileri Ekim Devriminden Milli Mücadeleye**, İstanbul: Gözlem Yayınları.

EKLER

(صفحة)

ادرنه	ولايته	خداوندكار	ولايته	ازبعت	متصرفخانه
ارضروم	«	ديار بكر	«	بولى	«
«	«	حريه	«	جايك	«
انقره	«	سواس	«	چانجه	«
آدين	«	طربزون	«	زور	«
بتليس	«	قسطمونى	«	عيسى	«
بصره	«	نونيه	«	قرهسى	«
پنهان	«	معموره العزيز	«	قيس شريف	«
بيوت	«	موصل	«	قلعه سلطانيه	«
جلز	«	وان	«	منتشا	«
حلب	«	بن	«	ذكك	«
قره حصار صاحب متصرفخانه	«	اورنگ	«	قصرى	«
مهرش	«	كوتاهيه	«	متنیه موره سلطانخانه	«
جبل بان	«	ايچ ايل	«	بيكده	«
		اسكيشهر	«		

محرم ابى بوز دونه
 انور باشا بوش و كمال توحيد دولت ايدى مماله عثمانيه داخل اولدغي دولت و كمال مناقبه لار بيهبه اشخاص و صفا
 بطاخم اشاعات و تحريكه بولمقلى خبر ائمه و صاف ولايه اهل اليك بولمقلى اساسى سبيل افساد ايمى غير حايه بولمقلى
 اورده كوي اشاعات و تحريكه بولمقلى و صاف هقلنده حقيقات اولمقلى بولمقلى اورده بولمقلى طوغرى استبول
 ديوانه حربى اعزامى تمهين بيلغى النور استماع
 ٥٥
 ٧

ناظر
 ف. ك. ك. م.
 ٥٢٢٧

Dahiliye Nezareti

Umum iki yüz on sekiz

Enver Paşa'nın Bolşeviklerle tevhid-i hareket ederek memalik-i Osmaniyyeye dahil olduğuna ve Bolşeviklerde menakıbına dair bazı eşhasın kasten bir takım işaat ve tahrikatta buldukları haber alınmış saf olan ahaliyeninde böylece esası şeylere ifsad edilmesi gayri caiz bulunmuş olmağla orada bu gibi işaat ve tahrikatta bulunanlar var ise haklarında tahkikat evliya yapılarak derdestleriye evrakıyla birlikte doğruca İstanbul Divân-ı Harbe izamı tamimen tebliğ olunur.

27 Nisan 335

Fon Kodu DH. ŞFR. Dosya no 98 /Gömlek no 331

26

عالم و سلفه از روزگار ، خالفت و نامه بولاشتر روسیه
مورد قوی مدتی روسیه عمله انجمناری و قوتونست ماریسی اسی
روسیه ده یونان قوتی انتر لونه قتلای قوتی انسی و قوتی (ا)
طزوده قادیله مال شیریم صفینی تنق حقه نالد اول قوتی مهده و قوتی

۱۲۶
س. ا. ا. ا.

طزوده قادیله مال شیریم صفینی
سجیه

اعضا
سجیه

Hamil-i vesika Remziye, Nebahat ve Naciye yoldaşlar Rusya'da buldukları müddetçe Rusya Amele İttihatları ve komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilatı konferans ve kongrelerine Trabzon Kadınlar Çalıştırma Cemiyeti'ni temsil hakkına malik olduklarını mübeyyin vesikadır.

14 Ağustos 1336

Trabzon Kadınlar Cemiyeti Reisesi

Aza

Aza

Semiha

Mediha

Samiye

Tüstav Arşivi, CD8, Klasör 10_36, Belge No: 323

ÖZGEÇMİŞ

Ali Akyıldız 1981 tarihinde Trabzon'da doğmuştur. 2001 yılında Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde lisans eğitimine başlamıştır. 2003 yılında yatay geçiş yaparak Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih bölümüne geçmiş, lisans eğitimini 2005 yılında tamamlamıştır. Ali Akyıldız, 2005 ile 2013 yılları arasında özel eğitim kurumlarında tarih öğretmeni olarak çalışmıştır.

Ali Akyıldız'ın yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır. 24.4.2003 Pamukkale Üniversitesi'nde; Tarih boyunca Türk Ermeni İlişkileri, I. Dünya savaşında Ermeni İsyancıları ve Ermeni Faaliyetleri konularında düzenlenen ödüllü makale yarışmasında "*Tarihte Türk Ermeni İlişkileri*" adlı makalesi röktörlükce oluşturulan jüri tarafından birinci seçilmiştir. Birincilik ödülünü dönemin Denizli Valisi Recep Yazıcıoğlu elinden almıştır. 11-12 Eylül 2004 tarihinde Boğaziçi Üniversitesi'nde BÜTAK'ın (Boğaziçi Üniversitesi Tarih Araştırmaları kulübü) düzenlediği 1.Tarih Kongresine , "*16.ve 17.yy Galata*" adlı makalesi ile katılmıştır. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde 16-17 Nisan 2012 tarihinde düzenlenen, Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu IV (Karadeniz)'e, "*Milli Mücadele Yıllarında Karadeniz Ticaretinin Trabzon'da Siyasi Propaganda Aracı Olarak Kullanılması*" adlı makalesi ile katılmıştır.